КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

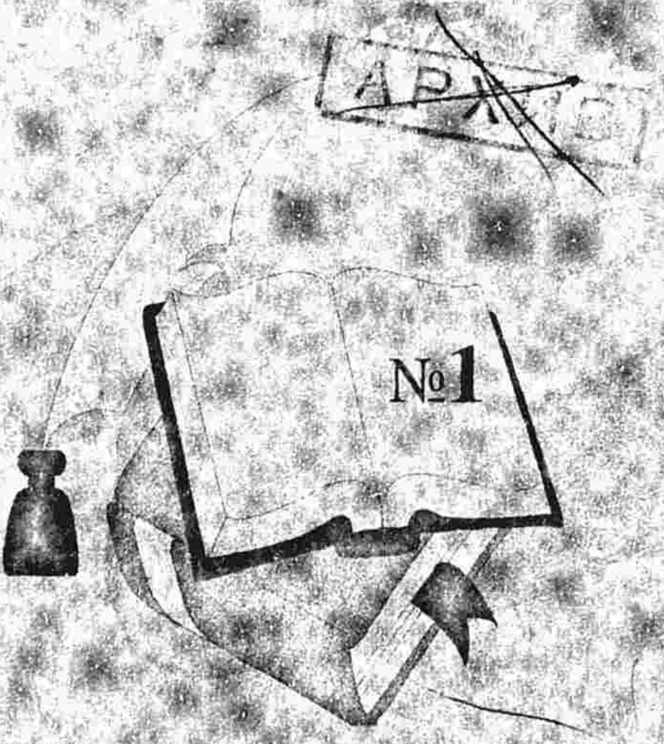

БАКЫ - 1997

АЗӘРБАЈҸАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТӘҺСИЛ НАЗИРЛИЈИ

М.Ә.РӘСУЛЗАДӘ АДЫНА БАКЫ ДӨВЛӘТ УНИВЕРСИТЕТИ
КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКҮЛТӘСИ

М.Ә.Рәсулзадә адына
БДУ-нун китабханачылыг
факүлтәсинин 50 иллик
јубилејинә һәср олунур

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

Елми-нәзәри вә тәҹруби журнал

№ 1

АРХИВ

ARXIV

1997-ҹи илин
октјабрындан чыхыр

БАКЫ- 1997

+ 475

Тә'сисчи вә
баш редактор
досент Хәлил ИСМАЈЫЛОВ

Редаксија һеј'әти
Професор ***Абузәр ХӘЛӘФОВ***
Професор ***Зөһраб ӘЛИЈЕВ***
Професор ***Бајрам АЛЛАҺВЕРДИЈЕВ***
Досент ***Тачәддин ГУЛИЈЕВ***
Досент ***Расим КАЗЫМОВ***
Досент ***Надир ИСМАЈЫЛОВ***
Баш мүәллим ***Кнјаз АСЛАН*** **- мәс'ул катиб**
Мүәллим ***Сејмур ШЕЈДАЈЕВ*** **- инзибатчы**

Журнал Азәрбајчан Республикасы Мәтбуат вә Информасија Назирлијиндә гејдә алынмышдыр.

Шәһадәтнамә № 575. - 27 март 1997.

Јығылмаға верилмишдир: 10.10.97. Чапа имзаланмышдыр: 24.10.1997.
Мәтбәә кағызы № 1. Кағыз форматы: 60x84 1/6. Әдәби гарнитур.
Јүксәк чап үсулу. Физики чап вәрәги 19,75. Нәшр чап вәрәги 23,6.
Сифариш 118. Тиражы 200. Гијмәти мүгавилә илә.

Бакы Университети Нәшријјаты, инд.370178.
Үнван: Бакы, З.Хәлилов күчәси, 23.
Бакы Университети Нәшријјатынын мәтбәәси.
Индекс: 370148. Үнван: Бакы, З.Хәлилов күч.23.
М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ.

Китабхана халг, милләт үчүн, чәмијјәт үчүн мүгәддәс бир јер, мә'нәвијјат, билик, зәка мәнбәјидир. Она көрә дә китабханаја даими һөрмәт халгымызын мәдәнијјәтини нумајиш етдирән амилләрдән биридир.

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ
Азәрбајчан Республикасынын президенти

“КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА“ ЖУРНАЛЫНЫН РЕДАКСИЈАСЫНА

“Китабханашүнаслыг вә библиографија“ журналынын нәшрә башламасы мүнасибәти илә редаксија һеј’әтини вә республикамызын бүтүн китабхана ичтимаиј̆јәтини тәбрик едирәм. Инанырам ки, бу фајдалы ихтисас журналында дүнјада вә Азәрбајчанда мәдәнијјәтин, о чүмләдән китабханашүнаслығын, библиографијашүнаслығын, китабшүнаслығын вә информатиканын мүхтәлиф саһәләринә даир актуал вә санбаллы елми арашдырмалар, елми-нәзәри мүлаһизәләр вә әмәли-тәчрүби нәтичәләр өзүнүн кениш әксини тапачагдыр. Јени журналын өз елми објективлији илә сечилмәјинә, мүвафиг проблемләрин ишләнилмәсинә принсипиаллыгла јанашачағына вә Бакы Дөвләт Университетинин нәшрләри ичәрисиндә өзүнәмәхсус јер тутачағына әминәм.

Китабханачылыг факүлтәсинин 50 иллик јубилејинин тәнтәнәли шәкилдә гејд олунуғу әрәфәдә нәшрә башлајан “Китабханашүнаслыг вә библиографија“ журналынын јарадычы һеј’әтинә вә мүәллифләринә уғурлар арзулајырам.

Профессор Мисир МӘРДАНОВ
М.Ә.Рәсулзадә адына
Бакы Дөвләт Университетинин ректору.

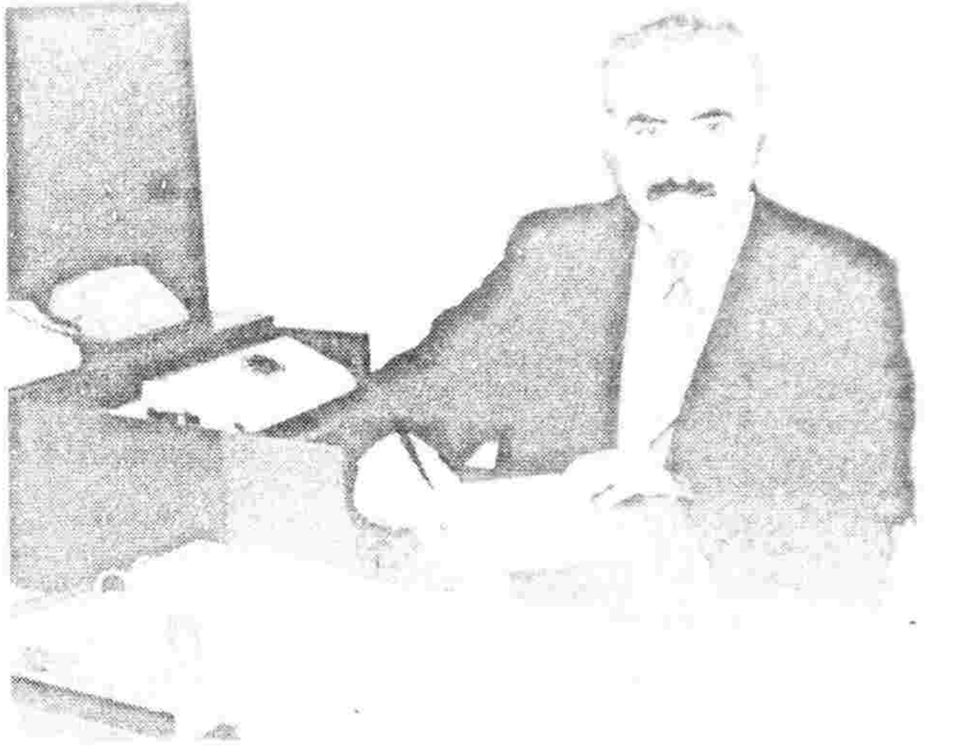

ТӘ’СИСЧИ ВӘ БАШ РЕДАКТОРДАН

Әзиз охучулар!

“Китабханашүнаслыг вә библиографија“ журналынын илк нөмрәси әламәтдар бир дөврдә - М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университети китабханачылыг факүләсинин 50 иллик јубилејинин бајрам едилдији бир дөврдә ишыг үзү көрүр. Базар игтисадијјатынын ағыр игтисади тәләбләрини өз вәсаитимиз һесабына өдәјәрәк белә бир ихтисас журналыны тә’сис етмәкдә мәгсәдимиз Азәрбајчанын мүстәгиллији шәраитиндә китабханашүнаслығын, библиографијашүнаслығын, китабшүнаслығын вә информатиканын мүһүм проблемләринә даир јазылмыш елми-тәдгигат әсәрләрини ишыгландырмаг, алим вә мүтәхәссисләримизин бу саһәләрдә апардыглары елми-тәчрүби арашдырмаларын нәтичәләрини кениш китабхана ичтимаијјәтинә чатдырмаг, үмумијјәтлә, бу истигамәтдә көрүлән уғурлу ишләри нәширимизин сәһифәләриндә әкс етдирмәкдир. Чалышачағыг ки, журналымыз китабханачылыг факүлтәсинин профессор-мүәллим һеј’әти вә тәләбә коллективи илә јанашы, бүтөвлүкдә республикамызда мәдәнијјәт, о чүмләдән китабчылыг, китабхана иши, библиографија вә информатика саһәләриндә чалышан мүтәхәссисләр үчүн дә кәрәкли вәсаитә чеврилсин.

“Китабханашүнаслыг вә библиографија“ журналынын әһатә даирәсини вә елми сәвијјәсини даһа да јүксәлтмәк үчүн ујғун мөвзуларда јазан мүәллифләри мүасир дөврүн тәләбләринә чаваб верән, јени, орижинал мәзмунлу елми мәгаләләр үзәриндә ишләмәјә вә редаксија һеј’әти илә сых әмәкдашлыға чағырырыг.

Азәрбајчан милли мәдәнијјәтинин чичәкләнмәсинә вә дүнја мәдәнијјәтинә говушмасына чалышан “Китабханашүнаслыг вә библиографија“ журналы сизин журналыныздыр.

Т Ә Б Р И К Л Ә Р

ЈЕНИ ГӘЛӘБӘЛӘР ДИЛӘЈИРӘМ!

Китаб һәјатдыр, мә'нәви зәнкинликдир, севкидир, мәһәббәтдир. Китабханачылыг елмдир. Тәрбијә верән, јол көстәрән, бизи хош көләчәјә сәсләјәндир. Бу бахымдан БДУ-нун китабханачылыг факүлтәсинин әмәји һәр чүр тә'риф вә еһтирама лајигдир. Бу тәһсил очағы дүнјанын бир сыра өлкәләринин университетләриндәки ејни адлы факүлтәләрлә рәгабәт апармаға лајигдир. Китабханачылыг факүлтәсиндә камил тәһсил алан вә бураны битирән мүтәхәссисләр республикамызда бу үлви сәнәтин јашадылмасы, горунмасы вә инкишафы саһәсиндә лајигли ишләр көрүрләр. Факүлтәнин профессор вә мүәллим һеј'әти кениш елми мигјасда танынан мүтәхәссисләрдир.

Билдијимә көрә бу күнләрдә факүлтәнин 50 иллији тәнтәнә илә гејд едиләчәкдир. Һамымызын үрәјинчә олан бу шәрәфли јубилеј ејни заманда јарым әср әрзиндә көрүлән ишләрин һесабатыдыр. Әминәм ки, белә дәрин мә'на вә мәзмуну илә сечилән бајрам университет рәһбәрлији тәрәфиндән јүксәк сәвијјәдә кечириләчәкдир. Бајрамыныз мүбарәк олсун, јени-јени зирвәләр фәтһ едәсиниз!

Севиндиричи һал бир дә одур ки, факүлтә "Китабханашүнаслыг вә библиографија" адлы јени журналын нәшринә башлајыр. Журнал нәшр етдирмәк шәрәфли олдуғу гәдәр дә чәтиндир, чүнки гаршыја бир сыра игтисади вә малијјә проблемләри чыхыр. Мәнчә, белә бир ишә киришмәк тәкчә тәшәббүскарлыг дејил, һәм дә гәһрәманлыгдыр. Бу јени журналда китаб вә китабханаларын тарихи бөлмәсинин мә'нәви дүнјамызын күзкүсү олачағына әминәм. Бурада халгымызын мәдәнијјәт тарихинин ишыгландырылмасы мәнә белә кәлир ки, даһа бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Миниллиқдән хәбәр верән мә'нәви мәдәнијјәтимиз тарихчиләр тәрәфиндән аз ишыгландырылмыш, зәиф ишләнилмиш саһәдир. Она көрә дә журналда белә бир проблемин өз әксини тапмасы јалныз фәрәһ доғурур. Инанырам ки, журналда китаб нәшри, библиографија, информатика вә с. һаггында дәрч олунан елми материаллар да охучуларын марағына сәбәб олачагдыр.

Бир даһа гәдәмләриниз мүбарәк, уғурларыныз хејир!

Јени-јени гәләбәләр арзусу илә

Тејмур БУНЈАДОВ

Азәрбајчан Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү, тарих елмләри доктору, профессор, Азәрбајчан Республикасы Милли Мәчлисинин елм вә тәһсил мәсәләләри даими комиссијасынын сәдри.

ЈУБИЛЕЈИНИЗ ВӘ ЈЕНИ НӘШРИНИЗ МҮБАРӘК!

Мүстәгил Азәрбајчан Республикасында китабхана иши саһәсиндә илк елми-нәзәри мәтбуат органы олан "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналынын илк нөмрәсинин ишыг үзү көрмәси мүнасибәти илә редаксија һеј'әтини, мүәллифләри вә бүтүн охучулары тәбрик едирик. Базар игтисадијјатына кечид шәраитиндә, чәтин игтисади проблемләр дөврүндә М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин 50 јашлы китабханачылыг факүлтәси коллективинин белә бир ихтисас нәшринин чапыны өз үзәринә көтүрмәси һәр чүр тә'рифә вә тәгдирә лајигдир.

Азәрбајчан мәдәнијјәтинин, о чүмләдән китаб вә китабхана тарихинин, китабшүнаслыг вә библиографијанын, китабханашүнаслыг вә информатиканын мүһүм проблемләринә өз сәһифәләриндә кениш јер ајырачаг вә бу саһәләрин перспектив инкишафы һаггында елми-нәзәри вә тәчрүби материаллар дәрч едәчәк "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналына уғурлар арзулајырыг.

Инанырыг ки, бу журнал мүхтәлиф елм саһәләри үзрә нәшр едилән мәчмуәләр арасында өзүнә шәрәфли јер тутачаг.

Јубилејиниз вә јени нәшриниз мүбарәк!

Кәрим ТАҺИРОВ

Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлији китабхана вә музеј ишләри баш идарәсинин рәиси

УҒУРЛАР АРЗУЛАЈЫРЫГ!

Һөрмәтли тә'сисчи вә баш редактор!

Малијјә имканларынын мәһдуд олдуғу бир шәраитдә өз вәсаитиниз һесабына "Китабханашүнаслыг вә библиографија" адлы журнал нәшр етдирмәк тәшәббүсүнүзү үрәкдән алгышлајырам. Бу журналын республика китабхана ичтимаијјәти арасында рәғбәтлә гаршыланачағына, китабханашүнаслыг-библиографија вә китабшүнаслыг елмләринин ән вачиб мәсәләләринә даир елми материаллар дәрч едәчәјинә вә мөвчуд саһәдә јаранмыш еһтијачы мүәјјән гәдәр өдәјәчәјинә инанырам.

Китабханашүнаслыг факүлтәсинин 50 иллик јубилејинин бајрам едилдији бир дөврдә өз охучуларыны севиндирән "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналынын гәдәмләри уғурлу олсун!

Лејла ГАФУРОВА

Азәрбајчан Республикасынын әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, Бакы Дөвләт Университети китабханачылыг факүлтәсинин 1960-чы ил мә'зуну, М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын директору

ДӘЈӘРЛИ ТӨҺФӘНИЗ МҮБАРӘК!

Илк нөмрәсини республикамызын чохсајлы мәдәнијјәт ишчиләринә, илк нөвбәдә китабханашүнас-библиограф вә китабшүнаслара үнванладығыныз елми-нәзәри журналыныз мүбарәк! Доғрудан да белә бир нәшрә чохдан еһтијач дујулурду. Әминәм ки, Азәрбајчан Республикасынын мүстәгиллији, јени идарәетмә системи вә игтисади мүнасибәтләр шәраитиндә хүсуси актуаллыг кәсб едән мүхтәлиф охучу групларына китабхана хидмәти системинин тәкмилләшдирилмәси проблемләринә журналда ајрыча диггәт јетирәчәк, ушаг китабханаларынын мүасир вәзијјәти вә инкишаф перспективләрини дә кениш ишыгландырачагсыныз.

Мәнчә, "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналы китабханачылыг факүлтәсинин 50 иллијинә ән дәјәрли төһфәдир.

Ишләриниздә јени-јени наилијјәтләр арзулајырам!

Фузурә ГАСЫМОВА

Ф.Көчәрли адына Республика Ушаг Китабханасынын директору

МӘНИ ҺӘМИШӘ СЫРАЛАРЫНЫЗДА БИЛИН!

Дүз 25 ил әввәл узаг Алманијада кечмиш совет ордусунун забити сифәти илә гуллуг етдијим күнләрдә Вәтәндән алдығым бир сорагдан бәрк мүтәәссир олдум: мә'зуну олдуғум китабханачылыг факүлтәсинин 25 иллијинә һәср едилмиш мәрасимдә мәни дә хош сөзләрлә јад етмишдиләр. Бу, һәмин күнләрдә һәрби командалыг тәрәфиндән лајиг көрүлдүјүм мүкафатдан, орду гәзетиндә рус дилиндә дәрч етдирдијим илк очеркин доғурдуғу севинчдән дә әзиз вә гијмәтли олан бир факт иди.

Һеч бир шиширтмәјә јол вермәдән дејирәм: Азәрбајчанын илк али тәһсил мүәссисәсиндә охумағымла фәхр едирәм, М.Ә.Рәсулзадәнин адыны дашыјан университетин китабханачылыг факүлтәсиндә мәнә тәкчә елм, билик дејил, һәм дә һәјат дәрси вермиш бүтүн мүәллимләримә өмүрлүк миннәтдар олачағам. Иш елә кәтирмишдир ки, мән бирбаша ихтисасым үзрә, китабхана системиндә чалышмамышам, лакин күман едирәм ки, гәлбән бағландығым гәзетчилик дә китабхана-библиографија ишиндән бир елә узаг олан саһә дејилдир. Үстәлик дә, мәтбуатда ишләдијим дөврдә өлкәмиздә китабхана иши, бу саһәнин проблемләри, гајғылары вә фәдакешләри барәдә онларча јазынын кениш ичтимаијјәтә чатдырылмасында аз-чох әмәјим олуб. Мөһтәрәм Президентимиз Һејдәр Әлијевин һәјат вә фәалијјәтинин мүһүм бир дөврүнү әкс етдирән 848 сәһифәлик "Гәтијјәтин тәнтәнәси" адлы китабымы кечмиш университет мүәллимләринин, илк нөвбәдә дә севимли Абузәр Хәләфовун төвсијәләри әсасында јазмышам.

Доғма факүлтәмин јарым әсрлик јубилејинә көзајдынлығы верир, онун професcор-мүәллим һеј'әтини вә тәләбәләрини үрәкдән тәбрик едирәм. Бу јубилејә көзәл төһфә олан "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналынын биринчи нөмрәсинин чапдан чыхмасыны да сәмими гәлбдән алгышлајырам. Мәни һәмишә јанынызда, сыраларынызда билин!

Түкәнмәз сајғы вә еһтирамла

Шакир ЈАГУБОВ
Азәрбајчан Республикасынын
әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, журналист.

ГӘДӘМЛӘРИ САЈАЛЫ ОЛСУН!

Милли мәдәнијјәтимизин инкишафында мүһүм хидмәтләри олан китабханачылыг факүлтәсинин коллективи орижинал вә мараглы елми тәдгигат ишләри илә дә һәмишә диггәти чәлб етмишдир. Бу күнләрдә ишыг үзү көрән "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналы да өзүндән әввәлки нәшрләрин мәнтиги давамы кими тәгдирәлајигдир. Тәбии ки, журналын сәһифәләриндә мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын китабханачылыг вә библиографија иши саһәсиндәки дөвләт сијасәти, онун актуал проблемләри дә өз әксини тапачагдыр.

5 минә гәдәр нәчиб пешә саһиби јетишдирән китабханачылыг факүлтәсинин јарадылмасынын 50 иллик јубилејини тәбрик едир, "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналынын јарадычы коллективинә "нәшринизин гәдәмләри сајалы олсун!" дејирәм.

Һөрмәтлә

Елдар ИСМАЈЫЛ
шаир, публисист

КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКҮЛТӘСИ 50 ИЛДӘ

Хәлил ИСМАЈЫЛОВ
китабханачылыг факүлтәсинин деканы, педагожи елмләр намизәди, досент.

Надир ИСМАЈЫЛОВ
педагожи елмләр намизәди, досент

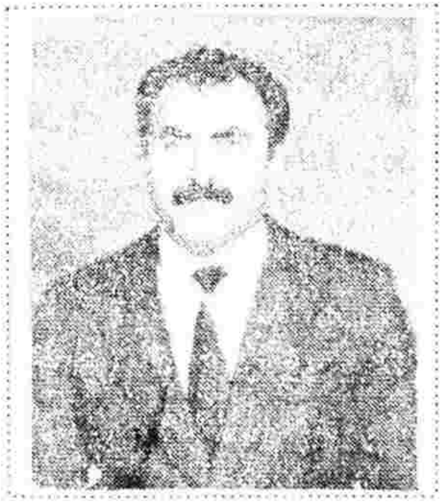

XX јүзиллик Азәрбајчан халгынын һәјатында мүһүм һадисәләрлә зәнкин олмушдур. Тәбии ки, бу һадисәләр ичәрисиндә ән әсас наилијјәт Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллијини әлдә етмәсидир

Бу күн халгымыз инамла өз дөвләтини гурур вә базар игтисадијјатына кечид дөврүнү јашајыр, ејни заманда Ермәнистан Республикасы илә мүнагишәнин һәлли истигамәтиндә инамлы аддымлар атылыр, дүнјәви вә милли дәјәрләрә сөјкәнән мәдәнијјәтимиз мүвәффәгијјәтлә инкишаф етдирилир.

Азәрбајчан халгынын зәнкин милли сәрвәти олан елм вә тәһсил системинин јаранмасы, инкишаф етмәси вә формалашмасы да XX јүзиллијин халгымыза бәхш етдији наилијјәтләрдән биридир. Республикамызын тәһсил системинин бајрагдары олан М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин 75 иллик јубилеји бөјүк тәнтәнә илә гејд олунду. Азәрбајчан Демократик Чүмһуријјәтинин јадикары олан Дөвләт Университети мөвчуд олдуғу илләрдә халгымызын елми вә мәдәни һәјатында, сијаси фикир тарихиндә өз апарычы мөвгејини горујуб сахламыш, нәһәнк тәдрис вә елм

мәркәзинә чеврилмиш, халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләри үчүн он минләрлә јүксәк ихтисаслы мүтәхәссис һазырламышдыр. Республикамызын бу гочаман али мәктәби ејни заманда дүнја елминә онларла көркәмли елм хадими бәхш етмишдир.

Бакы Дөвләт Университетинин ән бөјүк, пешә јөнүмү бахымындан өзүнәмәхсуслуғу илә сечилән факүлтәләриндән бири дә китабханачылыг факүлтәсидир. Китабханачылыг факүлтәси јарым әср әрзиндә республикамыз үчүн 5 минә јахын јүксәк ихтисаслы китабханашүнас-библиограф вә китабшүнас кадрлар һазырламышдыр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, сон 50 ил әрзиндә республикамызда али китабханачылыг тәһсили системи јаранмыш вә формалашмышдыр. Бу системин инкишафыны шәрти олараг 3 мәрһәләјә бөлмәк олар:

1. Тәшәккүл дөврү (1947-1962-чи илләр);
2. Инкишаф дөврү (1962-1991-чи илләр);
3. Мүстәгил китабханачылыг тәһсили системинин јаранмасы дөврү (1991-1997-чи илләр).

Милли мәдәнијјәтимизин, елмимизин инкишафында вә зәнкинләшмәсиндә әһәмијјәтли рол ојнајан китабханаларын јүксәк ихтисаслы кадрларла тә'мин едилмәси мүһарибәдән сонракы дөврдә чидди проблем кими гаршыја чыхды. Мәһз бу проблеми һәлл етмәк үчүн 1947/1948-чи тәдрис илиндән БДУ-нун филолокија факүлтәси нәздиндә китабханачылыг шө'бәси фәалијјәтә башламышдыр. Шө'бәдә 1955-чи илдә гијаби Азәрбајчан, 1959-чу илдә исә гијаби рус бөлмәси јаранмышдыр. 1958-чи илдә филолокија факүлтәсинин шәрг шө'бәси мүстәгил факүлтәјә чеврилдији заман китабханачылыг шө'бәси мүвәггәти олараг шәрг факүлтәсинин нәздинә верилмишдир.

Китабханачылыг шө'бәси 1962-чи ил октјабр ајынын 1-дә мүстәгил факүлтәјә чеврилди. Университетдә мүстәгил китабханачылыг факүлтәсинин јаранмасы, шүбһәсиз ки, республиканын мәдәни, тәдрис вә елми һәјатында чох мүһүм һадисә иди. Факүлтәјә илк декан проф. А.А.Хәләфов тә'јин едилмишдир.

1962-чи илдә китабханачылыг шө'бәсинин мүстәгил факүлтәјә чеврилмәсиндә онун илк деканы Азәрбајчан Республикасынын әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, тарих елмләри доктору, профессор А.Хәләфовун бөјүк хидмәти олмушдур.

БДУ-нун китабханачылыг факүлтәси һазырда јалныз республикамызда дејил, һәм дә јахын харичи өлкәләрдә китабханачылыг, библиографија вә китабшүнаслыг фикринин, ејни заманда тәһсилинин инкишаф мәркәзләриндән биринә чеврилмишдир.

1963-чү илдә факүлтәнин ахшам шө'бәси вә јени бир китабшүнаслыг шө'бәси јарадылмышдыр.

Китабханачылыг факүлтәсинин мүстәгил факүлтәјә чеврилмәси али китабханачылыг тәһсилинин кејфијјәтинин јүксәлдилмәси үчүн шәраит јаратды. Мәһз бунун нәтичәсиндә сон 30 илдә јүксәк педагожи сәвијјәјә малик, монолит вә сағлам, ишкүзар бир коллектив јаранмышдыр. Һазырда факүлтәдә 30 мүәллим, о чүмләдән 2 елмләр доктору, профессор, 1 елмләр намизәди, профессор, 12 елмләр намизәди, досент, 11 баш мүәллим, 4 мүәллим чалышыр. Факүлтәдә 13 нәфәр лаборант-техники ишчи вардыр.

1997/1998-чи тәдрис илинин мә'луматына көрә факүлтәдә 545 тәләбә тәһсил алыр. Бунлардан 242-си әјани шө'бәнин, 45-и ахшам шө'бәсинин, 239-у гијаби (Азәрбајчан бөлмәси) шө'бәсинин, 19-у гијаби (рус бөлмәси) шө'бәсинин пајына дүшүр.

Факүлтәнин мә'зунлары республиканын китабхана-библиографија мүәссисәләриндә - М.Ф.Ахундов адына Республика Дөвләт Китабханасында, Республика Елмләр Академијасынын Мәркәзи Елми Китабханасында, Республика Елми Техники Китабханасында, республика әһәмијјәтли дикәр ири елми вә хүсуси китабханаларда, о чүмләдән халг тәсәррүфатынын вә мәдәнијјәтин мүхтәлиф саһәләриндә мүвәффәгијјәтлә чалышырлар. Онларын ичәрисиндә әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси оланлар да вардыр.

Факүлтәнин мә'зунларындан әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси Шакир Јагубов, шаир Зәлимхан Јагуб, јазычы Әлиса Ничат, шаир Мәммәд Исмајыл вә бир чох башгалары әдәбијјат вә мәтбуат саһәсиндә танынан шәхсијјәтләрдәндир. Зәлимхан Јагуб һәм дә Азәрбајчан Республикасы Милли Мәчлисинин депутатыдыр.

Азәрбајчанда али китабханачылыг тәһсилинин наилијјәтләриндән данышаркән һәмин факүлтәнин университетдә јаранмасында вә формалашмасында мүһүм хидмәтләри олан халг јазычысы Сүлејман Рәһимовун, академикләрдән Абдулла Гарајевин, Шәфаәт Меһдијевин, илк ихтисас мүәллимләри Ә.Гәһрәмановун, Һ.Тағыјевин, М.Сәмәдованын, профессор А.Хәләфовун, профессор З.Әлијевин вә башгаларынын адларыны бөјүк шәрәф вә ифтихарла чәкмәк лазымдыр.

Китабханачылыг факүлтәси ејни заманда республикада мөвчуд олан бүтүн али вә орта ихтисас китабханачылыг мәктәбләри үчүн тәдрис-методики мәркәз ролуну ојнајыр.

Китабханачылыг факүлтәси Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Ганунуна мувафиг олараг 3 пилләли кадр һазырлығы үчүн зәрури олан һазырлыг ишләрини мувәффәгијјәтлә апармышдыр вә

һазырда тәһсилин биринчи вә икинчи пилләси үчүн нәзәрдә тутулан тәдбирләр һәјата кечирилир.

Китабханачылыг факүлтәсиндә милли кадрлар дүнја китабханачылыг тәһсилинин ән јахшы наилијјәтләрини, республиканын мүвафиг саһә органларынын реал вә перспектив тәләбатларыны нәзәрә алан, јүксәк елми-методики сәвијјәси илә сечилән тәдрис планына ујғун олараг һазырланыр.

Факүлтәнин тәдрис, елми вә инзибати ҹәһәтдән идарә олунмасы системиндә деканлыг мүһүм јер тутур. Деканлыг һәмчинин факүлтәнин јухары тәшкилатларла әлагәләрини тәнзимләјән мүһүм инзибати гурумдур. Бу бахымдан китабханачылыг факүлтәсинин үмуми гурулушу схемдәки кимидир:

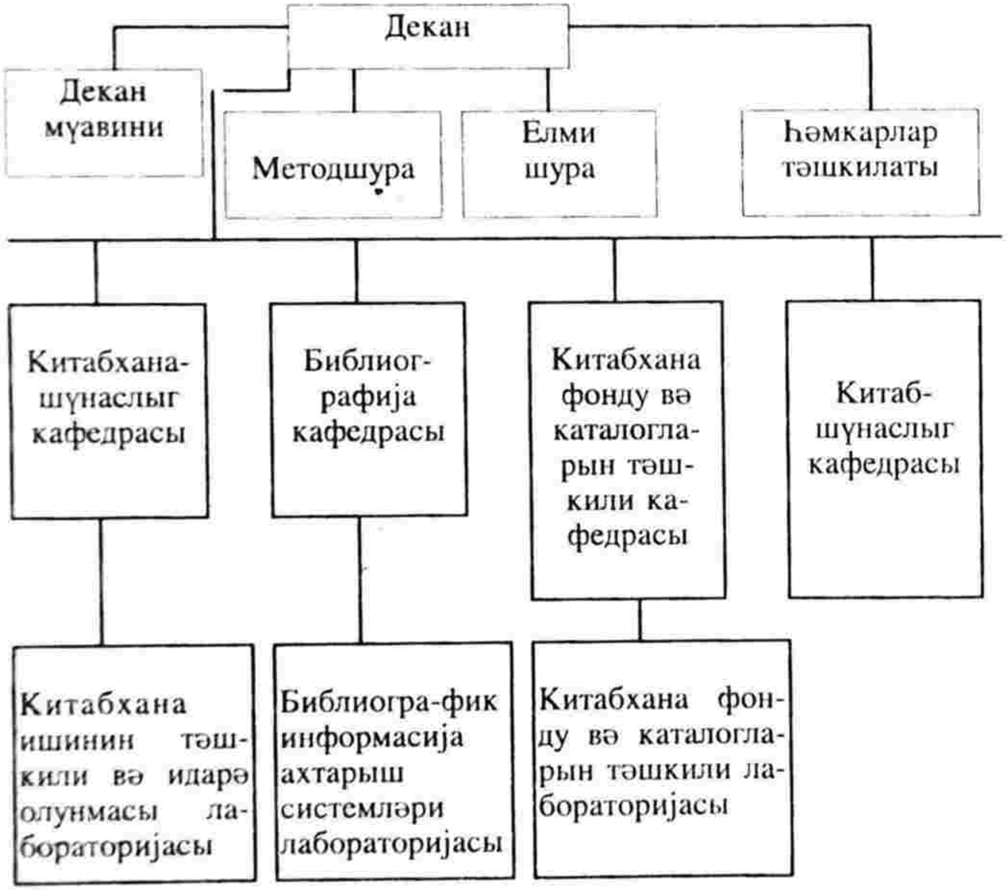

Көрүндүјү кими, факүлтәсинин бүтүн инзибати-идарәетмә ишини декан һәјата кечирир. Факүлтәнин деканы досент Хәлил Исмајыл оғлу Исмајыловдур.

О, 1984-ҹү илдә намизәдлик диссертасијасыны мүдафиә етмишдир вә һазырда "Азәрбајҹан Республикасында китабханалара методик рәһбәрлик системинин инкишаф мәрһәләләри" мөвзусунда докторлуг диссертасијасы үзәриндә мүвәффәгијјәтлә чалышыр.

Факүлтәнин гурулушунда елми шура мүһүм јер тутур. Китабханачылыг факүлтәсинин мөвҹуд олдуғу күндән фәалијјәт көстәрән елми шура тәһсилин ајры-ајры пилләләри үчүн тәдрис планларынын һазырланмасында, елми проблемләрин һәллиндә, тәдрис-методики васитләрин мүзакирәси вә тәсдигиндә әһәмијјәтли рол ојнајыр. Онун 11 үзвү вардыр. Факүлтәнин деканы дос.Х.И.Исмајылов (сәдр), дос. М.М.Һәсәнов (елми катиб), проф. А.А.Хәләфов, проф. З.Һ.Әлијев, проф. Б.В.Аллаһвердијев, дос.Т.Р.Гулијев, дос.Ә.Т.Хәләфов, дос.Р.Ә.Казымов, дос.З.И.Бахшәлијев, дос. Н.Исмајылов, тәләбә М.Ҹаббаров елми шуранын үзвләридир.

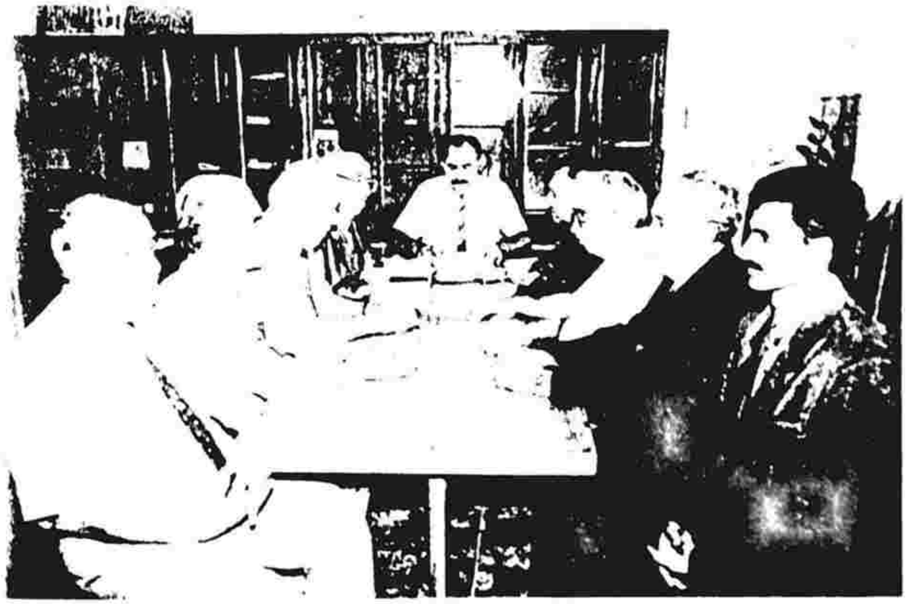

Факүлтә тәдрис процессинин тәкмилләшдирилмәси саһәсиндә методшуранын фәалијјәтини хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Шуранын тәшкил етдији нүмунәви ачыг дәрсләр, дәрсләрә фәрди кедишләр, методик характерли конфранслар хүсусилә кәнҹ мүәллимләрин педагожи ҹәһәтдән формалашмасында әһәмијјәтли рол

ојнајыр. Методшуранын сәдри дос. Ә.Т.Хәләфов, үзвләри дос. Р.Ә.Казымов, дос. М.М.Һәсәнов, дос. Ф.А.Бајрамовдур.

Китабханачылыг факүлтәсинин ичтимаи һәјатында мүһүм јер тутан һәмкарлар тәшкилаты коллективин сосиал еһтијачларынын јеринә јетирилмәси, әмәк интизамынын күчләндирилмәси, ишчиләрин һүгугларынын горунмасы саһәсиндә узун илләрдир ки, сәмәрәли фәалијјәт көстәрир. Һәмкарлар бүросунун тәркиби ашағыдакы кимидир: б.м.М.Мәммәдов (сәдр), дос. М.Һәсәнов, б.м.Чәфәров, л.м.Ч.Рүстәмова, л.м.Е.Әһмәдов.

Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, факүлтәдә тәдрис просесинин кејфијјәтчә јүксәлдилмәсиндә мүвафиг кафедралар нәздиндә јарадылмыш ихтисас лабораторијалары чох мүһүм рол ојнајыр. Һазырда факүлтәдә 3 belә лабораторија фәалијјәт көстәрир.

Китабханачылыг факүлтәсиндә мөвчуд олан ән'әнәләрдән бири дә тәдрис планына ујғун олараг тәләбәләрин мүнтәзәм олараг истеһсалат базасы кими мүәјјәнләшдирилән китабханаларда тәчрүбә кечмәләридир. Бу просес тәләбәләрин нәзәри биликләринин тәчрүбәјә тәтбиги вәрдишләринин ашыланмасына, тәрбијә олунмасына әсаслы тә'сир көстәрир.

БДУ-нун китабханачылыг факүлтәси Азәрбајчанда китабханашүнаслыг, библиографијашүнаслыг вә китабшүнаслыг фикринин мәркәзи кими формалашмышдыр. Мүбалиғәсиз демәк лазымдыр ки, һазырда республикада мүвафиг саһәләр үзрә елми тәдгигатларын функсионал истигамәтләри мәһз факүлтә алимләринин нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәт кәсб едән әсәрләринин сәвијјәси илә мүәјјән олунур.

Факүлтәдә јеринә јетирилән бүтүн елми-тәдгигат ишләри китабханашүнаслыг, библиографија, китабхана фонду вә каталогларын тәшкили, китабшүнаслыг вә китаб тичарәтинин тәшкили кафедраларынын базасы әсасында апарылыр.

Китабханашүнаслыг (1947-чи ил) вә китабхана фонду вә каталогларын тәшкили кафедралары республикада чәмијјәтин информасија тә'минаты системиндә мүһүм јер тутан солиал институтлар ичәрисиндә китабханаларын јерини мүәјјән етмәк, китабхана ишинин инкишаф мејл вә ганунауј ғунлугларыны тәдгиг етмәк вә үмумиләшдирмәк, информасија-ахтарыш системләринин вәзијјәтини вә онларын оптималлашдырылмасы јолларыны, республикада китабхана гуручулуғунун актуал проблемләрини өјрәнир.

Китабханашүнаслыг үзрә тәдгигат ишләринин апарылмасына мүвафиг саһә үзрә илк елмләр доктору, профессор, китабханашүнаслыг кафедрасынын мүдири А.А.Хәләфов рәһбәрлик едир. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихинин әсаслы шәкилдә тәдгиги,

республикада китабханашүнаслыг мәктәбинин јарадылмасы мәһз проф. А.А.Хәләфовун ады илә бағлыдыр. О, һәм дә бир сыра монографија вә дәрс вәсаитләринин мүәллифидир. Кафедранын үзвләриндән дос. Х.Исмајылов, дос.Р.Казымов, дос.С.Рзајев, дос.Ә.Рүстәмов, дос.З.Бахшәлијев, б.м.М.Шәмсизадә, б.м. М.Бағыров, б.м.А.Чәфәров, б.м.К.Аслан вә башгаларынын елми јарадычылығынын нәтичәләри китабханашүнаслыг елминин ән мүһүм наилијјәтләриндән һесаб олунмалыдыр. Дос. З.И.Бахшәлијев һазырда докторлуг диссертасијасы үзәриндә мүвәффәгијјәтлә чалышыр.

Китабхана фонду вә каталогларын тәшкили кафедрасынын (1990) тәдгигат профили конкретлији илә сечилир. Бу истигамәтдә апарылан ишләрә кафедра мүдири досент Т.Ф.Гулијев рәһбәрлик едир. Кафедранын мүәллимләриндән дос. М.Һәсәнов, дос. А.Әлијев, дос. А.Аббасова, б.м.С.Мустафајева, б.м. К.Шејхзаманова, м.Е.Әһмәдова, м.С.Һачыјева вә башгаларынын тәдгигатлары китабханашүнаслығын актуал проблемләринә, ајры-ајры китабханаларын фонд вә каталогларынын формалашмасына һәср олунмушдур.

Библиографија кафедрасында (1968) республикада библиографик фәалијјәтин тарихи, нәзәријјәси, методикасы вә идарә олунмасы, һабелә мөвчуд библиографик еһтијатлардан сәмәрәли истифадә вә Азәрбајчан чәмијјәтинин библиографик информасија

тә'минаты системинин тәкмилләшдирилмәси проблемләри илә әлагәдар әсаслы тәдгигат ишләри апарылыр.

Азәрбајҹанда библиографијашүнаслыг фикринин мәркәзи библиографија кафедрасы һесаб олунур. Бу истигамәтдә апарылан елми-тәдгигат ишләринә кафедранын мүдири профессор З.Һ.Әлијев рәһбәрлик едир.

Китабханачылыг факүлтәсинин јаранмасында вә инкишафында хидмәтләри олан, республикамызда библиографијашүнаслыг үзрә илк әјани аспирант, 1970-1980-ҹи илләрдә факүлтәнин деканы олмуш Азәрбајҹан Республикасынын әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, профессор З.Һ.Әлијевин елми фәалијјәтинин башлыҹа истигамәти Азәрбајҹан библиографијасынын тарихинин комплекс шәкилдә тәдгиг едилиб үмумиләшдирилмәсидир. Кафедранын әмәкдашларындан дос. Ә.Хәләфов, дос. Ф.Бајрамов, дос. Н.Исмајылов, б.м. Р.Вәзирова, б.м. Е.Ағајева, б.м. Г.Һачыјева, м. Ә.Мәммәдов вә башгалары апардыглары орижинал елми-тәдгигат ишләри үзрә марағлы нәтиҹәләр әлдә етмишләр. Дос.Н.И.Исмајылов һазырда "Азәрбајҹанын библиографик еһтијаты, формалашмасы вә сәмәрәли истифадә проблемләри" докторлуг диссертасијасы мөвзусу үзәриндә тәдгигат иши апарыр.

Китабшүнаслыг вә китаб тиҹарәтинин тәшкили кафедрасы (1993) исә Азәрбајҹан китабынын тарихи, мүасир проблемләри, нәшријјат ишинин вәзијјәти вә башга истигамәтләрдә әсаслы тәдгигатлар апарыр. Бу ишләрә кафедранын мүдири, китабшүнаслыг саһәсиндә илк докторлуг диссертасијасыны Москвада мүвәффәгијјәтлә мүдафиә етмиш, һазырда республикамызда китаб нәшри консепсијасынын јарадылмасы илә мәшғул олан профессор Б.В.Аллаһвердијев рәһбәрлик едир. Б.Аллаһвердијев Азәрбајҹан техники китабынын тарихини тәдгиг едәрәк ону докторлуг диссертасијасы кими мүдафиә етмишдир. Кафедранын әмәкдашларындан б.м. М.Мәммәдов, б.м. Р.Һәмидов вә башгалары мүвафиг саһә үзрә марағлы елми ишләрин мүәллифләридир.

Факүлтәнин алимләри Азәрбајҹанда мүвафиг саһәнин проблемләринин һәллинә һәмишә өз лајигли төһфәләрини вермиш, онларла монографија, дәрслик вә дәрс вәсаитләри, тәдрис-методики материаллар һазырламыш, факүлтәнин елми салнамәсиндә мүһүм јер тутан "Елми әсәрләр" вә "Мөвзу мәҹмуәләри" илә јанашы республика мәтбуатында мүнтәзәм олараг марағлы мәгаләләрлә чыхыш етмишләр.

Китабханачылыг факүлтәсинин елми симасыны мүәјјән едән амилләрдән бири факүлтәнин аспирантурасы вә ТЕЧ-дир. Аспирантура 1956-чы илдән фәалијјәт көстәрир. Һазырда факүлтәдә

сәһв фикирләри, мүддәалары вә консепсијалары ашкара чыхарыб тәнгид етмәји, китабханачылыг нәзәријјәсини јанлыш бахышлардан вә тәһрифләрдән азад етмәји, дүнја китабханашүнаслығы тәҹрүбәсиндән истифадә етмәклә китабханашүнаслығын нәзәријјәсиндә вә методикасында јени елми мүддәаларын вә консепсијаларын ишләниб һазырланмасыны, онларын китабханаларын тәҹрүбәсинә тәтбиг олунмасыны тә'мин етмәји мүһүм вәзифә кими китабханашүнаслыг елминин гаршысында гојур.

Идеоложи әсирликдән азад олдуғумуз мүасир шәраитдә китабхана ишинә мүәјјән групун, партијанын мөвгејини ифадә едән идеоложи ҹәһәтдән дејил, фәлсәфи, методоложи бахымдан јанашмаг лазымдыр. Ҹәмијјәтин өз инкишафынын јени, даһа мүрәккәб мәрһәләсинә гәдәм гојдуғу индики дөврдә бу мүрәккәб мәрһәләнин хүсусијјәтләрини фәлсәфи ҹәһәтдән дәрк етмәк, китабхана ишинин фәлсәфәсини араңдырмаг хүсусилә зәруридир. Формалашмагда олан мүасир ҹәмијјәтдә китабханаларын мәдәни, информасија, сосиал әһәмијјәт вә вәзифәләри, башга иҹтимаи институтлар вә сосиал дәјәрләр системиндә јери ајдынлашдырылмалыдыр. Китабханачылыг нәзәријјәси бүтүн бунлара јени тәфәккүр бахымындан, дүнја китабханашүнаслығынын мүтәрәгги елми наилијјәтләрини нәзәрә алмаг, ондан бәһрәләнмәк нөгтеји-нәзәриндән јанашмалыдыр.

Дүнја иҹтимаијјәти тәрәфиндән китабхана ишинин бүнөврәси кими гијмәтләндирилән информасијанын үмумачыг олмасы принсипи китабханашүнаслығын әсас принсипи олмалы, ҹәмијјәт үзвләрини информасија илә максимум тә'мин етмәк вә бу саһәдә әмәли фәалијјәт көстәрмәк китабхана ишинин мәһәк дашына чеврилмәлидир.

Һуманитар елм кими китабханашүнаслыг фәлсәфә, сосиолокија, тарих, педагокика, психолокија, китабшүнаслыг, библиографијашүнаслыг, информатика вә с. елмләрин наилијјәтләриндән, нәтиҹәләриндән вә нәзәри мүддәаларындан истифадә едәрәк мүасир китабханачылыг нәзәријјәсини ишләјиб тәкмилләшдирмәли, әһалијә китабхана хидмәтинин сәмәрәли тәшкили јолу илә үмумбәшәри биликләрин тәблиғинин форма вә үсуллары һаггында бејнәлхалг стандартлара ујғун төвсијәләр һазырламалыдыр.

Республикамызда китабхана гуручулуғуну дүнја китабханачылығы сәвијјәсинә галдырмаг үчүн, һәр шејдән әввәл, китабхана иши саһәсиндә дөвләт сијасәтини мүәјјәнләшдирмәк, Азәрбајҹан Республикасынын китабхана иши һаггында ганунуну гәбул етмәк лазымдыр. Белә ганунлар дүнјанын әксәр өлкәләриндә гәбул едилдији һалда, нәдәнсә, биздә онун гәбулу ҝечикдирилир. Узун илләрдән бәри республикамызын китабхана гуручулуғунда давам едән

Азерб. ... Б... ИСТ... им М Ф... M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxanası

бөһраны тезликлә арадан галдырмаг, китабхана ишини дүнјанын демократик дөвләтләринин тәчрүбәсиндән истифадә едәрәк дүнја стандартлары сәвијјәсинә галдырмаг Азәрбајчан дөвләтинин, республика китабхана ичтимаијјәтинин әсас вәзифәси олмалыдыр. Бу вәзифәнин јеринә јетирилмәси исә китабхана ишинә дөвләт тәрәфиндән әсаслы капитал гојулмасындан, китабхана ишинин компүтерләшдирилмәсиндән асылыдыр.

Һәмчинин китабхана ишинин дөврүн тәләбләри сәвијјәсинә галдырылмасында, дүнјанын габагчыл өлкәләриндә олдуғу кими, тәһсил, елм, мәдәнијјәт, инчәсәнәт, сәнаје, кәнд тәсәррүфаты ишчиләринин јерли идарә органларынын, бүтүн зијалыларын көмәјинә чидди еһтијач дујулур.

АЗӘРБАЈЧАН ДЕМОКРАТИК РЕСПУБЛИКАСЫ ДӨВРҮНДӘ КИТАБХАНА ИШИ

Хәлил ИСМАЈЫЛОВ

педагожи елмләр намизәди,
досент

Бөјүк ичтимаи-сијаси һадисәләрлә зәнкин олан XX јүзиллик бәшәр тарихинә илк нөвбәдә халгларын милли ојаныш вә милли дирчәлиш әсри кими дахил олачагдыр. Мәһз XX әсрдә дүнјанын сијаси хәритәсиндә онларла мүстәгил дөвләт мејдана кәлмишдир.

Азәрбајчан да өз нөвбәсиндә бу үмумдүнја просесиндән кәнарда галмамышдыр. Әсрин әввәлләриндә формалашмаға башлајан Азәрбајчан милли һәрәкаты халгын мүхтәлиф тәбәгәләрини вә сијаси гүввәләрини бирләшдирән күтләви үмуммилли һәрәката чеврилмишдир ки, бу да сон нәтичәдә 1918-чи ил мајын 28-дә Азәрбајчанын истиглалијјәтинин е'лан олунмасына вә Азәрбајчан Демократик Республикасынын јаранмасына кәтириб чыхармышдыр.

Азәрбајчан Милли Шурасынын 28 мај 1918-чи илдә е'лан етдији гәтнамәдә гејд олунурду ки, "Бу күндән е'тибарән Азәрбајчан халглары суверен һүгуглара маликдирләр... Азәрбајчан Демократик Республикасы бүтүн милләтләр, хүсусилә гоншу халглар вә дөвләтләрлә меһрибан гоншулуг мүнасибәтләри јаратмаға чалышыр... Азәрбајчан Демократик Республикасы өз әразиси дахилиндә јашајан милләтләрә азад инкишаф үчүн кениш имканлар верир"[1].

Мә'лум олдуғу кими, АДР-ин фәалијјәти "Түрк әдәми мәркәзијјәт "Мусават" партијасынын мәрамнамәсинә әсасланырды. "Мүсават" партијасы өз мәрамнамәсиндә Азәрбајчанын истиглалијјәт вә әрази бүтөвлүјү илә јанашы, мәмләкәтдә јашајан халгларын әввәлчә ичтимаи, игтисади вә мәдәни саһәләрдәки керилијини арадан галдырмаг мәсәләсини өн плана чәкирди. "Мүсават" партијасы "Түркләшмәк, мүасирләшмәк" шүарыны ирәли сүрәркән һеч дә гејри-түрк вә гејри-ислам дөвләтләри вә халглары илә гаршыдурма јолуну сечмәмишдир. Әксинә, "федератив әсасларла үмуми бир аиләнин бәрабәр һүгуглу үзвү олмаг үчүн түрк вә ислам бирлијинин потенсиал имканларындан сәмәрәли истифадә нәтичәсиндә мүасирләшмәји, Авропанын габагчыл халгларынын елми-мәдәни сәвијјәсинә јетишмәји нәзәрдә тутурду."[2]

Өз дөврүнүн ән мүтәрәгги партијасы олан "Мүсават" һәлә 21 октјабр 1917-чи илдә кечирдији I гурултајында гәбул един мин

мәрамнамәсиндә көстәрирди ки, үмумбәшәри сивилизасија ајры-ајры милләтләрин мәдәни сәвијјәсиндән асылыдыр. Буна көрә дә партија өз гаршысында мәдәни дөвләт гурмаг вәзифәсини гојур. Програмын "Халг маарифи" бөлмәсиндә ашағыдакы мүддәалар ирәли сүрүлүрдү:

1. Тәһсил ишиндә дининдән, миллијјәтиндән вә чинсиндән асылы олмајараг бүтүн вәтәндашлар бәрабәрдир.

2. Тәһсил ишиндә там азадлыг верилир.

3. Мүхтәлиф тип мәктәбләр арасында тамамлајычы әлагә олмалыдыр.

4. Университетләр вә башга али мәктәбләр мухтар статуса малик олмалы, өз дахили ишләрини өзләри һәлл етмәлидирләр.

5. Али мәктәбләрин әһали арасында мәдәни иш апармаг тәшәббүсүнә һеч бир манеә олмамалыдыр.

6. Јерли өзүнүидарәетмә органлары тәһсилин тәшкилиндә там сәрбәстдирләр.

7. Һазырлыг вә али һазырлыг тәһсили үмуми пулсуз вә һамы үчүн мәчбуридир.

8. Јерли өзүнү идарәетмә органлары јерләрдә јашлылар үчүн курслар ачмаға борчлудурлыр.

9. Хүсуси техники вә кәнд тәсәррүфаты мәктәбләринин лазыми сајда ачылмасы тә'мин олунмалыдыр.

10. Мәктәбләрдә тәдрис дили әразидә чохлуг тәшкил едән милләтин дилиндә олмалыдыр.

11. Орта мәктәбләрдә тәдрис түрк (Азәрбајчан) вә рус дилиндә олмалыдыр.

12. Али мәктәбләрдә тәдрис түрк дилиндә олмалыдыр.

13. Киши семинаријалары илә јанашы гадын семинаријаларынын да ачылмасыны тә'мин етмәк лазымдыр.

14. Тәдрис синифдә чохлуг тәшкил едән милләтин дилиндә олмалыдыр.

15. Азлыг тәшкил едән милләтләрин ушаглары һазырлыг мәктәбләриндә өз ана дилләриндә тәһсил алыр.[3]

Азәрбајчан Республикасынын али ганунверичилик органы олан парламент вә еләчә дә Назирләр Шурасы өзләринин гыса фәалијјәти дөврүндә халгын маарифләнмәси саһәсиндә бир сыра гијмәтли тәшәббүсләр вә әсаслы тәдбирләр һәјата кечирмәјә наил ола билдиләр.

Азәрбајчан парламентинин 28 декабр 1918-чи тарихли ичласында АДР-ин Назирләр Шурасынын сәдри Фәтәли Хан Хојски һөкумәт бәјанаты илә чыхышында маариф вә мәдәнијјәт саһәсиндәки дөвләт сијасәтиндән бәһс едәркән демишдир: "Бу, чәмијјәтин

елә саһәсидир ки, дөвләтин базиси вә ичтимаи һәјаты бунсуз гурула билмәз".[4]

Бөјүк чәтинликләрлә гаршылашан кәнч Азәрбајчан һөкумәти халг маарифинә, мәдәнијјәтә, инчәсәнәтә ајрылан вәсаити кетдикчә артырмаға чалышырды. Һәмин мәгсәдлә Азәрбајчан Республикасынын (1919-чу ил үчүн бүдчә ајрыларкән) Халг Мааріф Назирлијинә 45 милјон манат ади хәрчләр үчүн, 30 милјон манат исә фөвгәладә хәрчләр үчүн вәсаит ајрылмышдыр.[2]

Беләликлә, АДР-ин 1919-чу илдә тәһсил саһәсинә ајырдығы вәсаит, һәрби назирлик вә дәниз донанмасына ајрылан вәсаитдән сонра икинчи јери тутурду. Ону да гејд едәк ки, китабхана ишинин малијјәләшдирилмәси дә мәһз тәһсил үчүн ајрылмыш хәрчләрә дахил иди.

Бу дөврдә АДР-ин мааріф назири Һәмид бәј Шаһтатлынын шәхси тәшәббүсү илә Азәрбајчана Түркијәдән 50 нәфәрә гәдәр мүәллим дә'вәт олунмушду.[2] Мааріф саһәсиндә гәбул едилмиш тә'хирәсалынмаз тәдбирләр өз бәһрәсини тәдричән верирди. Тәкчә 1919-чу илдә Азәрбајчанда 23 јени ибтидаи вә орта мәктәб ачылмышды. Бу вахт республикада мәктәбләрин үмуми сајы 700-ә јахын иди. Ибтидаи вә орта мәктәбләрдә 48 мин 78 нәфәр шакирд тәһсил алырды ки, бунларын да 22261 нәфәри азәрбајчанлы иди. 1918-чи илин сонунда АДР Һөкумәти өз һесабына 100 нәфәр абитурижјенти али тәһсил алмаг үчүн Авропанын мүхтәлиф өлкәләринә јола салмышды.[5]

1919-чу илдә Азәрбајчанда 89 адда гәзет вә журнал чыхырды, онлардан 39-у Азәрбајчан дилиндә, 44-ү рус дилиндә вә 6-сы исә башга дилләрдә нәшр едилирди.[6]

АДР-ин фәалијјәти дөврүндә мәдәни-мааріф саһәсиндә һәјата кечирилән ән мүһүм талејүклү тәдбирләрдән бири 1919-чу ил нојабр ајынын 15-дә Бакы Дөвләт Дарүлфүнунун ачылмасы иди. Һәмин ил орада 1094 тәләбә тәһсил алырды,[5] Бакы Дөвләт Дарүлфүнунун ачылышыны "Азәрбајчан" гәзети белә гијмәтләндирирди: "... Бакы Дарүлфүнуну тә'сис едилди. Јени милләт, јени елм, јени фәлсәфә демәк исә һәр Дарүлфүнунда јени бир мәбәд олмасы ичад едәр... Азәрбајчан Дарүлфүнуну, әлбәттә, бир түрк Дарүлфүнунудур, чүнки түрк милләти, түрк парламаны, түрк һөкумәти тәрәфиндән, түрк кәнчлији үчүн олмалыдыр."

Мәммәд Әмин Рәсулзадә бу һагда белә јазырды:

"Азәрбајчан кәнчлијини елм вә техника әсри илә силаһландырмаг үчүн Бакы Университети ачылмышдыр".[8] Азәрбајчан кәнчлијини елм вә техника илә силаһландырмаг мәгсәдилә АДР-ин һәјата кечирдији тәдбирләрдә китаб нәшринин кенишләндирилмәси

да кениш јер тутурду. Республикада мүтәрәгги мәзмунлу китабларын вә хүсусән дәрсликләрин нәшрини кенишләндирмәк мәгсәдилә Маариф Назирлији нәздиндә 1918-чи илдә хүсуси комитә јарадылды. Комитә тәрәфиндән тәкчә 1918-чи илдә 7 адда дәрслик чап олунмушду.[9] Назирлик тәрәфиндән 1918-20-чи илләрдә Түркијәдән 20 мин нүсхәдән артыг дәрслик, дәрс вәсаити вә дикәр китаблар кәтирилмишди. Бунунла јанашы Русија, Авропа вә еләчә дә Тифлисдән хејли китаб алынмышды.[10]

Һөкумәт Бакыда вә дикәр јерләрдә фәалијјәт көстәрән мәктәбләрә һәр чүр јардым көстәрир, онларын техники аваданлыгларла вә ләвазиматларла тә'мин едилмәси үчүн вәсаит ајырырды. Тәдгигатлар нәтичәсиндә 1918-1920-чи илләрдә 70-дән јухары әсәрин чап едилмәси факты ашкар едилмишдир. Бунларын ичәрисиндә дәрсликләрдән Рәчәб Әфәндизадәнин "Түрк дили" (1918), Һадизадә Ахунд Әбрүррәһим вә Мирмөһсүн Задәкани Аға Мирәбдүләлинин "Шәриәт китабы" (1918), Ағаәли Гасымзадәнин "Һесаб мәсәләләри мәчмуәси" (1919), Ағабаба Исрафилзадәнин "Тәзә елми һесаб" (1919), Абдулла бәј Әфәндизадәнин "Сон түрк әлифбасы" (1919), Чамо бәј Чәбрајылзадәнин "Тарихи тәбиби" (1919), Абдулла Шаиг Талыбзадәнин "Милли гираәт (1919) вә с. китаблары көстәрмәк олар. Һәмин дөврдә нәшр едилмиш елми әсәрләр ичәрисиндә Һади Мәһәммәд Әбдүлсәлимзадәнин "Инсанларын тарихи фачиәләри" (1918), Сејид Аға Ахундзадәнин "Март һадисәси - 1918" (1919), "Хорасанын топа тутулмасы вә икинчи Николајын чәзаланмасы (Һүрријјәт дөврү)" (1919) вә с. китаблар дөврүн һадисәләрини әкс етдирән тарихи әсәрләр кими даһа чох диггәти чәлб едир.

Азәрбајчан Демократик Республикасы дөврүндә халгымызын мәдәнијјәтини, әдәби-бәдии ирсини ишыгландыран вә тәблиғ едән бир сыра әсәрләр дә чап олунмушдур. Бу бахымдан 1918-1920-чи илләрдә нәшр едилән әдәби-бәдии китаблар ичәрисиндә Үзејир Һачыбәјовун "Аршын мал алан", "О олмасын, бу олсун" опереттaларынын либреттолары, С.С.Ахундовун һекајәләри, Султанмәчид Гәнизадәнин нағыллары, Рәшид бәј Әфәндизадәнин "Пул дәлиси" һекајәси, М.Зејналзадәнин "Һәвәс" һекајәси, Зүлфүгар бәј Һачыбәјовун "Ашыг Гәриб" операсынын там нәшри, Ағаһәсән Мирзәзадәнин "Милли нәғмәләр", Әһмәд Чавадын "Далға" ше'рләр мәчмуәләри вә онларла башга әсәрләр бу гәбилдәндир.[11]

Кәнч Азәрбајчан Демократик Республикасы вә "Мүсават" партијасы халг арасында мүстәгиллик, азадлыг вә демократија идејаларыны јајмаг мәгсәдилә бир сыра јени мәтбуат органларынын да јарадылмасыны зәрури һесаб едирди. 1918-чи илдә јенидән һәјата

гајыдан "Ачыг сөз" гәзети, сонралар ону әвәз едән "Истиглал" гәзети мүнтәзәм олараг АДР-ин мүгәддәс азадлыг идејаларыны тәблиғ едән мәтбу органлар иди.

Һәмин дөврдә Азәрбајчанын мәдәни вә ичтимаи-сијаси һәјатында фәал рол ојнајан дөврү нәшрләрдән бири дә "Азәрбајчан" (1918-1920) гәзети олмушдур. Ону да гејд едәк ки, "Азәрбајчан" гәзети 1919-чу ил апрелин сон күнләринә гәдәр Үзејир Һачыбәјовун рәһбәрлији илә нәшр едилмишдир.

Јери кәлмишкән хатырладаг ки, ермәни гулдурларынын 1918-чи илин март ајында Гарабағда вә Азәрбајчанын башга јерләриндә төрәтдикләри вәһшиликләрдән бәһс едән Ү.Һачыбәјов бу гәзетин сәһифәләриндә јазырды: "Бу күнкү вәзифәмиз о гара күнләри јаддан чыхармамаг вә буна көрә дә һәмишә, һәр ан һазыр олмагдыр. Белә һазырлыг ки, һадисәләр бир дә тәкрар едилсә, мүдафиәсинә гадир олаг."[12] Чох тәәссүф ки, бөјүк Үзејир бәјин бу мүдрик кәламы тез бир вахтда унудулмушдур. Беләликлә, Азәрбајчан халгынын мүгәддәратыны өз әлинә алараг јени һәјат гурмаға башлајан Азәрбајчан Демократик Республикасы һөкумәти әсл мүстәгиллик вә азадлығы мәдәни инкишаф олмадан гејри-мүмкүн һесаб едирди. Одур ки, республикамызда кениш маарифчилик вә мәдәни гуручулуг үмумдөвләт ишинә чеврилмишди.

Азәрбајчан Демократик Республикасынын илк күнләрдән башлајараг һәјата кечирдији мәдәни-маариф тәдбирләри китабхана ишинин инкишафы үчүн әсаслы зәмин јаратмышды. Китабхана иши бу дөврдә һәјата кечирилән бүтүн сосиал-мәдәни вә маарифчилик ишләринин мүһүм тәркиб һиссәсинә чеврилмишди. 1918-20-чи илләрдә АДР-ин китабхана гуручулуғу саһәсиндәки фәалијјәтинин ана хәтти јени тәшкил едилән вә әввәлләрдән фәалијјәтдә олан тәһсил очагларында китабханаларын јарадылмасындан ибарәт иди.

АДР-ин Маариф Назирлији илк нөвбәдә республикада фәалијјәт көстәрән бүтүн тәһсил очагларында: халг мәктәбләриндә, семинаријаларда, политехник мәктәбләрдә, кимназијаларда, реалны мәктәбләриндә, комерсија мәктәбләриндә вә еләчә дә јени јаранмыш университетдә китабханаларын тәшкилинә хүсуси диггәт јетирирди.

Бу мәгсәдлә тәһсил очаглары китабханаларынын китаб тәчһизаты дөвләт сәвијјәсиндә тә'мин едилирди. Бу иш әсасән 4 истигамәтдә һәјата кечирилирди:

1. Тәһсил очаглары китабханаларынын республикада нәшр едилән бүтүн чап әсәрләри илә пулсуз вә мәчбури тә'минаты. Бу мәгсәдлә 1919-чу илдә Азәрбајчан һөкумәтинин тәгдиматына әсасән республика парламенти хүсуси ганун гәбул етмишди.[13] Ганун

бүтүн мәктәб китабханаларынын Азәрбајҹанда нәшр едилән китаб, журнал, мәҹмуә вә гәзетләрин мәҹбури нүсхәләри илә тәҹһиз едилмәсини нәзәрдә тутмушду.

2. Харичи өлкәләрдән алынан чап әсәрләринин илк нөвбәдә китабханалара верилмәси. Китабханаларын харичи өлкәләрин нәшрләри илә комплектләшдирилмәсини асанлашдырмаг мәгсәдилә харичи чап мәһсулаты көмрүк веркисиндән азад едилмишди. Тәкҹә 1919-ҹу илдә Азәрбајҹан китабханаларына, хүсусән мәктәб китабханаларына 10 мин нүсхәдән артыг әдәбијјат дахил олмушду. Бу әдәбијјат әсасән Түркијәдән, Русијадан вә Тифлисдән алынмышды.[14]

3. Өз фәалијјәтини дајандырмыш мәктәбләрин, китаб мағазаларынын анбарларында сахланылан әдәбијјатын китабханалара пајланмасы.

4. Ајры-ајры шәхсләрин, мүәссисәләрин, хејријјә ҹәмијјәтләринин китабханаларын китабла тәҹһиз олунмасына ҹәлб едилмәси.

Бу мәгсәдлә јерли гәзетләрдә тез-тез мүраҹиәтләр дәрҹ едилирди, китаб анбарларында, мағазаларда, мәсҹидләрдә, мүхтәлиф елми ҹәмијјәтләрдә вә с. мүәссисәләрдә мүһафизә едилән әдәбијјат китабханалар арасында бөлүшдүрүлүрдү. Бу ишлә Халг Маариф Назирлији, хүсуси хејријјә ҹәмијјәтләри, ајры-ајры маарифпәрвәр шәхсләр вә мүәллимләр мәшғул олурдулар.

Азәрбајҹан Демократик Республикасынын китабхана иши саһәсиндә һәјата кечирдији тәдбирләр ичәрисиндә һөкумәтин Бакы Дөвләт Университетинин елми китабханасынын тәшкили вә формалашмасы илә әлагәдар фәалијјәти хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Университет јаранаркән онун елми китабханасынын тәшкили ән тә'хирәсалынмаз вәзифәләрдән бири иди. Университетдә әсаслы елми китабхананын јарадылмасыны мүтәшәккил сурәтдә һәјата кечирмәк үчүн Халг Маариф Назирлији университетин көркәмли алимләриндән ибарәт хүсуси комиссија јаратмышды. Комиссија өз фәалијјәтинә университетин ачылмасындан әввәл башламышды. Китабхана комиссијасы университет елми китабханасынын формалашмасыны бир нечә истигамәтдә апарырды. Университетин нәздиндә тибб факүлтәсинин олмасыны нәзәрә алараг комиссија Михајлов (индики Семашко адына) вә Балаханы хәстәханалары нәздиндәки тибб китабханаларынын университетә верилмәсини шәһәр һакимијјәт органларындан хаһиш етмишди. 1919-ҹу илин нојабр ајында һәр ики китабхана онларын әввәлки саһибләринин истифадә һүгуглары сахланылмагла университетә верилди вә елми китабхананын фондунун әсасы мәһз бу китабханаларын фонду илә јарадылды.[15]

Мә'лум олдуғу кими, Бакы Дөвләт Университетинин нәздиндә јарадылан икинҹи факүлтә тарих-филолокија факүлтәси иди. Тибб факүлтәсинә нисбәтән бу факүлтәнин китабхана тә'минаты даһа мүрәккәб вәзифә кими гаршыда дururду. Она көрә ки, тарих-филолокија елмләринә даир әдәбијјат дикәр китабханаларда чох аз иди вә онлар китабханалардан алыныб университетә верилә билмәзди. Чүнки бу заман кениш охуҹу күтләләри вә хүсусилә зијалылар бу әдәбијјатдан мәһрум олардылар.

Буна көрә дә университетин китабхана комиссијасы әһалијә вә хүсусән маарифпәрвәр зијалылара мүраҹиәт гәбул етмәји гәрара алды. "Азәрбајҹан" гәзетиндә дәрҹ олунмуш бу мүраҹиәтдә дејилирди: "Һәм тарих-филолокија факүлтәси, һәм дә тибб факүлтәси үчүн ајры-ајры шәхсләрдә мүәјјән мигдарда китаб тапыла биләр. Буна көрә дә китабхана үзрә јардымчы комиссија китаб сатмаг истәјәнләрә јерли гәзетләр васитәсилә тәклиф едир ки, тәбабәтә вә тарих-филолокија елмләринә даир бүтүн дилләрдә олан китабларын сијаһысыны тәгдим етсинләр. Бундан әлавә комиссија әминдир ки, университетин хидмәт етдији бөјүк мәдәни мәгсәд наминә дикәр мәдәнијјәт мәркәзләриндә олдуғу кими Бакыда да университетә елми китаблар бағышланаҹағыны көзләмәк олар."[16]

Бу мүраҹиәтә охшар е'лан еләҹә дә 15 нојабр 1919-ҹу илдә Бакы меншевикләринин органы олан "Искра" гәзетиндә дәрҹ олунмушду. Е'ланда көстәрилирди ки, китаб базарында дәрсликләр олмадығына көрә профессорлар шурасы тәләбәләр үчүн гираәтханалар дүзәлтмәк нијјәтиндәдирләр. Гираәтхана сәһәр саат 10-дан ахшам саат 10-дәк ачыг олаҹагдыр. Тәләбәләри дәрс вәсаити илә тә'мин етмәк вә китаб азлығыны јүнкүлләшдирмәк үчүн онлара үсуллар ахтарыб тапмаг имканы верилир.[17]

Бундан әлавә, республика һөкумәтинин хүсуси көстәришинә әсасән университет китабханасында хүсуси түрк шө'бәси јарадылыр. Һәмин шө'бәнин мүвафиг әдәбијјатла комплекләшдирилмәси мәгсәдилә Истанбул шәһәриндән 212 адда китаб кәтирилмишди.

Тәкҹә 1919-ҹу илдә Бакы Дөвләт Университети китабханасынын фондунун јарадылмасы мәгсәдилә республика һөкумәти 120 мин манат вәсаит ајырмышды. 18

Апарылан һесабламалара көрә, 1920-ҹи илин әввәлләриндә университет китабханасынын фондунда 6 миндән артыг китаб, 130 адда гәзет вә журнал варды. Фондда олан әдәбијјат Азәрбајҹан, түрк, фарс, әрәб, инкилис, франсыз, алман, рус вә татар дилләриндә иди. Китабхананын илк охуҹулары арасында Мәммәд Әмин

Рәсулзадә, Ј.Чәмәнзәминли, Ә.Һагвердијев, Т.Шаһбази, М.Ә.Миргасымов вә дикәр көркәмли шәхсијјәтләр олмушдур.

1919-чу илин сону вә 1920-чи илин әввәлләриндә Бакы Дөвләт Университетинин елми китабханасы артыг республиканын тәһсил очаглары китабханалары үчүн тәдричән методики мәркәз ролуну ојнамаға башлады. Бу бахымдан 1920-чи ил јанварын 16-да университет китабханасында Халг Маариф Назирлији китабханалары ишчиләринин семинар-мүшавирәләринин тәшкили һаггындакы мә'лумат олдугча мараглыдыр.

Семинар мүшавирәдә 94 китабхана ишчиси иштирак етмиш, Ә.Сејидзадәнин "Китабханаларда китаблар нечә јазылмалы вә тәсниф едилмәлидир", М.Һ.Рзагулузадәнин "Онлуг классификасија", Һејдәрлинин "Китабхана ишини нечә апармалы" вә С.Ағаларовун "Китабхана фондунун комплектләшдирилмәси" вә с. мөвзуларда мә'рузәләри динләнилмиш вә мүзакирә едилмишди.[19] Бу мүшавирәнин тәшкили вә орада динләнилән мә'рузәләрин мөвзулары бир даһа сүбут едир ки, 1919-1920-чи илләрдә Бакы Дөвләт Университетинин елми китабханасы фәалијјәт мүддәтинин азлығына бахмајараг артыг республикамызда һәм апарычы китабхана, һәм дә елми-методики мәркәз функсијасыны јеринә јетирмәјә башлајар.

Азәрбајчан Демократик Республикасы Һөкумәти халг маарифинин бүтүн саһәләриндә олдуғу кими, китабхана шәбәкәләринин кенишләндирилмәси, һабелә Бакы шәһәриндә Дөвләт Үмуми Китабханасынын јарадылмасы саһәсиндә дә Халг Маариф Назирлији гаршысында мәсәлә галдырмышды. Бу китабхана республикада дүнја мәтбуатыны вә хүсусән чохәсрлик Азәрбајчан нәшрләрини топлајыб мүһафизә едән, республика әһалисинин бүтүн тәбәгәләринә хидмәт едән, дүнја китабханалары илә китаб мүбадиләси апаран вә еләчә дә Азәрбајчанда китабханачылыг ишини тәшкил вә идарә едән елми-методики мәркәз кими нәзәрдә тутулурду. Бу һагда Азәрбајчан Назирләр Шурасынын көстәриши илә республика Халг Маариф Назирлији тәрәфиндән 1919-чу илин јанвар ајында Бакы Бәләдијјә Идарәсинә бина ајрылмасы үчүн хүсуси тәлимат да верилмишди.[20]

Дөвләт Үмуми Китабханасынын тәшкили саһәсиндә харичи өлкәләрдә әлдә едилмиш иш тәчрүбәсини өјрәнмәк вә мүвафиг сәнәдләри һазырламаг үчүн хүсуси комиссија јарадылмасы нәзәрдә тутулмушду. Лакин сонралар республикада ичтимаи-сијаси мүһитин кәскин сурәтдә кәркинләшмәси илә әлагәдар бу китабхананын јарадылмасы бир мүддәт тә'хирә салынды. Бунунла белә республикада, о чүмләдән Бакыда кениш маарифчилик фәалијјәти илә мәшғул олан күтләви китабханаларын ачылмасы саһәсиндә АДР һөкумәтинин фәалијјәти кетдикчә кенишләнирди.

Мә'лум фактдыр ки, китабханаларын фәалијјәтини тә'мин едән ән мүһүм амил онларын китаб тәчһизаты илә бағлыдыр. Китабханаларын јени әдәбијјатла мүнтәзәм вә оператив тә'мин олунмасы Азәрбајчан Демократик Республикасынын диггәтини чәлб етмиш вә бу мәгсәдлә 1918-чи илин август ајында китабхана коллекторунун јарадылмасы һаггында гәрар гәбул олунмушдур.[20]

Китабхана коллекторунун Азәрбајчан, рус, харичи әдәбијјат, комплектләшдирмә шө'бәләри варды. Коллектор китаб мағазалары вә Халг Маариф Назирлијиндән әлавә ајры-ајры тәшкилатлар вә шәхсләрдән дә китаблары сатын алыб китабханалар арасында бөлүшдүрүрдү. Бу ишлә коллекторун нәздиндә јарадылмыш хүсуси комиссија мәшғул олурду.

1918-чи илин декабр ајында Азәрбајчан Истеһлак Чәмијјәти Иттифагынын мәдәни-маариф шө'бәси Бакы шәһәриндә сырф азәрбајчанлы әһалисинә хидмәт едән милли күтләви китабхана ачмаг тәшәббүсүнү ирәли сүрдү.

Бу китабхана Бакы шәһәриндә гисмән Дөвләт Үмуми Китабханасыны әвәз етмәли иди. Бу нәчиб тәшәббүс АДР Халг Маариф Назирлији тәрәфиндән бәјәнилмишди вә о, китабхана фондунун јарадылмасына јахындан көмәклик көстәрирди. Бу мәгсәдлә назирлик тәдрис мүәссисәләри китабханалары үчүн Түркијәдән алынан әдәбијјатын бир гисминин мәһз бу китабханаја верилмәсини гәрара алмышды.

Китабхананы халга танытмаг, әһали арасында мәшһурлашдырмаг мәгсәдилә она М.Ә.Сабирин адынын верилмәси гәрара алынды. 1920-чи илин әввәлләриндә китабханаја јени бина верилдикдән сонра АДР Халг Маариф Назирлији Истанбулдан алынмыш хејли дәрсликләр, ичтимаи-сијаси, тарихи, әдәби әсәрләрин 1600 нүсхәсини бу китабханаја вермәк үчүн нәзәрдә тутурду.[21]

1920-чи илдә китабханада артыг 10 мин нүсхәдән артыг китаб топланмышды вә онлардан 1500 нәфәр азәрбајчанлы охучу истифадә едирди.[22]

АДР-ин фәалијјәти дөврүндә јаранмыш бу китабхана Бакы шәһәриндә күтләви китабханалара тәшкилати-методики јардым көстәрән илк мәркәз сајыла биләр. Чүнки бурада мүнтәзәм сурәтдә китабхана ишчиләри үчүн семинарлар, мүшавирәләр, мүһазирәләр тәшкил едилирди.

Китабхана чох аз вахтда Азәрбајчан зијалыларынын, әдибләринин вә үмумијјәтлә, маарифпәрвәр шәхсләрин ән севимли сосиал-мәдәни мүәссисәсинә чеврилди. М.Ә.Сабир адына китабхананын

нэздиндэ фэалијјэт кѳстэрэн китабхана шурасы вэ әдәбијјат дәрнәјинин ишиндә Һүсејн Ҹавид, Ә.Һагвердијев, Әһмәд Ҹавад, Мәммәд Ариф, Салман Мүмтаз, Ә.Сејидзадә, А.Шаиг вә дикәр көркәмли шәхсләр фәал иштирак едирдиләр.

М.Ә.Сабир адына китабхананын фәалијјәтиндә о дөврүн танынмыш китабханачылары Әлијусиф Әлијев, Һүсејн Тағыјев, Мирзәһәсән Рзагулузадә, С.Ағаларов вә сонралар әдәбијјатшүнас кими мәшһурлашан Әлиәждәр Сејидзадә китабхана ишиндә фајдалы ишләр көрмүш, китабхананын фәалијјәтиндә јахындан иштирак етмишләр. Онлар гираәт залында мүхтәлиф курслар, семинарлар, сәркиләр, китаб ичмаллары тәшкил едирдиләр.

Азәрбајҹан Демократик Республикасынын јарандығы вә фәалијјәт көстәрдији 23 ај мүддәтиндә китабханачылыг саһәсиндә баш верән ән мүһүм һадисәләрдән бири вә бәлкә дә биринчиси ичтимаи фикирдә китабхана иши, әһалијә китабхана хидмәти мәсәләләринин актуал бир проблем кими формалашмасыдыр. Мәһз бу илләрдә илк дәфә китабхана вә китабхана хидмәти мөвзулары дөвләт сәвијјәсиндә халгын мәдәни инкишафында мүһүм амил кими сәсләнмиш, китабханачылыг ишинин нүфузу артмаға башламышдыр. Һеч тәсадүфи дејилдир ки, бу дөврдә республикада јени јарадылан һәр бир кичик китабхана белә дөврүн нүфузлу гәзетләриндә әкс етдирилмиш, китабхана иши билаваситә халгын мәдәни дирчәлиши, милли азадлыг вә мүстәгиллик идејалары илә вәһдәтдә көтүрүлмүшдүр. Тәкҹә 1919-ҹу илдә республикада нәшр едилән гәзетләрдә ајры-ајры китабханаларын фәалијјәтинә даир 90-дан артыг мүхтәлиф јазы дәрҹ едилмишдир. Бу јазыларын әксәријјәтиндә мүхтәлиф китабханаларын фәалијјәти тәблиғ едилир, китабханалара әһалинин марағыны күчләндирмәк үчүн онларын фонду, иш сааты, кечирдикләри тәдбирләр кениш әкс олунурду. Мәсәлән, 1919-ҹу илин декабр ајында "Новыј мир" гәзетиндәки јазыда көстәрилирди ки, "Каменны" күчәси илә "Спасски" күчәсинин тининдә 110 нөмрәли евдә түрк китабхана-гираәтханасы ачылмышдыр. Бурада түрк, рус вә башга дилләрдә китаблар вә журналлар вардыр. Китабхана сәһәр саат 8-дән ахшам саат 8-дәк ачыгдыр. Китабханада сөһбәтләр дә тәшкил едилир.[23]

Беләликлә, Азәрбајҹан Демократик Республикасы дөврүндә китабханачылыг иши бу күнкү мәдәни һәјатымызда, әһалијә китабхана хидмәти процесләринин кејфијјәтҹә јени мәрһәләсиндә, кечид шәраитиндә архаландығымыз өрнәкләрдәндир. Шүбһәсиз ки, идарәчилик тәҹрүбәсинин олмамасына вә милли дөвләт гурулушун азөмүрлүјүнә бахмајараг АДР дөврүндән бизә онун маариф, мәдәнијјәт вә о ҹүмләдән китабхана иши саһәсиндә тәшәббүсләрини

әкс етдирән чохсајлы сәнәдләр галмышдыр. Мүхтәлиф јерләрә сәпәләнмиш бу сәнәдләри топламаг, талан олмуш архив материалларыны бәрпа етмәк, тәһрифләри, јанлышлыглары, лүзумсуз идеоложи ҹәһдләри арадан галдырмаг јолу илә АДР дөврүндә Азәрбајҹанда китабхана ишинин реал мәнзәрәсини јаратмаг мүасир китабханашүнаслыг елминин ән үмдә вәзифәсидир.

МӘНБӘЛӘР

1. Нәсибзадә Н. Азәрбајҹан Демократик Республикасы: мәгаләләр вә сәнәдләр. - Б.: Елм, 1990 - с.43-44
2. Азәрбајҹан Демократик Республикасы: тарихи, ичтимаисијаси вә мәдәни һәјаты. - Б., 1992 - с.99-181
3. Азәрб.ССР ЕА хәбәрләри (тарих, фәлсәфә вә һүгуг серијасы). -1990. - №2.-с.29.
4. Јенә орада - с.21
5. Азәрбајҹан Республикасы МДА, Ф.894, с.10, иш 58, в.3.
6. Јенә орада. Ф.51, иш 7, в.82
7. Бакы Дөвләт Дарүлфүнунунун тә'сиси (сәнәдләр топлусу). - Б., 1989. - с.12
8. Рәсулзадә М. Әсримизин Сәјавушу. - Б., 1992 - с.34
9. Азәрбајҹан Республикасы МДА, Ф.57, с.1, иш 732, в.5.
10. Атакишијев А. БДУ-нун тарихи. - Б., 1991, 1-ҹи һиссә.-с.91.
11. Азәрбајҹан китабы: Библиографија, Ҹ.1 (1780-1920) - Б., 1963. - С.169-172
12. Азәрбајҹан. - 1919. №147.
13. Нәсибзадә Н. Халг Маариф Назирлијинин 1919-ҹу илдә фәалијјәти һаггында гыса мә'лумат//Азәрб. ССР ЕА хәбәрләри (тарих, фәлсәфә, һүгуг серијасы). - Б.,1990.-№2. -с.95
14. Азәрбајҹан Республикасы МДА, Ф.57, с.2, иш 734, в.3
15. Јенә орада, ф.51, с.1, иш 732, в.3
16 Јенә орада, ф.57, с.1, иш 732, в.3
17. Јенә орада.
18. Хәләфов А. АДУ-нун китабханасынын јаранмасы вә инкишафы тарихиндән // Елми әсәрләр: филолокија факүлтәси. - Б., 1958. - с.181-194.
19. Азәрбајҹан Республикасы МДА, ф.57, с.1, иш 734, в.9
20. Јенә орада, с.2, иш 734, в.7
21. Јенә орада, в.11
22. Тағыјев Һ. Азәрбајҹанда китабханачылыг иши. - Б.: Азәрнәшр, 1969. - с.96
23. Новый мир. - 1919. - 23 дек. - №113.

нәздиндә фәалиjjәт көстәрән китабхана шурасы вә әдәбиjjат дәрнәjинин ишиндә Һүсеjн Чавид, Ә.Һагвердиjев, Әһмәд Чавад, Мәммәд Ариф, Салман Мүмтаз, Ә.Сеjидзадә, А.Шаиг вә дикәр көркәмли шәхсләр фәал иштирак едирдиләр.

М.Ә.Сабир адына китабхананын фәалиjjәтиндә о дөврүн танынмыш китабханачылары Әлиjусиф Әлиjев, Һүсеjн Тағыjев, Мирзәһәсән Рзагулузадә, С.Ағаларов вә сонралар әдәбиjjатшүнас кими мәшһурлашан Әлиәждәр Сеjидзадә китабхана ишиндә фаjдалы ишләр көрмүш, китабхананын фәалиjjәтиндә jахындан иштирак етмишләр. Онлар гираәт залында мүхтәлиф курслар, семинарлар, сәркиләр, китаб ичмаллары тәшкил едирдиләр.

Азәрбаjчан Демократик Республикасынын jарандығы вә фәалиjjәт көстәрдиjи 23 аj мүддәтиндә китабханачылыг саһәсиндә баш верән ән мүһүм һадисәләрдән бири вә бәлкә дә биринчиси ичтимаи фикирдә китабхана иши, әһалиjә китабхана хидмәти мәсәләләринин актуал бир проблем кими формалашмасыдыр. Мәһз бу илләрдә илк дәфә китабхана вә китабхана хидмәти мөвзулары дөвләт сәвиjjәсиндә халгын мәдәни инкишафында мүһүм амил кими сәсләнмиш, китабханачылыг ишинин нүфузу артмаға башламышдыр. Һеч тәсадүфи деjилдир ки, бу дөврдә республикада jени jарадылан һәр бир кичик китабхана белә дөврүн нүфузлу гәзетләриндә әкс етдирилмиш, китабхана иши билаваситә халгын мәдәни дирчәлиши, милли азадлыг вә мүстәгиллик идеjалары илә вәһдәтдә көтүрүлмүшдүр. Тәкчә 1919-чу илдә республикада нәшр едилән гәзетләрдә аjры-аjры китабханаларын фәалиjjәтинә даир 90-дан артыг мүхтәлиф jазы дәрч едилмишдир. Бу jазыларын әксәриjjәтиндә мүхтәлиф китабханаларын фәалиjjәти тәблиғ едилир, китабханалара әһалинин марағыны күчләндирмәк үчүн онларын фонду, иш сааты, кечирдикләри тәдбирләр кениш әкс олунурду. Мәсәлән, 1919-чу илин декабр аjында "Новыj мир" гәзетиндәки jазыда көстәрилирди ки, "Каменны" күчәси илә "Спасски" күчәсинин тининдә 110 нөмрәли евдә түрк китабхана-гираәтханасы ачылмышдыр. Бурада түрк, рус вә башга дилләрдә китаблар вә журналлар вардыр. Китабхана сәһәр саат 8-дән ахшам саат 8-дәк ачыгдыр. Китабханада сөһбәтләр дә тәшкил едилир.[23]

Беләликлә, Азәрбаjчан Демократик Республикасы дөврүндә китабханачылыг иши букүнкү мәдәни һәjатымызда, әһалиjә китабхана хидмәти просесләринин кеjфиjjәтчә jени мәрһәләсиндә, кечид шәраитиндә архаландығымыз өрнәкләрдәндир. Шүбһәсиз ки, идарәчилик тәчрүбәсинин олмамасына вә милли дөвләт гурулушун азөмүрлүjүнә бахмаjараг АДР дөврүндән бизә онун маариф, мәдәниjjәт вә о чүмләдән китабхана иши саһәсиндә тәшәббүсләрини әкс етдирән чохсаjлы сәнәдләр галмышдыр. Мүхтәлиф jерләрә сәпәләнмиш бу сәнәдләри топламаг, талан олмуш архив материалларыны бәрпа етмәк, тәһрифләри, jанлышлыглары, лүзумсуз идеоложи чәһдләри арадан галдырмаг jолу илә АДР дөврүндә Азәрбаjчанда китабхана ишинин реал мәнзәрәсини jаратмаг муасир китабханашүнаслыг елминин ән үмдә вәзифәсидир.

МӘНБӘЛӘР

1. Нәсибзадә Н. Азәрбаjчан Демократик Республикасы: мәгаләләр вә сәнәдләр. - Б.: Елм, 1990 - с.43-44
2. Азәрбаjчан Демократик Республикасы: тарихи, ичтимаисиjаси вә мәдәни һәjаты. - Б., 1992 - с.99-181
3. Азәрб.ССР ЕА хәбәрләри (тарих, фәлсәфә вә һүгуг сериjасы). -1990. - №2.-с.29.
4. Jенә орада - с.21
5. Азәрбаjчан Республикасы МДА, Ф.894, с.10, иш 58, в.3.
6. Jенә орада. Ф.51, иш 7, в.82
7. Бакы Дөвләт Дарүлфүнунунун тә'сиси (сәнәдләр топлусу). - Б., 1989. - с.12
8. Рәсулзадә М. Әсримизин Сәjавушу. - Б., 1992 - с.34
9. Азәрбаjчан Республикасы МДА, Ф.57, с.1, иш 732, в.5.
10. Атакишиjев А. БДУ-нун тарихи. - Б., 1991, 1-чи һиссә.-с.91.
11. Азәрбаjчан китабы: Библиографиjа, Ч.1 (1780-1920) - Б., 1963. - С.169-172
12. Азәрбаjчан. - 1919. №147.
13. Нәсибзадә Н. Халг Маариф Назирлиjинин 1919-чу илдә фәалиjjәти һаггында гыса мә'лумат//Азәрб. ССР ЕА хәбәрләри (тарих, фәлсәфә, һүгуг сериjасы). - Б.,1990.-№2. -с.95
14. Азәрбаjчан Республикасы МДА, Ф.57, с.2, иш 734, в.3
15. Jенә орада, ф.51, с.1, иш 732, в.3
16 Jенә орада, ф.57, с.1, иш 732, в.3
17. Jенә орада.
18. Хәләфов А. АДУ-нун китабханасынын jаранмасы вә инкишафы тарихиндән // Елми әсәрләр: филолокиjа факүлтәси. - Б., 1958. - с.181-194.
19. Азәрбаjчан Республикасы МДА, ф.57, с.1, иш 734, в.9
20. Jенә орада, с.2, иш 734, в.7
21. Jенә орада, в.11
22. Тағыjев Һ. Азәрбаjчанда китабханачылыг иши. - Б.: Азәрнәшр, 1969. - с.96
23. Новый мир. - 1919. - 23 дек. - №113.

КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКҮЛТӘСИНДӘ БИБЛИОГРАФИЈА ФӘНЛӘРИНИН ТӘДРИСИ

Зөһраб ӘЛИЈЕВ

Азәрбајҹан Республикасынын әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, библиографија кафедрасынын мүдири, педагожи елмләр намизәди, профессор

Сәнәд коммуникасијалары системинин нормал вә мәгсәдјөнлү фәалијјәти хүсуси сосиал институтлар васитәсилә тә'мин олунур. Мә'лумдур ки, "сәнәд-информасија тәләбатчысы" системиндә васитәчилик функсијасыны јеринә јетирән belә институтлара библиографија да дахилдир. Лакин библиографија башга васитәчиләрдән фәргли олараг тәшкилати ҹәһәтдән формалашмыш ваһид мәркәзә малик дејил вә беләликлә, һәмин институтлар сырасында онун хүсуси јери јохдур. Васитәчи сосиал институтларда исә библиографик иш апарылыр вә ондан дахили көмәкчи васитә кими истифадә олунур. Демәли, сәнәд коммуникасијалары системиндә васитәчилик функсијасыны јеринә јетирән китабхана, нәшријјат, китаб палатасы, елми-информасија фәалијјәти, архив ишләри кими сосиал институтларда апарылан ишләр ики сәвијјәлидир. Биринҹи, сәнәдләр сәвијјәсиндә, икинҹиси библиографик сәвијјәдә апарылан иш.

Мә'лум олдуғу кими, китабхана ән гәдим дөврләрдән индијә кими сәнәдләрин горунмасы, истифадәси системиндә даһа мүһүм рол ојнајан сосиал институт һесаб олунур. Демәк олар ки, библиографија китабхана иши илә ејни заманда јаранмыш, инкишаф етмәјә башламыш вә кетдикҹә китабханаларын зәрури фәалијјәт саһәләринә чеврилмишдир. Муасир шәраитдә дә китабхана вә библиографија ишләри, китабханашүнаслыг вә библиографијашүнаслыг арасында интеграсија просесләри давам етмәкдәдир. Она көрә дә али китабханачылыг тәһсили верән мүәссисәләрдә, о ҹүмләдән М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин

китабханачылыг факүлтәсиндә библиографија фәнләри әсас ихтисас фәнни кими тәдрис олунур.

1997-ҹи илдә 50 иллик јубилејини гејд етдијимиз китабханачылыг факүлтәсинин өзүлү гојулан күндән бибилиографија фәнләри әсас ихтисас фәнләри һесаб олунмуш вә илк дәфә республикамызда али мәктәб сәвијјәсиндә тәдрис едилмәјә башламышдыр. 1947-1948-ҹи тәдрис илиндә университетин филолокија факүлтәси јанында фәалијјәтә башлајан китабханачылыг шө'бәсиндә тәһсил алан тәләбәләрин библиографик пешә һазырлығына хүсуси әһәмијјәт верилмиш вә библиографија курсу әсас ихтисас фәнни һесаб едилмишдир. Һәмин курс үзрә илк мүһазирәләр Азәрбајҹанда библиографик ишин тәшкилиндә, идарә олунмасында, инкишафында, али тәһсилли пешәкар библиографларын јетишдирилмәсиндә хүсуси ролу вә јери олан Ә.Б.Гәһрәманов тәрәфиндән охунмушдур. Библиографија үзрә илк дәрс вәсаитләри дә мәһз Ә.Б.Гәһрәманов тәрәфиндән јарадылмыш вә чапдан бурахылмышдыр. Онун "Үмуми библиографијадан мүхтәсәр мә'лумат" (1953), "Үмуми библиографијанын әсаслары" адлы дәрс вәсаитләри узун müддәт али китабханачылыг тәһсили алан тәләбәләрин библиографија саһәсиндә бәһрәләндикләри әсас мәнбә олмуш вә онларын библиографик пешәјә јијәләнмәләринә хејли көмәк етмишдир. Һәмин дәрс вәсаитләриндә библиографик фәалијјәтлә әлагәдар Азәрбајҹан материаллары да нәзәрә алынмышдыр.

Ә.Б.Гәһрәманов 1959-ҹу илә гәдәр библиографија фәннини тәдрис едән јеканә шәхс иди. Бир нәфәрин библиографик фәнләр силсиләсини тәдрис етмәјин өһдәсиндән кәлмәси факты тәсдиг едир ки, илк әввәлләр бу фәнләр бәсит олмушдур. Әввәлә, китабханачылыг шө'бәсинин илк тәдрис планларында библиографија фәнләринә чох аз саат верилирди. Бу, биринҹи нөвбәдә, библиографијанын јалныз тәҹрүби фәалијјәт саһәси һесаб едилмәси, библиографијашүнаслығын зәиф инкишафы, лазыми сәвијјәдә формалашмамасы; икинҹиси, шө'бәдә ихтисаслашманын апарылмамасы; үчүнҹүсү, Азәрбајҹан дилиндә нүмунәви тәдрис програмларынын олмамасы; дөрдүнҹүсү, јүксәк ихтисаслы кадрларын јетишмәмәси илә әлагәдар иди.

1955-ҹи илдән китабханачылыг шө'бәси үчүн јени тәдрис планы һазырланыр вә тәсдиг едилир. Бу планда библиографија фәнләринин тәдриси үчүн 324 саат дәрс нәзәрдә тутулурду вә бунун 200 сааты мүһазирә, 124 сааты семинар вә тәҹрүби мәшғәләләр үчүн ајрылмышды. Лакин бу гәдәр саатдан сәмәрәли истифадә едилмир, тәдрис просесиндә библиографик ишин јалныз ики әсас истигамәти нәзәрә алынырды. Бунлар да библиографик фәалијјәтин үму-

ми методикасы вә бир гәдәр дә инкишафы тарихи илә бағлы иди. Библиографијада елми вә тәчрүби фәалијјәт саһәси кими диференсасија апарылмамасы, онун нәзәри әсасларынын, тәтбиги механизминин тәләбәләрә мәнимсәдилмәмәси о дөврку тәдрис просесинин әсас чатышмазлығы кими гејд олуна биләр.

Сәнәд ахыны кетдикчә сүр'әтләнир вә сәнәд күтләси дурмадан зәнкинләширди. онларын кәмијјәт артымы, мәзмун мүхтәлифлији библиографик фәалијјәтин дә вәзифәләрини мүрәккәбләшдирир, онун саһәләрә көрә фәргләндирилмәсинә сәбәб олурду. Үмуми библиографија курсу илә јанашы саһәви библиографија фәнләри мејдана кәлир вә формалашмаға башлајыр. 50-чи илләрин ахырларындан "Үмуми библиографија" курсу илә јанашы "саһәви библиографија" курслары да тәдрис планына дахил едилир. Бунлардан "Ичтимаи-сијаси әдәбијјатын библиографијасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографијасы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы" курсларыны хүсусилә гејд етмәк олар. Белә бир вәзијјәт шө'бәдә елми-педагожи кадрларын артырылмасыны, онларын һазырлыгларынын тәкмилләшдирилмәсини тәләб едирди. Мәһз буна көрә дә 1956-чы илдә китабханачылыг шө'бәсинә библиографија ихтисасы үзрә илк дәфә аспирант јери верилир.

Библиографија фәнләри силсиләсинин формалашмасы вә саатларын артмасы хүсуси кафедранын тәшкилини зәруриләшдирир вә 1968-чи илдән китабханачылыг факүлтәсиндә икинчи кафедра - библиографија кафедрасы фәалијјәтә башлајыр. Кафедра библиографик фәнләр үзрә тәдрис просесинин тәшкили вә һәјата кечирилмәси илә јанашы елми-тәдгигат ишинә дә бөјүк әһәмијјәт верир, јүксәк ихтисаслы библиографијашүнас кадрларын јетишдирилмәси истигамәтиндә ардычыл иш апармаға башлајыр.

1963-чү илә гәдәр библиографија фәнләриндән дәрс дејән мүәллимләрин һеч биринин елми ады јох иди. Кафедранын ачылмасы әрәфәсиндә факүлтәдә артыг ики нәфәр намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишди. Инди библиографија кафедрасында чалышан 9 нәфәр мүәллимдән бири елмләр намизәди, профессор, үчү исә досентдир.

1960-чы илләрин әввәлиндән китабханачылыг шө'бәсиндә тәһсил алан тәләбәләр арасында ихтисаслашма апарылыр. 1962-1963-чү тәдрис илиндә шө'бә китабханачылыг факүлтәсинә чеврилир. Мүстәгил китабханачылыг факүлтәсинин јарадылмасы бүтүн саһәләр кими библиографик фәнләрин тәдриси просесинин дә сәмәрәли тәшкилинә вә мүвәффәгијјәтли кедишинә мүсбәт тә'сир көстәрир.

1964-чү илә гәдәр факүлтәдә Москва Дөвләт Мәдәнијјәт Институтунун тәдрис планы әсас көтүрүлүр вә тәләбәләр арасында ихтисаслашма бу плана әсасән апарылырды. Ихтисаслашмалара ујғун олараг ихтисас курслары нәзәрдә тутулурду. 1970-чи илдән китабханачылыг факүлтәси Вилнүс Университетинин китабханашүнаслыг шө'бәси үчүн тәсдиг олунмуш 5 иллик тәдрис планына кечир. Бу планда китабханалара көрә дөрд ихтисаслашма апарылырды: 1.Техники китабханалар; 2. Елми китабханалар; 3. Күтләви китабханалар; 4. Ушаг вә мәктәб китабханалары. Ихтисаслашмалара мүвафиг олараг саһәви библиографијалар вә һәмчинин "Азәрбајчан библиографијасынын тарихи", "Елми-идрак әдәбијјатынын библиографијасы" курслары тәдрис олунурду. Ихтисаслашма фәнләри үчүн ајрылан дәрс јүкү 420 саатдан ибарәт иди. "Библиографија. Үмуми курс" фәнни исә 100 саат һәчминдә тәдрис олунурду.

1984-чү илдә дәфә олараг университетин китабханачылыг факүлтәси үчүн хүсуси тәдрис планы тәсдиг олунур. Факүлтәмизин тарихиндә бөјүк дөнүш мәрһәләсинин әсасыны гојан бу тәдрис планы библиографија фәнләринин тәдрисинин даһа да тәкмилләшдирилмәсинә сәбәб олур. Библиографларын пешә һазырлығынын дәрин нәзәри-методики әсаслара малик олмасынын, тәләбәләрин алдыглары нәзәри-методики биликләрин тәтбиги механизминә даһа долғун јијәләнмәләринин вачиблији нәзәрә алынараг јени тәдрис планына "Библиографијашүнаслыг. Үмуми курс" вә "Китабханаларда библиографик ишин тәшкили вә методикасы" кими ики әсаслы фәнн дахил едилмишдир.

Али тәһсил системиндә Русијанын тә'сири 1990-чы илләрин әввәлләринә гәдәр давам едир. Совет дөвләт системинин дағылмасы, кечмиш иттифага дахил олан республикаларын мүстәгиллик әлдә етмәси, тамамилә јени бир гурулушун бәргәрар олмасы, ачыг базар игтисадијјаты јолунун сечилмәси тәһсил системиндә дә бөјүк дәјишикликләр едилмәси тәләбини гаршыја гојур. Азәрбајчан Республикасынын президенти Һ.Ә.Әлијев чәнабларынын 1997-1998-чи тәдрис илиндә али мәктәбләрә гәбул олунмуш тәләбәләр гаршысындакы чыхышында гејд етдији кими, мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын тәһсил системиндә көклү дәјишикликләр баш верир вә бунун башлыча хүсусијјәти милли адәт вә ән'әнәләримизә ујғунлашма просеси илә әлагәдардыр. Факүлтәмиздә, о чүмләдән библиографија кафедрасында тәдрис олунан фәнләрә даир һазырланан јени тәдрис програмларында бу дәјишикликләр нәзәрә алыныр, онларын мүстәгил Азәрбајчан дөвләтинин јеритдији мүасир дахили вә харичи сијасәтин тәләбләринә ујғунлашдырылмасы мәгсәди илә конкрет тәдбирләр көрүлүр.

Азәрбајҹан Республикасынын Тәһсил Ганунуна көрә али тәһсил системи үч мәрһәләлидир. Бунун биринчи мәрһәләси бакалавр тә'лими һесаб олунур. Бакалавр тә'лими үчүн тәсдиг олунмуш тәдрис планына көрә факүлтәдә "Үмуми библиографијашүнаслыг", "Китабханада библиографија ишинин тәшкили вә методикасы", "Саһәви библиографија", о чүмләдән "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографијасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографијасы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы", "Дүнја библиографијасынын тарихи", "Азәрбајҹан библиографијасынын тарихи", "Өлкәшүнаслыг библиографијасы", "Ушаг вә кәнҹләр үчүн әдәбијјатын библиографијасы", ""Патент вә норматив-техники сәнәдләрин библиографијасы" кими фәнләр тәдрис олунур.

"Үмуми библиографијашүнаслыг курсу" библиографик фәнләрин елми-нәзәри әсасыны тәшкил едир. Бу курс васитәсилә тәләбәләр һәр шејдән әввәл библиографик фәалијјәтин мејдана кәлмәсинә вә инкишафына сәбәб олан амилләр, библиографијанын нәзәријјәсиндә мүһүм категорија олан библиографик информасија, онун сәчијјәви хүсусијјәти, маһијјәти, әсас ичтимаи функсијалары, бибилиографик фәалијјәтин инкишаф ганунаујғунлуглары, онун чохчәһәтли гурулушу һаггында ајдын тәсәввүр әлдә едирләр.

Даһа сонра "Китабханада библиографија ишинин тәшкили вә методикасы" фәнни тәдрис едилир ки, бунунла да тәләбәләрә алдыглары нәзәри биликләрин тәчрүбәдә тәтбиг олунмасы механизми вә методикасы өјрәдилир.

Китабханачылыг факүлтәсиндә тәдрис олунан библиографик фәнләр силсиләсиндә саһәви библиографија курслары да мүһүм јер тутур. Саһәви библиографик фәнләр бир гајда олараг үч комплекс курса бөлүнүр: "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографијасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографијасы", "Бәдии әдәбијјат, әдәбијјатшүнаслыг вә инчәсәнәтин библиографијасы". 1996-1997-чи тәдрис илинә гәдәр, о чүмләдән бакалавр тә'лими дөврүндә дә факүлтәнин тәләбәләри арасында ихтисаслашма апарылдығына көрә тәдрис планынын үз һиссәсиндә көстәрилән "Саһәви библиографијашүнаслыг" фәнниннин вә ја фәнләр силсиләсинин тәдриси заманы әсасән нәзәри, үмуми методики вә бир гәдәр дә тарихи мәсәләләрә диггәт верилирди. Бунунла бәрабәр саһәви библиографијалар хүсуси ихтисаслашма фәнни кими дә тәдрис олунур, бу заман һәр саһәнин сәчијјәви хүсусијјәтләринә ујғун тәтбиги проблемләрә хүсуси фикир верилир, китабханаларда әлагәдар саһәдә библиографик хидмәтин тәшкили вә һәјата кечирилмәси методикасы өјрәдилирди.

1997-1998-чи тәдрис илиндә бакалавр тә'лими мәрһәләсиндә ихтисаслашма ләғв едилди. Беләликлә, "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографијасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографијасы вә "Бәдии әдәбијјат, әдәбијјатшүнаслыг вә инчәсәнәтин библиографијасы" кими курслар үмуми фәнн кими тәдрис олунур вә нәзәри, методики вә тәтбиги мәсәләләрлә әлагәдар хүсуси бөлкү апарылмыр.

Библиографик фәалијјәтин ајры-ајры просесләри бу саһәдә әлдә едилән наилијјәтләри билмәји, кечмиш бибилиографик информасија мәнбәләриндән хәбәрдар олмағы вә онлардан истифадәни бачармағы, кечмишин габагчыл методики ән'әнәләрини мәнимсәмәји, үмумијјәтлә, дүнја мигјасында мөвчуд олан библиографик мәһсулдан хәбәрдар олмағы тәләб едир. Мәһз буна көрә тәдрис планында "Дүнја библиографијасынын тарихи" вә "Азәрбајҹан библиографијасынын тарихи" фәнләринә хејли саат верилмишдир.

Бакалавр тә'лими мәрһәләсиндә "Ушаг вә кәнҹләр үчүн әдәбијјатын библиографијасы" вә "Патент вә норматив-техники сәнәдләрин библиографијасы" фәнләри дә тәдрис олунур.

Бакалавр мәрһәләсиндә мүстәгил Азәрбајҹан Республикасынын јерли шәраитә, милли ән'әнәләримизә ујғун, јени дөвләт гуруҹулуғумузун тәләбләринә чаваб верән тәдрис програмлары һазырланмыш вә тәләбәләрин истифадәсинә верилмишдир.

1997-1998-чи тәдрис илиндән макистр тәһсил мәрһәләси башланмышдыр. Китабханачылыг факүлтәсиндә макистр мәрһәләси үчүн верилән истигамәт "Китабханашүнаслыг вә библиографија-ҺС-151700" адланыр. Бунунла әлагәдар олараг библиографија кафедрасында јени фәнләр силсиләси јаранмыш вә бунлар үч група үмумиләшдирилмишдир. Биринчи, сосиал-игтисади фәнләр сырасындадыр вә "Библиографик фәнләрин тәдриси методикасы" адланыр. Икинчи ихтисаслашмаја ујғун үмуми фундаментал елми фәнн кими көтүрүлән "Библиографик информасија: нәзәри-методоложи вә методики әсаслары" курсудур вә үчүнчү груп ихтисаслашма фәнләриндән ибарәт 8 курсдан ибарәтдир.

Макистр тәһсили үчүн библиографик фәнләр үзрә дәрс програмларынын һазырланмасы гаршыда дуран мүһүм вәзифәдир. Артыг чари тәдрис илиндә нәзәрдә тутулан "Библиогафик фәнләрин тәдриси методикасы", "Библиографик информасија: нәзәри-методоложи вә методики әсаслары", "Библиографик фәалијјәт вә библиографик ахтарыш", "Китабхана библиографијасы" курсларынын програмлары һазырдыр вә галан ихтисаслашма фәнләринин програмлары үзәриндә иш давам етдирилир.

Ајры-ајры фәнләрин тәләбәләр тәрәфиндән лазыми сәвијјәдә мәнимсәнилмәсиндә әсас шәртләрдән бири ана дилиндә тәдрис әдәбијјатынын олмасыдыр. Тәәссүфлә гејд етмәк лазымдыр ки, библиографик фәнләрә даир белә әдәбијјат чох аздыр вә оланлар да мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын индики тәләбләринә чаваб вермир. Бунлардан "Библиографијанын үмуми мәсәләләри" (1973), "Азәрбајчан библиографијасынын тарихи"(1978), (проф. З.Һ.Әлијев), "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы"(1986) (дос. Ә.Т.Хәләфов) үзрә дәрс вәсаитләрини вә һәмчинин "Библиографијашүнаслығын үмуми курсу" (проф.З.Һ.Әлијев) (1989), "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфатынын библиографијасы"(проф. Б.В.Аллаһвердијев), "Сосиалсијаси әдәбијјатын библиографијасы" (1984)(дос. Ф.А.Бајрамов) үзрә методики вәсаитләри вә с. гејд етмәк олар.

Азәрбајчан Республикасында али тәһсил системиндә кедән дәрин дәјишикликләр библиографија фәнләринин тәдрисиндә дә өзүнү көстәрир. Мүстәгил Азәрбајчанын дөвләтчилијинин принсипләри, милли вә дүнјәви мә'нәви дәјәрләр бүтүн библиографија фәнләринин тәдрисиндә дә әсас көтүрүлүр. Библиографија кафедрасы ачыг базар игтисадијјатына кечидин илк мәрһәләсиндә олан мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын мүасир тәләбләринә ујғун дәрсликләрин вә дәрс вәсаитләринин јарадылмасы саһәсиндә мүәјјән иш апармагдадыр. Мәсәлән, "Үмуми библиографијашүнаслыг", "Китабханада библиографија ишинин тәшкили вә методикасы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы" фәнләри үзрә дәрс вәсаитләри јазылыб баша чатдырылмышдыр.

АЗӘРБАЈЧАН КИТАБШҮНАСЛЫҒЫНЫН ИНКИШАФЫНА ДАИР БӘ'ЗИ МҮЛАҺИЗӘЛӘРИМ

Бајрам АЛЛАҺВЕРДИЈЕВ

китабшүнаслыг кафедрасынын мүдири, тарих елмләри доктору, профессор

Чәмијјәтдә әлјазма вә чап әсәрләринин јарадылмасы, јајылмасы вә истифадәсини өјрәнән китабшүнаслыг елминин тарихи Азәрбајчанда чох гәдимдир. Азәрбајчан шаирләринин, философларынын, алимләринин, рәссамларынын вә башгаларынын китабшүнаслығын мүхтәлиф мәсәләләринә даир сөјләдикләри фикир вә мүлаһизәләрин тарихи көкләри олдугча гәдимдир. Бу саһәјә аид гијмәтини вә әһәмијјәтини инди дә итирмәјән фикирләр, мараглы фактлар Х.Тәбризи, Ә.Хагани, Н.Кәнчәви, Н.Туси вә б. тәрәфиндән ирәли сүрүлмүшдүр. Китаб вә китабчылыг ишинин мүхтәлиф проблемләри Низами тәрәфиндән даһа кениш шәкилдә өјрәнилмиш вә үмумиләшдирилмишдир. Азәрбајчанын бөјүк мүтәфәккир шаири Низаминин, үмумијјәтлә, китаб, китабын јарадылмасы, јајылмасы, бәдии тәртибаты, мүталиәси вә тәблиғинә даир консепсијасы “Хәмсә“јә дахил олан бүтүн әсәрләрдә кифајәт гәдәр вә һәм дә елми шәкилдә өз әксини тапмышдыр. Китабшүнаслыгда бөјүк әһәмијјәт кәсб едән китаб вә охучу проблеми Низаминин әсәрләриндә әсас јер тутур.[1]

Сонракы јүзилликләрдә Ш.И.Хәтаи, М.Фүзули, С.Әфшар, М.Һ.Нахчывани, Ш.Гарабағи вә башгаларынын фәалијјәтләри илә Азәрбајчан китабшүнаслығынын бә'зи проблемләри хејли инкишаф етмишдир. Бу мә'нада М.Фүзулинин китабшүнаслыға аид чох гијмәтли фикирләри дә инсаны валеһ едир:

Катиби-тəгдир хəтти-сəбз тəһрир етмəјə,
Ләвһи-күлзари хəзан бəрки зəрəфшан ејлəмиш.
Гə'т едиб фəсли-хəзан аби-рəван ширазəсин,
Нүсхеји-күлзарын өврагын пəришан ејлəмиш.
Дөвр чөврүн көр ки, нүзһəткаһи-əһли-зөвг икəн,
Чујбари-күлшəни зəнчири-зиндан ејлəмиш.[2]

Азəрбајчанда һəлə орта əсрлəрдə əлјазма китаблары, онларын јарадылмасы, бəдии тəртибаты, үмумијјəтлə, китаб сəнəти, китабчылыг иши һаггында чох гијмəтли əсəрлəр јарадылмышдыр. М.Һ.Нахчывани (XIV јүзиллик) "Дəстур əл-катиб фи тə'јин əлмəратиб" ("Дəрəчəлəрин тə'јин едилмəсиндə катиблəр үчүн көстəриш") адлы əсəрини, сөзүн кениш мə'насында, епистолјар инчəсəнəтə һəср етмишдир. Көркəмли алимин бу əсəринин хүсусилə үчүнчү, дөрдүнчү вə бешинчи бөлмəлəриндə хəттатлыг сəнəти, онун материаллары, онларла ишлəмə гајдалары вə с. һаггында сəлəфлəринин вə мүасирлəринин тəчрүбəлəри верилмишдир.[3] Садыг бəј Əфшарын (XVI-XVII јүзилликлəр) "Ганун үс-сүвар" ("Тəсвир-етмə үсулу") рисалəси XVII јүзиллијин бојакарлыгы һаггында əн гијмəтли мəнбəдир. Азəрбајчанын көркəмли шаири, рəссамы, алими С.Əфшарын бу рисалəси əлјазма китаб сəнəтинин бир чох марaглы вə əһəмијјəтли чəһəтлəрини вə мəсəлəлəрини (əлјазмаларын јарадылмасы, хəттатлыг сəнəти, онун хүсусијјəтлəри, əлјазма китабларынын һазырланмасында хəттатларын ролу, китаб бојакарлыгы, материаллары, онларын истеһсалы үсуллары вə с.) кениш шəкилдə ишыгландырыр.[4]

Ш.Гарабагинин (XIX јүзиллик) "Һəрфлəр вə јазылар һаггында" рисалəси илə Азəрбајчан китабшүнаслыгы хејли зəнкинлəшмишдир.

XIX јүзиллик вə XX јүзиллијин əввəллəриндə Азəрбајчан китабшүнаслыг елми А.Бакыханов, М.Казымбəј, М.Ш.Вазеһ, М.Ф.Ахундов, Һ.Зəрдаби, Ө.Ф.Не'манзадə, Ч.Мəммəдгулузадə, С.Мүмтаз, Ә.Ә.Сəидзадə вə башга мүтəфəккир, шаир, јазычы, əдəбијјатшүнас, китабшүнас вə маарифпəрвəрлəр тəрəфиндəн даһа да зəнкинлəшдирилмиш вə инкишаф етдирилмишдир. Онлар китаб чапы, нəшријјат иши, редактə иши, китаб тəрчүмəси, нəшрин бəдии тəртибаты вə полиграфик ичрасы, китаб вə охучу, китабын тəблиги вə јајылмасы, китабхана вə библиографија иши вə с. саһəлəр вə проблемлəр үзрə гијмəтли фикирлəр ирəли сүрмүш, Азəрбајчан китабшүнаслыгына фајдалы сəһифəлəр јазмышлар.

XIX јүзилликдə Азəрбајчанын көркəмли китабшүнасларындан бири А.Бакыхановдур. Азəрбајчан классик əдəби вə тарихи ирсинин топланылмасында, өјрəнилмəсиндə хүсуси хидмəт көстəрəн А.Бакыханов китаб нəшри вə тəртибаты, китабын горунуб сахланмасы вə јајылмасы проблемлəринə даир гијмəтли фикирлəр сөјлəмишдир. О, китаб вə китабханаларын əһəмијјəти, библиографијанын елми ишдə ролу, библиографик мəнбəлəр вə ондан истифадə јоллары һаггында əһəмијјəтли мүлаһизəлəр ирəли сүрмүшдүр. А.Бакыхановун Азəрбајчан бəдии əдəбијјаты вə Азəрбајчан тарихшүнаслыгынын библиографијасы саһəсиндəки ишлəри олдугча гијмəтлидир.

Көркəмли Азəрбајчан мүтəфəккири вə јазычысы М.Ф.Ахундовун китаб вə китабчылыг иши һаггында елмин инкишафында хүсуси хидмəти вар. О, узун мүддəт чалышыб һəјата кечирмəк истəдији əлифба ислаһатыны, мəктубларыны вə үмумијјəтлə, бүтүн əдəби јарадычылыгыны китабшүнаслыгын мухтəлиф саһəлəри вə вачиб проблемлəри илə əлагəлəндирмиш, əсаслы елми фикирлəр сөјлəмишдир. Онун китаб чапына, нəшријјат вə редактə ишинə, китабын тəрчүмəси вə јајылмасы проблемлəринə, китаб вə охучу мəсəлəлəринə, китабханалар вə онларын əһəмијјəтинə, нəшријјат вə китаб тичарəти библиографијасы вə с. саһəлəрə вə проблемлəрə аид зəнкин фикирлəри, ирси вəр. М.Ф.Ахундовун китаб мəдəнијјəти, сөзүн кениш мə'насында, китабшүнаслыг көрүшлəри кениш шəкилдə өјрəнилмишдир вə өјрəнилир.[5]

Китабшүнаслыгын бир чох проблемлəринин елми шəкилдə ирəли сүрүлмəси Һ.Зəрдабинин ады илə баглыдыр. Китаб вə китабхананын əһəмијјəти, нəшријјат ишинин тəшкили, мүхтəлиф елмлəрə даир орижинал вə тəрчүмə китабларынын нəшри, мүталиəси вə јајылмасы, мəктəбдəнкəнар мүталиə, милли мəтбуатын инкишафы вə бир чох дикəр китабшүнаслыг проблемлəринин маһијјəти, халгын тəрəггиси үчүн əһəмијјəти Һ.Зəрдабинин əсəрлəриндə өз кениш əксини тапмышдыр. Онун китаб вə китабчылыг ишинин бир сыра мəсəлəлəринə даир актуал фикирлəри вə əсəрлəри "Әкинчи" (1875-1877) гəзетинин сəһифəлəриндə дəрч едилмишдир. Мүасир елмлəрə даир китаблар јазмаг вə јаздырыб "халга мүфтə ја бир аз гијмəтə пајламаг" Һ.Зəрдабинин ирəли сүрдүјү фајдалы фикирлəрдəн бiридир.

Азəрбајчан китабшүнаслыгынын инкишафында Ф.Көчəрлинин дə хидмəти дə аз олмамышдыр. Көркəмли əдəбијјатшүнасын əдəби ирсиндə китаб, китабын јазылмасы, нəшри вə тəртибаты, тəрчүмəси, өјрəнилмəси вə јајылмасы хүсуси јер тутур. Онун "Азəрбајчан əдəбијјаты тарихи материаллары" китабы Азəрбајчан бəдии əдəбијјаты вə əдəбијјатшүнаслыгы библиографијасынын тарихəн инкишафы хүсусијјəтлəрини өјрəнмəк бахымындан чох марaглыдыр.

Гәдим тарихи вә зәнкин ән'әнәләри олан Азәрбајҹан китабшүнаслығы XX јүзиллијин биринҹи вә хүсусилә икинҹи јарысында даһа бөјүк наилијјәтләрә малик олмушдур. Әсрин биринҹи јарысында бу мүһүм елм саһәсинин инкишафында Ө.Ф.Не'манзадәнин, Ҹ.Мәммәдгулузадәнин, Н.Нәримановун, С.Мүмтазын, Ә.Сәидзадәнин вә б. хидмәти хүсусилә бөјүк олмушдур.

Көркәмли китабшүнас алим С.Мүмтазын (1884-1937) јазыб-јаратдығы дөвр зиддијјәтли олмушдур. Бу зиддијјәтләр классик Шәрг әдәбијјаты тә'сири алтында тәрбијә алмыш вә һәјатынын отуз илдән чохуну Орта Асијада, Ашгабадда, Бухарада, Оренбургда, Семиречдә кечирмиш С.Мүмтазын јарадыҹылығына вә дүнјакөрүшүнә тә'сир көстәрмәјә билмәзди. Онун Азәрбајҹан әдәбијјатшүнаслығынын инкишафы тарихиндәки хидмәтләриндән китабшүнаслыг саһәсиндәки ролу, мәнҹә, даһа бөјүкдүр. С.Мүмтаз көркәмли мәтншүнас, даһа кениш мә'нада, китабшүнас алим олмушдур. О, Азәрбајҹан фолклорунун, ашыг поезијасы нүмунәләринин, классикләрин әсәрләринин топланылмасы, өјрәнилмәси, нәшр едилмәси вә јајылмасында мисли-бәрабәри олмајан мәс'улијјәтли вә шәрәфли бир иши чох бөјүк фәдакарлыгла һәјата кечирмишдир. Үмумијјәтлә, онун китабын топланмасы, нәшри, тәблиғи вә јајылмасы саһәсиндәки фәалијјәти Азәрбајҹан китабшүнаслығында хүсуси јер тутур. С.Мүмтаз Азәрбајҹан бәдии әдәбијјаты вә әдәбијјатшүнаслығынын библиографијасында да диггәтәлајиг ишләри јеринә јетирмишдир. Онун "Азәрбајҹанын түркҹә јазмыш шаирләринин сијаһысы", "Шәкинин өзүндә вә гәзаларында јетишән шаирләрин тәхәллүсләри вә әсәрләри", "Вагифин мүасирләри", "Фарсҹа јазан шаирләрин сијаһысы", "Дөвләт (Санкт-Петербург) китабханасында олан әлјазмаларын сијаһысы". "Академијанын китабханасында олан әлјазмаларын сијаһысы", "Ел шаирләри" (1927-1928) китабында верилмиш библиографија вә с. библиографик көстәриҹиләри вә әдәбијјат сијаһылары Азәрбајҹан библиографијасынын тарихи вә тәҹрүби мәсәләләринин инкишафы сәвијјәсини мүәјјәнләшдирмәк үчүн олдугҹа әһәмијјәтлидир. Ону да гејд едәк ки, С.Мүмтазын әдәбијјатшүнаслыг вә китабшүнаслыг саһәләриндәки фәалијјәтләринин өјрәнилмәсинә даир бир сыра мәгаләләр јазылмыш, дөври мәтбуат сәһифәләриндә хатирәләр дәрҹ едилмиш, бир адда китабча чап олунмушдур.[6] Амма бүтүн бунлар көркәмли китабшүнас алимин чохҹәһәтли фәалијјәтини кифајәт гәдәр ачмыр. Хүсусилә онун китабшүнаслыг саһәсиндәки хидмәтләринин өјрәнилмәси тә'хирәсалынмадан һәјата кечирилмәлидир.

XX әсрин 20-30-ҹу илләриндә китаб вә китабханаларын әһәмијјәти, китаб нәшри, тәблиғи, јајылмасы вә саир китабшүнаслыг

проблемләринин өјрәнилмәсинә, тәдгигинә һәср едилән орижинал вә тәрҹүмә әсәрләр мејдана кәлмишдир. Ә.Ә.Сәидзадә "Кичик түрк китабханалары неҹә ачылмышдыр" (1921), "Китабхана нәдир вә үмумән неҹә китабханалар олур" (1922), "Ел китабханаларында китаблар неҹә јазылмалы вә тәсниф едилмәлидир" (1922), "Китабын күҹү вә әһәмијјәти нәдәдир"(1922); С.Ағамалыоғлу "Түрк аләминдә мәдәни мәсәләләр" (1924) вә с. әсәрләриндә китаб вә китабчылыг ишинин бә'зи мәсәләләринин шәрһинә сә'ј көстәрмишләр.

Бу илләрдә китабшүнаслыг үзрә бир сыра әсәрләр рус дилиндән Азәрбајҹан дилинә тәрҹүмә едиләрәк нәшр олунмушдур. Бу тәрҹүмә китаблары Азәрбајҹанда китабшүнаслығын инкишафына мүсбәт тә'сир көстәрмишдир. В.Јазвитскинин "Инсанлар јазмајы, охумајы вә китаб басмајы насыл өјрәндиләр" (1925); Л.И.Базилевичин "Китабдан насыл истифадә етмәли" (1926); Г.А.Ағасовун "Китабчы нәји билмәлидир" (1931) вә с. китаб вә китабчаларынын тәрҹүмәси дә диггәтәлајигдир.

1930-ҹу илләрдә китаб вә китабчылыг иши һагтында елмин бир сыра мәсәләләринин, о ҹүмләдән китабын истеһсалы, бәдии тәртибаты вә полиграфик иҹрасы, тәблиғи вә јајылмасы кими әһәмијјәтли проблемләринин үмумиләшдирилмәсинә тәшәббүс көстәрилмишдир. Фәрәҹов вә Крушенконун "Чап ишинин техникасы" (1933); Б.Мәммәдовун "Стереотип" (1933) вә саир китабларын мејдана кәлмәси Азәрбајҹанда китабчылыг ишинин инкишафына мүсбәт тә'сир көстәрмишдир.

1940-1950-ҹи илләрдә Азәрбајҹан китабшүнаслыг елми мүәјјән әһәмијјәтә малик олан бир сыра әсәрләрлә зәнкинләшмишдир. И.Нәзәровун "Китабдан неҹә истифадә етмәли" (1951); "Азәрбајҹан ССР-ин мәтбуаты" (1920-1958)" (1958) вә с. әсәрләрдә китаб вә китабчылыг ишинин әсасән тәҹрүби мәсәләләри, китаб статистикасы вә с. өз әксини тапмышдыр.

60-70-ҹи илләрдә китаб вә китабчылыг иши һагтында елм даһа интенсив инкишаф етмишдир. Бу дөврдә китабшүнаслығын мүһүм саһәләри, проблемләри үзрә тәгдирәлајиг елми, нәзәри вә тәҹрүби характерли тәдгигатлар апарылмыш, елми әсәрләр јарадылмышдыр. Һәмин елми-тәдгигат ишләри нәшријјат ишинин тәшкили, ајры-ајры елм саһәләри үзрә китаб нәшри вә јајылмасы, орта јүзилликләрдә әлјазма китаблары, онларын јаранмасы вә инкишафы хүсусијјәтләри, хәттатлыг сәнәти, көркәмли Азәрбајҹан хәттатларынын фәалијјәти, әлјазма китаб бојакарлығы, материаллары, онларын һазырланмасы вә истифадәси, ҹилдчилик сәнәтинин бәдии-техники материаллары, әлјазма китабларынын иллүстрасијасы,

миниатүрләри, бәдии тәртибаты, Азәрбајҹан классикләринин әдәби ирсинин нәшри, рус совет бәдии әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләринин әсәрләринин тәрҹүмәси вә нәшри, китабхана вә библиографија ишинин тарихи, саһәви библиографијанын инкишафы, нәшријјат вә китаб тиҹарәти библиографијасынын инкишафы тарихи, халг тәсәррүфаты мүтәхәссисләринин библиографик тә'минаты вә с. мәсәләләри әһатә едир. Бу елми әсәрләр, монографијалар, мәгаләләр мәҹмуәси вә с. чапдан бурахылмышдыр.

Азәрбајҹанда нәшријјат ишинин тәшкили, әлјазма вә чап китабларынын јаранмасы, истеһсалы вә инкишафы, ајры-ајры елм саһәләри үзрә китаб нәшринә даир Һ.Б.Һәсәновун[7], Б.В.Аллаһвердијевин[8] елми ишләри, чап едилмиш китаб вә монографијалары диггәтәлајигдир. Проф., тарих елмләри доктору Б.В.Аллаһвердијевин "Азәрбајҹан техники китабынын нәшри (тәдгигатын әсас мәрһәләләри вә инкишаф ән'әнәси)" проблеми үзрә апардығы тәдгигатларла Азәрбајҹан китабшүнаслығы, хүсусилә, китаб тарихи чох зәнкинләшмиш вә инкишаф етмишдир. Б.В.Аллаһвердијевин сон тәдгигатларындан бири китабшүнаслыгда әсас биликләр системиндән бири һесаб едилән библиопластикаја һәрс едилмишдир. Апарылан тәдгигатын сәмәрәли нәтиҹәси кими 15 чап вәрәги һәҹминдә "Мүасир мәрһәләдә китаб тиҹарәтинин тәшкили" адлы монографијасы (Р.А.Мәммәдзадә илә бирликдә) 1996-ҹы илдә чапдан бурахылмышдыр.

Азәрбајҹан әлјазма китабынын јаранмасы вә инкишафы хүсусијјәтләри, хәттатлыг сәнәти, китаб бојакарлығы, чилд сәнәтинин бәдии-техники материаллары, терминолокијасы вә с. үзрә сәнәтшүнаслыг доктору А.Ј.Газыјевин елми-тәдгигатлары илә Азәрбајҹан китабшүнаслығынын нәзәри, тарихи вә тәҹрүби мәсәләләри әһәмијјәтли дәрәҹәдә инкишаф етмиш вә зәнкинләшмишдир. Онун тәрҹүмәси әсасында С.Әфшарын Азәрбајҹан китаб бојакарлығынын, хәттатлыг сәнәтинин гијмәтли мәнбәји олан "Ганун үс-сүвар" әсәри 1963-ҹү илдә Бакыда чап едилмишдир.

Октјабр чеврилишинә гәдәрки дөврдә Азәрбајҹан әлјазма вә чап китабларынын јаранмасы вә инкишафы, Азәрбајҹан совет китаб мәдәнијјәтинин актуал проблемләри, милли мәтбуатын инкишафында Ҹ.Мәммәдгулузадәнин ролу, классик јазычы вә шаирләримизин әсәрләринин топланылмасы, өјрәнилмәси вә нәшри, һабелә бир сыра дикәр китабшүнаслыг проблемләри көркәмли әдәбијјатшүнас вә китабшүнас Азәрбајҹан ЕА-нын мүхбир үзвү, филолокија елмләри доктору Ә.М.Мирәһмәдовун елми јарадыҹылығында хүсуси јер тутур.[9] Онун Азәрбајҹан китаб мәдәнијјәти илә әлагәдар олан

елми тәдгигатлары мүасир китабшүнаслығын инкишафына күҹлү тәкан вә елми истигамәт вермишдир.

Азәрбајҹан классик јазычыларынын әдәби ирсинин нәшри, классикләр вә китаб, китаб мәдәнијјәти вә с. үзрә Ф.А.Бајрамовун, И.Зәкијевин елми әсәрләри китабшүнаслығы хејли зәнкинләшдирмишдир.

Китабхана ишинин тарихи үзрә А.А.Хәләфовун, Т.Ф.Гулијевин, Һ.Тағыјевин, китабханашүнаслығын актуал проблемләринә даир Р.Казымовун, Х.Исмајыловун, З.Бахшәлијевин вә б. тәдгигатлары, бибилиографијанын тарихи нәзәријјәси, тәшкили вә методики мәсәләләри, саһәви библиографијанын инкишафы, бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы вә с. үзрә Ә.Гәһрәмановун, З.Һ.Әлијевин, Ә.Т.Хәләфовун, Ф.Бајрамовун, Р.Казымовун вә б. елми тәдгигатлары китаб вә китабчылыг ишинин инкишафына јени әлавәләр кәтирмишдир.

Мүасир китаб тәртибаты дәзкаһ графикасы әсасында инкишаф етмиш, бөјүк јарадыҹылыг тәҹрүбәләринә малик олмушдур. Бир сыра танынмыш рәссамларымыз мәһз бу өзүл үзәриндә милли колоритә, мүтәрәгги ән'әнәләрә малик олан көзәл әсәрләр јаратмышлар. Буна көрә дә китаб тәртибаты, үмумијјәтлә, китаб сәнәти саһәсиндә гијмәтли нәзәри вә үмумиләшдириҹи елми әсәрләр јарадылмышдыр. Р.Әфәндијев, Н.Һәбибов, К.Кәримов, П.Һаҹыјев вә башгаларынын бу истигамәтдәки елми ишләри китабшүнаслыг елминдә хүсуси әһәмијјәт кәсб едир.

Хәттатлыг сәнәти, әлјазма китабларынын өјрәнилмәси, бәдии тәртибаты, библиографијалашдырылмасы, јаранмасы тарихи, мә'хәзшүнаслыг, Азәрбајҹан китабчылыг иши тарихиндә хүсуси јери олан китабшүнасларын фәалијјәтләринин, әдәби ирсләринин тәдгиг едилмәси саһәләриндә Азәрбајҹан ЕА Республика Әлјазмалары Фондунун (инди С.Мүмтаз адына Әлјазмалар Институту) фәалијјәти 1970-1980-ҹи илләрдә хүсусилә кенишләнмишдир. Бир сыра китабшүнасларын, мәсәлән, XIX әср Азәрбајҹан китабшүнасы Әбдүлгәни Нухәви Халисәгарызадәнин (1817-1879) фәалијјәтинин өјрәнилмәсиндә Әлјазмалар Инстиутунун бөјүк хидмәти вар. Азәрбајҹан китаб мәдәнијјәтинин әлјазма шәклиндә инкишаф етдирилмәсиндә вә јајылмасында онун хидмәтләри олдугҹа бөјүкдүр. Алимин зәнкин китабханасы халгымызын маарифләнмәсиндә әһәмијјәтли рол ојнамышдыр. Бу китабхана узун мүддәт халгын истифадәсинә верилмишдир. Алимин китабханаја аид дәфтәриндән мә'лум олур ки, о, һәр ил охуҹулара елмин мүхтәлиф саһәләринә даир јүзләрлә китаб вермишдир. Ә.Нухәвинин зәнкин китабханасындан бизә кәлиб чатмыш миндән чох адда Азәрбајҹан вә Шәрг

халглары классикләринин әлјазмасы, 300-дән чох әски чап китабы, өзүнүн имзаладығы дөвләт сәнәдләри вә мәктублары һазырда Азәрбајҹан Республикасы ЕА-нын Әлјазмалар Институтунда мүһафизә олунур.[10]

Бу институтун чапдан бурахдығы "Әдәби мә'лумат ҹәдвәли" (мүәллифи Пәнаһи Макулу), бир нечә ҹилддән ибарәт олан "Әлјазмалар каталогу" вә с. библиографик мәнбәләр хүсуси әһәмијјәтә маликдир. Акад. Һ.Араслынын редакторлуғу илә һәлә 1963-ҹү илдә чапдан чыхмыш "Әлјазмалар каталогу"нун биринҹи ҹилдиндә тарих, ҹоғрафија, әдәбијјат нәзәријјәси, тәзкирәләр, бәдии әдәбијјат вә мүшәат үзрә 1281 әсәрин библиографик тәсвири верилмишдир. Институтун 1960-ҹы иллрдән чап едилән "Елми әсәрләр"индә Азәрбајҹан китаб вә китабчылыг елминин ваҹиб мәсәләләри үзрә гијмәтли тәдгигатлар, елми ишләр дәрҹ олунур. Әлјазма китабларын тарихи, ајры-ајры елм саһәләринә даир әлјазмаларын өјрәнилмәси, классикләримизин әлјазмаларынын јаранмасы, јајылмасы, хәттатлыг вә китаб сәнәти вә с. проблемләр үзрә Ҹ.Гәһрәманов, М.Султанов, Ә.Мәммәдов, Ф.Сејидов вә башгаларынын елми әсәрләри илә Азәрбајҹан китабшүнаслығы нәзәрә чарпаҹаг дәрәҹәдә зәнкинләшмишдир. Бу мә'нада филолокија елмләри доктору, проф. Ҹ.Гәһрәмановун "Ишыг" нәшријјатында чап едилмиш "Орта әср Азәрбајҹан китаб мәдәнијјәти" (1991) адлы әсәри диггәтәлајигдир. Әлјазмалар Институту ејни заманда Азәрбајҹанын көркәмли шаир, әдиб, бәстәкар, алим, рәссам вә актјорларынын зәнкин архивләринин тәсвирини һазырлајыб чапдан бурахыр.

Мүасир дөврдә Азәрбајҹан китабшүнаслығы актуал проблемләрә даир нәзәри, тарихи вә тәҹрүби әсәрләрлә мүнтәзәм олараг зәнкинләшир вә инкишаф едир. Бу мә'нада Әлјазмалар Институтунун әмәкдашы, тарих елмләри намизәди А.Хәлиловун тәртиб етдији "Илк Азәрбајҹан китабы" адлы әсәринин "Шәрг-Гәрб" нәшријјатында 1995-ҹи илдә чап едилмәси тәгдирәлајигдир.

1993-ҹү илин март ајындан М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-да фәалијјәтә башламыш "Китабшүнаслыг вә китаб тиҹарәтинин тәшкили" кафедрасы китабшүнаслыға дахил олан бир сыра фәнләр үзрә дүнјада мүвафиг елмин сәвијјәсинә ујғун олан програм, дәрс вәсаитләри вә монографијаларын һазырланыб чапдан бурахылмасыны һәјата кечирир. Кафедрада Азәрбајҹан китаб нәшри консепсијасы һазырланмыш, "Китабшүнаслыг вә үмумикитаб тарихи", "Китабчылыг ишинин тарихи" програмлары тәртиб олунараг чап едилмиш (1995), "Мүасир мәрһәләдә китаб тиҹарәтинин тәшкили" монографијасы (1996) јазылмыш вә нәшр олунмушдур. Кафедра Азәрбајҹанда китаб нәшринин јаранмасы, инкишафы, китабын

јајылмасы вә с. проблемләрин милли зәминә әсасланараг тәдгиг едилмәсини өзүнүн әсас вәзифәләриндән бири һесаб едир.

Мүасир дөврдә ејни заманда бир сыра елми идарә, институт вә с. тәшкилатлар Азәрбајҹан китабшүнаслығынын актуал проблемләринин өјрәнилмәсиндә фәал иштирак едирләр.

Инди Азәрбајҹанда китабшүнаслығын зәрури проблемләри өјрәнилир. Бу проблемләрин ишләнмәси илә Азәрбајҹан ЕА-нын Әлјазмалар Институту, Республика Китаб Палатасы, М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун китабшүнаслыг, китабханашүнаслыг вә библиографија кафедралары мәшғулдур. Китабшүнаслыға даир елми-тәдгигат вә тәрҹүмә материаллары С.Мүмтаз адына Әлјазмалар Институтунун "Әлјазмалары хәзинәсиндә" адлы "Елми әсәрләр"индә (1961), БДУ-нун "Елми әсәрләри"нин "Китабханашүнаслыг вә библиографија" серијасында (1970) "Китаблар аләминдә" (инди "Зәка") мәҹмуәсиндә вә бир сыра дикәр мәтбуат органларында дәрҹ едилир. 1997-ҹи илдән дос. Х.Исмајыловун тә'сис етдији "Китабханашүнаслыг вә библиографија" журналы да һәмчинин китабшүнаслығын актуал проблемләринин шәрһиндә бөјүк әһәмијјәт кәсб едәҹәк.

МӘНБӘЛӘР

1. Низами. Сирләр хәзинәси. - Б.: Јазычы, 1981. - 195 с.; Једди көзәл. - Б.: Јазычы, 1983. - 355 с.; Хосров вә Ширин. - Б.: Јазычы, 1982. - 401 с.; Лејли вә Мәҹнун. - Б.: Јазычы, 1983. -303 с.; Искәндәрнамә. - Б.: Јазычы, 1982. - 690 с.: Аллаһвердијев Б.В. Низами китаб вә мүталиә һаггында // Китабханашүнаслыг вә библиографија сер. - АДУ. Елми әсәрләр./ - 1971. - №1. - С.31-39.

2. Фүзули М. Әсәрләри: 5 ҹилддә.- Б.: Елм, 1958. - Ҹ.1. - С.182.

3. Нахичевани М.Х. Дастут ал-катиб фи тайин ал-маратиб: Труд по эпистолярному искусству, XIV в.. (перс.яз.) Научно-критический текст проф. А.К.Ализаде. - М., 1964, - 300 с.

4. Афшар С.Ганун ос -совар: Трактат о живописи XVll в. - Б., 1963. - 163 с.

5. Зәкијев И. Әсрләрин әкс-сәдасы. - Б.: Азәрнәшр, 1992. - С.96-101.

6. Әһмәдов Т. Көркәмли тәдгигатчы, мәтншүнас -алим// Бакы. - 1974. - 28 ној.; Тағыјев Р. Әдәбијјатшүнас - алим// Коммунист.- 1974.- 29 нојабр; Јенә онун. Салман Мүмтаз. - Б.: Елм, 1974. - 44 с.; Ҹәфәр Ә. Парлаг әдәби сима // Әдәб. вә инҹәс. - 1974. - 30 ној.; Јенә онун. Салман Мүмтаз һаггында хатирәләрим // Азәрб.

кәнчләри. - 1988. - 18 окт.; Мүмтаззадә Ш. Хатирә// Әдәб.вә Инчәс. - 1974. - 30 ној.; Таһирзадә Ә. Сталинә үстүн кәлән киши // Әдәб. вә Инчәс. - 1989. - 24 ној. вә с.

7. Һәсәнов Һ. Ингилабдан әввәл Азәрбајчанда китабчылыг иши. - Б., 1965., - 107 с.; Азәрбајчан китабынын инкишаф мәрһәләләри. - Б.: Азәрнәшр, 1989. - 253 с. вә с.

8. Аллаһвердијев Б.В. Китаблар һагтында китаб. - Б.: Кәнчлик, 1972. - 96 с.; Китабшүнаслыг. - Б.: АДУ, 1974. - 181 с.

9. Мирахмедов А. Из истории Азербайджанской до - революционной книги// сб.книга: Материалы и исследования. - М., 1970. -Вып. - 21. - С. 124-143.; Китаб мәдәнијјәтимиз јени мәрһәләдә: Азәрбајчан әдәбијјатына даир тәдгигләр /XIX-XX әсрләр). - Б.: Маариф, 1983. - С.42-71.; Мүгәддимә: Азәрбајчан китабы: библиографија. - 3 чилддә: 1780-1920. - Б., 1963. - Ч.1. - С.XIII-XIV.; Ч.II: 1920-1940; I китаб.-Б.: Јазычы, 1982. - С.VII-XXIV вә с.

10. Шәрифов К. Александр Дүма "Китаби-Дәдә Горгуд"у апармады // Китаблар аләминдә. - 1983.- №47- С.53-54.

КИТАБ МӘДӘНИЈЈӘТИМИЗИН АҒСАГГАЛЫ

Кнјаз АСЛАН

*Һ.Б.Зәрдаби,
М.Шәһријар
вә С.Јесенин
мүкафатлары
лауреаты,
баш мүәллим*

ӨН СӨЗ ӘВӘЗИ

Сизә өмрүнү-күнүнү Азәрбајчанда елмин, тәһсилин, мәдәнијјәтин чичәкләнмәсинә һәср едән, китабхана ишинин инкишафы вә китабханалар үчүн јүксәк ихтисаслы кадрларын һазырланмасы наминә сач-саггал ағардан бир шәхсијјәт һагтында сөһбәт ачмаг истәјирәм. Онун өмүр јолу һамар олмајыб - һәјатын ағры-ачыларыны да дадыб, севинчли-фәрәһли күнләрини дә јашајыб. Газандығы ад-сана, шан-шөһрәтә көрә јалныз өз истеʼдадына, ишкүзарлығына, кәркин зәһмәтинә борчлудур. Ону доғма Азәрбајчанда вә республикамызын һүдудларындан чох-чох кәнарларда таныдан вә шөһрәтләндирән дә мәһз халгымызын чохәсрлик милли китаб мәдәнијјәтинин өјрәнилмәси, гәдим дөврләрдән бу күнә гәдәрки китабханаларымызын фәалијјәтинин арашдырылмасы, Азәрбајчан китабханашүнаслыг елминин әсасынын гојулмасы саһәсиндә көстәрдији әвәзсиз хидмәтләридир.

Китабханачылыг факүлтәсинин 50 иллик јубилејинин бајрам едилдији бир мәгамда ады биринчиләр сырасында чәкилән бу шәхсијјәт Абузәр Алы оғлу Хәләфовдур.

М.Ә.Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университети китабханашүнаслыг кафедрасынын мүдири, Азәрбајчан Републикасынын

әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси, тарих елмләри доктору, профессор А.А.Хәләфов китабхана ишинин көркәмли тарихчиси вә нәзәријјәчиси олмагла јанашы, республикамызда али китабханачылыг тәһсилинин тәшкилатчыларындан биридир.

ӨМҮРЛҮЈҮНДӘН СӘҺИФӘЛӘР

Абузәр Алы оғлу Хәләфов 25 декабр 1931-чи илдә улу Азәрбајчанымызын сазлы-сөзлү, нағыллы-дастанлы, бағлы-бағатлы дијарларындан бириндә - гәдим вә бәнзәрсиз Көјчә маһалында дүнјаја көз ачыб. Ушаглығы Бөјүк Вәтән мүһарибәсинин әзаб-әзијјәтли илләринә дүшдүјүндән орта мәктәб тәһсилини доғма Чил кәндиндәки колхозда ишләјә-ишләјә алмаг, аиләнин күн-күзәранына имканы чатынча мадди вә мә'нәви јардым көстәрмәк, јенијетмәлик чағларындан өзүнү физики әмәјә алышдырмаг вә һалал зәһмәтин бәһрәсини дадмаг кими чәтин һәјат сынаглары илә гаршылашмалы олуб. Елә бу мүбаризлији вә фәаллығы да ону 1950-чи илдә Тохлуча кәнд орта мәктәбини битирәндән сонра Бакыја кәтириб. Һәмин ил гәбул имтаһанларындан мүвәффәг гијмәтләр алараг Азәрбајчан Дөвләт Университети филолокија факүлтәсинин китабханачылыг шө'бәсинә дахил олуб вә гајнар университет мүһити онун һәјатында уғурлу дөнүш јарадыб.

Һәлә тәләбәлик илләриндә ә'ла охумасы, нүмунәви давранышы, ичтимаи фәаллығы илә диггәти чәлб едән, һәм тәләбә јолдашларынын, һәм дә мүәллимләринин һөрмәтини газанан А.Хәләфов бу дөврдән башлајараг елми-тәдгигат ишинә чидди мараг көстәриб. Тәләбә елми чәмијјәтинин топлантыларында дәфәләрлә китабханашүнаслығын нәзәри вә тәчрүби мәсәләләринә даир санбаллы мә'рузәләрлә чыхыш едиб, китабхана ишинин тарихи саһәсиндәки ахтарышлары илә хүсуси рәғбәт газаныб. Мәһз бу мүсбәт кејфијјәтләринә көрә о, али тәһсилини баша вуран кими - 1955-чи илдә университетдә мүәллим вәзифәсиндә сахланылыб. 1958-чи илдә китабханашүнаслыг вә библиографија кафедрасынын баш мүәллими вәзифәсинә сечилән, 1964-чү илдә китабханашүнаслыг кафедрасынын досенти елми адына лајиг көрүлән А.Хәләфов 1978-чи илдән Бакы Университетинин профессорудур.

...Кечмиш ССРИ Мәдәнијјәт Назирлији јанында Идарәләрарасы Китабхана Шурасынын үзвү, ССРИ Али вә Орта Ихтисас Тәһсили Назирлијинин али тәһсил үзрә тәдрис методики идарәси јанында "Китабханашүнаслыг вә библиографија тәһсили" елми-методики шурасынын үзвү, ССРИ Дөвләт Китабханасы јанында "Китабханашүнаслыг, библиографија вә китабшүнаслыг" елмләринә даир докторлуг диссертасијалары мүдафиәси үзрә ихтисаслашдырылмыш елми шуранын үзвү, Азәрбајчан Мәдәнијјәт Назирлији јанында Идарәләрарасы Китабхана Шурасынын сәдри, Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлији елми методики шурасынын китабханашүнаслыг вә библиографијашүнаслыг бөлмәсинин сәдри, Азәрбајчан Енсиклопедијасынын елми мәсләһәтчиси, Азәрбајчан Китабсеверләр Чәмијјәтинин "Китаб" Халг Университетинин ректору, Азәрбајчан Китабханачылар Чәмијјәтинин сәдри, М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун бөјүк елми шурасынын үзвү, факүлтә елми шурасынын үзвү, үч чағырыш Октјабр (индики Јасамал) рајон халг депутатлары советинин депутаты...

Һамысыны там садаламадығымыз бу ичтимаи вәзифәләр белә профессор Абузәр Хәләфовун һәјат вә фәалијјәтинин кифајәт гәдәр зәнкин олдуғуну тәсдигләјир...

КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКҮЛТӘСИНИН ЈАРАДЫЧЫЛАРЫНДАН БИРИ

Абузәр Хәләфовун Азәрбајчан халгы гаршысында ән дәјәрли хидмәтләриндән бири Азәрбајчан Дөвләт Университетиндә китабханачылыг факүлтәсинин јарадылмасы илә бағлыдыр. 1947-48-чи тәдрис илиндә Азәрбајчанын танынмыш елм вә мәдәнијјәт хадимләринин, о сырада республика Назирләр Совети јанында Мәдәни-Маариф Мүәссисәләри Комитәсинин сәдри, көркәмли јазычымыз Сүлејман Рәһимовун мүһүм сә'ји нәтичәсиндә филолокија факүлтәси нәздиндә фәалијјәтә башлајан китабханачылыг шө'бәси 1962-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын академикләри Абдулла Гарајев, Шәфаәт Меһдијев вә башгаларынын јахындан көмәји, о чүмләдән кәнч мүәллим Абузәр Хәләфовун ишкүзарлығы сајәсиндә мүстәгил факүлтәјә чеврилир. Китабханачылыг факүлтәсинин илк деканы вәзифәсинә дә мәһз тарих елмләри намизәди, досент А.Хәләфов сечилир.

1962-1970 вә 1980-1993-чү илләрдә декан вәзифәсиндә ишләјән А.Хәләфов өзүнүн тәшәббүскарлыг фәалијјәти, тәшкилатчылыг бачарығы вә идарәчилик методлары илә тәкчә университетимиздә дејил, һабелә республика вә кечмиш Советләр Бирлији мигјасында бөјүк нүфуз газаныр, јүксәк ихтисаслы милли китабханашүнас-библиограф кадрларын һазырланмасы истигамәтиндә сәмәрәли иш апарыр. Мәһз онун деканлығы дөврүндә - 1963-чү илдә китабханачылыг факүлтәсинин ахшам шө'бәси, һәмчинин јени бир китабшүнаслыг шө'бәси јарадылыр, бунунла да мәдәнијјәтимизин

мүһүм саһәләриндән бири олан китабшүнаслығын инкишафына мүһүм тәкан верилир.

А.Хәләфов китабханачылыг факүлтәсинин јени тәдрис планынын јарадылмасында, кафедра вә лабораторијаларын мадди-техники базаларынын јахшылашдырылмасында, дәрсләрин кејфијјәтинин јүксәлдилмәсиндә, кадрларын дүзкүн сечилиб јерләшдирилмәсиндә хүсуси рол ојнајыр.

1963-чү илдән ејни заманда китабханашүнаслыг кафедрасынын мүдири вәзифәсинә сечилән А.Хәләфов паралел олараг кафедранын вә деканлығын ишинә нәзарәт етмәли, онларын фәалијјәтини истигамәтләндирмәли, башга сөзлә, идарәетмә функсијасы илә елми-тәдгигатчылыг просесини бир-бири илә сых шәкилдә узлашдырмалы олур ки, бу да үмумијјәтлә, факүлтәнин дүзкүн истигамәтдә вә елми әсаслар үзәриндә инкишафына чидди көмәк көстәрир.

Мараглы фактдыр ки, һәлә 70-80-чи илләрдә китабханачылыг факүлтәси кечмиш Совет Иттифагы мигјасында апарычы јер тутур вә ССРИ Али вә Орта Ихтисас Тәһсили Назирлији өлкәдәки али мәктәбләрин китабханачылыг факүлтәләри үчүн тәдрис програмларыны һазырлајыб тәртиб етмәји мәһз Азәрбајчан Университетинин китабханачылыг факүлтәсинин рәһбәрлијиндән хаһиш едир.

Елә бунун мәнтиги нәтичәсидир ки, профессор А.Хәләфовун рәһбәрлији илә һазырланан, онун бу саһәдәки идеја вә тәклифләрини өзүндә тәчрүби шәкилдә әкс етдирән, Бакы Университетинин китабханачылыг факүлтәсиндә беш иллик тәһсил мүддәти үчүн нәзәрдә тутулан фәрди тәдрис планы 1984-чү илдә иттифаг назирлији тәрәфиндән тәсдиг едилир вә бөјүк уғурла һәјата кечирилир. Шүбһәсиз, ССРИ Али вә Орта Ихтисас Тәһсили Назирлијинин АДУ-нун китабханачылыг факүлтәси үчүн тәдрис планы тәсдиг етмәсини јүксәк ихтисаслы китабханашүнас-библиограф кадрларын һазырланмасы саһәсиндә факүлтә рәһбәрлијинин, илк нөвбәдә А.Хәләфовун хүсуси хидмәти кими гијмәтләндирмәк лазымдыр.

1993-чү илдән јенидән китабханашүнаслыг кафедрасынын мүдири вәзифәсинә сечилән профессор Абузәр Хәләфов мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын гаршысында дуран тә'хирәсалынмаз вәзифәләрдән ирәли кәлән тәләбләри өдәјә биләчәк јени тәдрис планынын һазырланмасы просесиндә өзүнүн чохиллик елми-педагожи тәчрүбәсинә күвәнәрәк деканлыға јахындан јардымчы олур, дәјәрли төвсијә вә мәсләһәтләрини әсиркәмир. Мәһз онун рәһбәрлији илә республикамызда илк дәфә олараг "Китабханашүнаслыг вә библиографијашүнаслыг үзрә ихтисас характеристикасы"

ишләниб һазырланмыш, һәмчинин Милли Мәчлисин хүсуси тапшырығы әсасында "Азәрбајчан Республикасынын китабхана иши һаггында Гануну"нун лајиһәси кәркин зәһмәт һесабына арајаәрсәјә кәтириләрәк мүвафиг комиссијанын мүзакирәсинә тәгдим олунмушдур.

ЕЛМИ ӘСӘРЛӘРИН ЈАДДАШЫНДА

Һәлә тәләбәлик илләриндән елми ишә чидди һәвәс көстәрән Абузәр Хәләфов сонралар бу марағын өтәри олмадығыны өзүнүн санбаллы арашдырмалары илә тәсдигләјир. Онун илк дәфә олараг Азәрбајчанда китабхана ишинин инкишафынын мүһүм мәрһәләләрини елми чәһәтдән үмумиләшдирмәјә башламасы, китабханаларын тарихинин тәдгигатчысы јолуну сечмәси, китабхана фәалијјәтинин мүасир вәзифә вә проблемләрини ганунаујғун шәкилдә өјрәнмәси, һәмчинин 1960-чы илдә "Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихиндән (1870-1920)" адлы монографијасыны нәшр етдирмәси елми ичтимаијјәтин диггәтини чәлб едир. Тәсадүфи дејил ки, кәнч тәдгигатчынын намизәдлик диссертасијасынын әсасында да мәһз бу проблемләр дајаныр.

1961-чи илдә тарих елмләри доктору, профессор, Азәрбајчан ЕА-нын мүхбир үзвү З.И.Ибраһимовун рәһбәрлији илә тарих елмләри намизәди алимлик дәрәчәси алмаг үчүн "Совет Азәрбајчанында китабхана ишинин тарихиндән (1920-1932)" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едән Абузәр Хәләфов Азәрбајчанын илк китабханашүнас алими кими шәрәфли бир ад газаныр, республикамызда китабханашүнаслыг фикринин формалашмасынын вә инкишафынын бүнөврәсини гојур.

Мараглыдыр ки, А.Хәләфовун тәдгигатлары әкәр 50-60-чы илләрдә үмумијјәтлә Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихинин вә нәзәријјәсинин әсас проблемләри јөнүндә елми мүддәалар вә елми мүлаһизәләр формалашдырыр, китабханаларымызын әһәмијјәтини, вәзифәләрини, иш методларыны вә башлыча мәгсәдини мүәјјән гәдәр үмумиләшдирирсә, 70-80-чи илләрин арашдырмалары артыг китабхана ишинин тарихи, нәзәријјәси вә методикасы саһәсиндәки елми-тәдгигат фәалијјәтинин јени дөврүн вәзифәләринә ујғун олараг һәјата кечирилмәсинә, чәмијјәтдә китабханаларын ролунун вә сосиал функсијасынын јүксәлдилмәси мәсәләләринин јеринә јетирилмәсинә истигамәтләндирилир.

А.Хәләфовун 1974-чү илдә "Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи (1933-1958)" адлы даһа бир монографијасы чапдан чыхыр ки, бу әсәр мүәллифин Азәрбајчанда китабхана иши гуручулуғунун

инкишаф динамикасыны елми әсасларла дүзкүн үмумиләшдирдијини, ону республикамызын тарихи вә мәдәнијјәти илә гаршылыглы әлагәдә ишыгландырдығыны, китабхана ишинин планлашдырылмасы, китабхана шәбәкәләринин јерләшдирилмәси, онларын мадди-техники базаларынын мөһкәмләндирилмәси, китабханачылыг тәһсили, китабханалара методик рәһбәрлик системинин тәкмилләшдирилмәси вә с. кими вачиб мәсәләләри чәмијјәтин тәрәггисинә ујғун олараг әкс етдирдијини сүбута јетирир. Монографијанын үстүнлүкләриндән бири дә будур ки, алим о вахта гәдәр елми ичтимаијјәтә мә'лум олмајан бир сыра мүһүм фактлара сөјкәнмиш, өзүнүн елми мүддәаларыны архивләрдән зәррә-зәррә топладығы тарихи вә инандырычы дәлилләрлә тәсдигләјә билмишдир.

Елә бунларын нәтичәсидир ки, һәмин санбаллы монографија А.Хәләфовун 1975-чи илдә уғурла мүдафиә етдији докторлуг диссертасијасынын өзәјинә чеврилир. Гејд етмәк хошдур ки, бу, һәм республикамызда, һәм дә кечмиш ССРИ-дә китабхана иши саһәсиндә мүдафиә олунмуш илк докторлуг диссертасијаларындан биридир.

А.Хәләфовун он илдән артыг елми-тәдгигатчылыг фәалијјәтинин нәтичәләрини үмумиләшдирән вә мәдәни гуручулуг наилијјәтләринин орижинал тәһлили илә диггәти чәлб едән бу елми арашдырма Азәрбајчанын танынмыш алимләриндән академик М.А.Дадашзадә, профессорлар А.М.Атакишијев, А.М.Асланов, М.Ј.Вәкилов, Н.А.Пашајев, Ф.Ф.Гасымзадә, Һ.Р.Иманов, һабелә Русија Федерасијасынын әмәкдар елм хадими профессор К.И.Абрамов, профессор А.Ј.Чернјак, ССРИ ЕА Рәјасәт Һеј'әтинин китабхана шурасынын елми катиби, тарих елмләри намизәди М.Ф.Варфоломејева вә башга мүтәхәссисләр тәрәфиндән олдугча јүксәк гијмәтләндирилир.

Профессор А.Хәләфовун китабхана ишинин мүасир проблемләри илә јанашы, Азәрбајчанда китабханаларын јаранмасынын тарихи көкләринә, китабхана ишинин тарихи тәчрүбәсинә, халгымызын мә'нәви мәдәнијјәтинин ајры-ајры мәрһәләләринә мүнтәзәм вә ардычыл шәкилдә мүрачиәт етмәси онун тәдгигатчылыг фәалијјәтинин истигамәтләрини сәчијјәләндирән чәһәтләрдәндир вә китабханашүнас алимә бөјүк шөһрәт газандырыр. Онун 1986-чы илдә нәшр едилмиш "Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихиндән (гәдим дөврләрдән башлмыш XVIII әсрин ахыранадәк)" адлы китабы бу бахымдан мүһүм әһәмијјәтә маликдир. Бу китабда илк дәфә олараг Азәрбајчан әразисиндә гәдим китабханаларын јаранмасынын тарихи көкләри арашдырылмыш, орта әсрләрдә Азәрбајчан китабынын вә китабханаларынын кечдији чәтин вә мүрәккәб

инкишаф јолу тәдгигата чәлб олунмуш, мүһүм фактлар үзә чыхарылмыш вә елми шәкилдә системләшдирилмишдир ки, бүтүн бунлар да һәмин саһәдәки бошлуғун долдурулмасы бахымындан илк тәшәббүс кими гијмәтли вә сәмәрәлидир.

Алимин 1987-чи илдә чапдан чыхмыш "Азәрбајчанда китабханачылыг тәһсилинин инкишафы" адлы монографијасында исә республикамызда китабханачылыг тәһсилинин гысамүддәтли курслар шәклиндә мејдана кәлмәсиндән башлајараг университет тәһсилли јүксәк ихтисаслы кадр һазырлығы системинә чеврилмәсинә гәдәр кечдији инкишаф јолу үмумиләшдирилмиш, китабханачылыг факүлтәсинин 1947-1987-чи илләрдәки фәалијјәти, республикамызын мүхтәлиф типли китабханалары үчүн һазырлыглы кадрлар јетишдирмәси, китабханашүнаслыг, библиографијашүнаслыг, китабшүнаслыг вә информатика үзрә елми-тәдгигат иши саһәсиндәки наилијјәтләри ишыгландырылмыш, һәмчинин али вә орта китабханачылыг тәһсили системинин формалашмасы истигамәтләри мүәјјәнләшдирилмиш, китабхана кадрларынын ихтисасынын артырылмасы вә тәкмилләшдирилмәси јоллары көстәрилмишдир.

Профессор А.Хәләфовун елми-тәдгигат фәалијјәтиндә досентләр Р.Казымов вә Е.Бәдәловла биркә јазыб 1986-чы илдә нәшр етдирдији "Китабхана ишчисинин мә'лумат китабы" да мүһүм јер тутур. Республикамызда илк дәфә олараг бурахылмыш бу китабда топланан вә үмумиләшдирилән материаллар китабхана ишчиләрини әсас анлајышларла таныш едир, китаб фондларынын формалашдырылмасы, китабхана каталогларынын әһәмијјәти, охучулара хидмәтин мүтәрәгги формалары, охучуларла ишин кејфијјәтинин јүксәлдилмәси, мәркәзләшдирилмиш китабхана системләриндә ишин тәшкили, китабхана ишинин тәшкили, игтисадијјаты вә идарә олунмасынын мүасир принсипләри, механикләшдирилмиш вә автоматлашдырылмыш китабхана-библиографија просеси вә с. һаггында әтрафлы мә'лумат верилир.

Алим 1996-чы илдә өзүнүн узунмүддәти елми ахтарышларынын нәтичәси олараг мүасир дөврүн тәләбләри бахымындан мүстәсна әһәмијјәтә малик олан вә китабханашүнаслығын бир сыра нәзәри проблемләринә даир јени елми бахышлары ајдынлашдыран ики китаб јазыб нәшр етдирмишдир.

"Китабханашүнаслыға кириш" адлы дәрс вәсаитиндә мүәллиф Азәрбајчанда илк дәфә олараг китабханашүнаслығын һуманитар елм кими формалашмасыны шәрһ едир, онун тәшәккүлү, инкишафы, предмети, гурулушу һаггында дәјәрли елми үмумиләшдирмәләр апарыр, елмләр системиндәки јерини мүәјјәнләшдирир, һәмчинин фәлсәфә, сосиолокија, игтисадијјат, ријазијјат вә башга елмләрлә

әлагәсини дәгигләшдирир, индијә кими мүтәхәссисләрин мүбаһисәсинә сәбәб олан китабханаларын типолокијасы проблемини чохиллик елми-нәзәри вә әмәли тәчрүбәјә әсасланараг һәлл етмәјә чалышыр, јени тәснифләшдирмә варианты тәклиф едир.

Профессорун "Китабхана ишинин тарихи курсуна кириш" адлы китабында исә чәмијјәт, о чүмләдән мәдәнијјәт тарихинин тәркиб һиссәси олан китабхана ишинин тарихи, лап гәдим дөврләрдән башлајараг заманәмизә гәдәр дүнја китабханаларынын јаранмасы, формалашмасы вә инкишафы тәдгиг едилир, тарихи просесин мүхтәлиф дөврләриндә вә мәрһәләләриндә китабханаларын чәмијјәтдәки мөвгеји, халгын тәһсилиндә вә идеоложи тәрбијәсиндә онларын ролу көстәрилир.

Үмумијјәтлә, индијә гәдәр профессор А.Хәләфовун јаздығы гијмәтли тәдгигатларын һәр бири милли мәдәнијјәтимизин арашдырылыб өјрәнилмәси үчүн әвәзсиз мәнбә ролуну ојнамагдадыр. Китабхана ишинин тарихини, нәзәријјәсини вә тәчрүбәсини әһатә едән һәмин тәдгигатлар әсасында Азәрбајчанда китабхана ишинин прогнозлашдырылмасы саһәсиндә дәјәрли елми төвсијәләр вермәк имканы да олдугча бөјүкдүр.

ЕЛМИ РЕДАКТОРЛУГ ФӘАЛИЈЈӘТИ

Профессор А.Хәләфов чохлу дәрс вәсаити, елми методики материаллар вә китабханашүнаслыг фәнни үзрә зәрури көстәричиләр һазырланмасы саһәсиндә уғурлу фәалијјәт көстәрмиш, онларын тәшәббүсчүсү, бир чох һалларда исә тәртибчиси вә ја елми редактору олмушдур.

Онун бу истигамәтдәки фәалијјәтиндә 1970-1979-чу илләр арасында нәшр едилән Азәрбајчан Дөвләт Университети елми әсәрләринин "Китабханашүнаслыг вә библиографијасы серијасы" мүһүм јер тутур. Илдә 2 нөмрәси чап олунан вә 5 чап вәрәги һәчминдә олан бу нәшр республикамызда китабханашүнаслыг, библиографијашүнаслыг вә китабшүнаслығын бир елм кими инкишаф едиб формалашмасы, бу саһәләрдә апарылан елми-тәдгигат ишләринин кенишләнмәси, һәмин вахта гәдәр ишләнилмәмиш мөвзулар үзрә тәдгигатлар апарылмасы үчүн олдугча бөјүк әһәмијјәтә малик иди. Бүтөвлүкдә серијанын 85,5 чап вәрәги һәчминдә 20 нөмрәси чапдан чыхмышдыр ки, бурада 171 адда мәгалә ишыг үзү көрмүшдүр.

Мүәллимләрә, аспирантлара вә диссертантлара өз елми-тәдгигат ишләринин нәтичәләрини дәрч етдирмәк имканы верән вә ихтисас елмләринин инкишафында хүсуси мәрһәлә тәшкил едән бу

серијанын нәшри, тәәссүф ки, 1980-чи илдә университетин дикәр серијалары илә биркә дајандырылды.

Даһа сонра факүлтәдә елми әсәрләрин мөвзу мәчмуәләри бурахылмаға башланылмышдыр ки, профессор А.Хәләфов китабханашүнаслығын актуал проблемләринә даир нәшр едилән бүтүн топлуларын һәм мүәллифләриндән бири, һәм дә редактору олмушдур.

АБУЗӘР ХӘЛӘФОВ ЕЛМИ МӘКТӘБИ

Әламәтдар һалдыр ки, 45 илдән артыг бир дөврдә Азәрбајчанда китабханачылыг тәһсилинин нәзәри вә методики мәсәләләри илә ардычыл мәшғул олан профессор Абузәр Хәләфов сөзүн һәгиг мә'насында хүсуси китабханачылыг мәктәби јаратмыш, ону формалашдырмыш вә мүасир дөврүн тәләбләринә ујғун инкишаф етдирмәјә чалышмышдыр. Педагог-алим һазырда үчпилләли тәһсил системи илә әлагәдар олараг бакалавр вә макистратура тәһсилинин дүзкүн гурулмасы үчүн дәјәрли төвсијәләр верир.

Узун илләр әрзиндә профессор А.Хәләфовун китабхана ишинин тарихинә вә китабханашүнаслығын актуал проблемләринә даир охудуғу мүһазирәләр бөјүк китабханачылар ордусунун јетишмәсиндә мүһүм рол ојнамышдыр. Бу күн һәмин кадрларын чоху республика китабханаларында вә ја башга саһәләрдә уғурла ишләјәрәк һәм университетин, һәм дә мүстәгил Азәрбајчанын шәрәфини лајигинчә доғрулдурлар.

Һәгигәтән бу күн Абузәр Хәләфов елми мәктәби һаггында үрәкдолусу данышмаг мүмкүндүр. Чүнки сон 30 илдә онун елми рәһбәрлији илә 15-ә гәдәр намизәдлик диссертасијасы мүдафиә едилмиш, китабхана иши тарихинин елми мәктәби формалашмыш, көркәмли алимин лајигли давамчылары јетишмишдир. Профессор А.Хәләфовун јаратдығы елми мәктәб һазырда республикамызда дејил, һәм дә гоншу харичи өлкәләрдә китабханачылыг фикринин әсас елми истигамәтләрини мүәјјәнләшдирир. Педагог-алимин рәһбәрлик етдији китабханашүнаслыг кафедрасынын өлкәдә бу елм саһәсинин апарычы мүәссисәләриндән вә елми мәркәзләриндән биринә чеврилмәси дә бунун мәнтиги нәтичәсидир.

МИЛЛИ ДӨВЛӘТЧИЛИЈИМИЗИН ИНКИШАФЫ НАМИНӘ

Там сәмимијјәтлә вә инамла дејирәм: әсл вәтәндаш кими пүхтәләшмиш Абузәр Хәләфов доғма Азәрбајчанымызын

мүстәгиллијинә вә суверенлијинә, дүнја дөвләтләри чәркәсиндә өз мөвгејини күндән-күнә даһа да мөһкәмләндирмәсинә, республикамызын сәсинин јүксәк бејнәлхалг мәчлисләрдән даһа кур ешидилмәсинә үрәкдән севинәнләрдәндир. Онун өз һәмкарлары илә адичә сөһбәтләрини динләјәндә белә бу гәнаәтин доғрулуғуну јүздә јүз тәсдигләмәк мүмкүндүр. Ишғалчы Ерменистанын Азәрбајчана гаршы 9 ил әввәл башланмыш ганлы-гадалы тәчавүзү, Вәтән торпагларындан бир гисминин мурдар ермәни тапдағы алтында галмасы, бир милјондан чох сојдашымызын доғма јурд-јувасындан дидәркин дүшмәси ағсаггал алимимизин гәлбини көврәлтсә дә, башга сөзлә, ағрылы, нискилли Көјчә дәрдинин үстүнә батман-батман дәрд галанса да, үмидини итирмир, мүгәддәс јурд јерләринин азад едиләчәјинә күн кими инаныр. Она көрә дә һамыны инама, үмидә сәсләјир, һеч кәси руһдан дүшмәјә гојмур, Азәрбајчанымызын кәләчәјинин парлаг олачағыны гәтијјәтлә сөјләјир.

Професcор А.Хәләфов милли дөвләтчилијимизин тәрәггисиндә китабханаларын ролунун әвәзсиз олдуғуну өз мәгаләләриндә, чыхышларында дөнә-дөнә вурғулајыр вә өлкә рәһбәрләринин диггәтини бу вачиб саһәјә јөнәлтмәјә чалышыр. Азәрбајчан президенти Һејдәр Әлијевин сөјләдији: "Китабхана халг, милләт үчүн, чәмијјәт үчүн мүгәддәс бир јер, мә'нәвијјат, билик, зәка мәнбәјидир. Она көрә дә китабханаја даими һөрмәт халгымызын мәдәнијјәтини нүмајиш етдирән амилләрдән биридир" - фикрини јүксәк гијмәтләндирән китабханашүнас алим гәти әминдир ки, дөвләт башчысынын бу фикри мәдәнијјәтимизин мүһүм тәркиб һиссәси олан китабхана иши һаггында дөвләт сијасәтинин башлыча амалыны тәшкил едир.

Көркәмли алимин һәр бир тәшәббүсү һәмишә марагла гаршыланыр. Мәсәлән, о, 1995-чи ил мајын 17-дә "Азәрбајчан" гәзетиндә "Милли дөвләтчилијимиз наминә" адлы мәгалә илә чыхыш етмиш, милли идеолокијамызын, милли дөвләтчилик ән'әнәләримизин әсас мәғзини өзүнүн мүхтәлиф даирәләрдәки чыхыш, мә'рузә вә нитгләриндә әкс етдирән президент Һ.Әлијевин әсәрләринин ајры-ајры мәчмуәләр вә ја китаблар шәклиндә бурахылмасы тәшәббүсүнү ирәли сүрмүшдү. "Сәһәр" гәзети редаксијасы дәрһал бу фајдалы тәшәббүсә гошулдуғуну бәјан етмиш, дөвләт рәһбәринин фәалијјәтини әһатә едән ири һәчмли "Гәтијјәтин тәнтәнәси" китабыны аз сонра охучуларын ихтијарына вермишдир. Көрүндүјү кими, профессор А.Хәләфовун бу нәчиб тәшәббүсү бир даһа сүбут едир ки, Вәтән јанғылы, јурд севкили, торпаг мәһәббәтли вәтәндаш-алимимиз милли Азәрбајчан дөвләтчилијинин горунмасыны вә

Республика Һәмкарлар Иттифагы китабханаларында ишләјән китабханачы кадрларын сајы да илдән-илә азалмышдыр. Бир факты көстәрмәк кифајәтдир ки, 1994-чү илдә 117 китабханачыдан 48 нәфәринин али ихтисас вә 43 нәфәринин исә орта ихтисас тәһсили олмушдурса,[18] 1995-чи илдә ишләјән 105 китабханачыдан 39 нәфәринин али ихтисас, 35 нәфәринин орта ихтисас тәһсили олмушдур.[19] Бүтүн бунлар ону тәсдигләјир ки, республикамызда бүтүн саһәләрдә чанланма вә дәјишиклик баш версә дә китабхана ишинә, хүсусилә һәмкарлар иттифагы китабханаларына лагејд мүнасибәт һәлә дә галмагдадыр.

МӘНБӘЛӘР

1. Азәрбајчан Республикасынын президенти Һејдәр Әлијевин чыхышы //Азәрбајчан. - 1995. -6 ијун. с.1.
2. И.М.Губкин адына Республика Һәмкарлар Иттифагы База Китабханасынын 1989-чу ил һесабаты. - с.7.
3. Мә'луматлар методики шө'бәдән көтүрүлмүшдүр.
4. АҺИШ-ин 1995-чи ил (5 нөмрәли форма) статистик һесабаты.
5. Јенә орада.
6. Республика Һәмкарлар Иттифагы Китабханаларынын 1994-чү ил статистик һесабаты.
7. Јенә орада.
8. Јенә орада
9. Азәрбајчан Республикасында китабхана ишинин вәзијјәти вә ону јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында: Азәрбајчан Республикасы Назирләр Кабинетинин 88№-ли гәрары. 1996, 9 ијул.
10. И.М.Губкин адына Республика Һәмкарлар Иттифагы База Китабханасынын 1989-чу ил һесабаты.
11. Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифагы китабханаларынын 1994-чү ил һесабаты.
12. Јенә орада, 1995-чи ил һесабаты.
13. И.М.Губкин адына Республика Һәмкарлар Иттифагы База Китабханасынын 1989-чу ил һесабаты.
14. Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифагы китабханаларынын 1994-чү ил һесабаты.
15. Јенә орада, 1995-чи ил һесабаты.
16. Јенә орада, 1994-чү ил һесабаты.
17. Јенә орада, 1995-чи ил һесабаты.
18. Јенә орада, 1994-чү ил һесабаты.
19. Јенә орада, 1995-чи ил һесабаты.

МҮАСИР ДӨВРДӘ АЗӘРБАЈЧАНДА КИТАБХАНА ИШИНИН ДЕМОКРАТИКЛӘШДИРИЛМӘСИ МӘСӘЛӘЛӘРИ

Расим КАЗЫМОВ

педагожи елмләр намизәди, досент

Азәрбајчан Республикасынын илк демократик Конститусијасы чәмијјәтмизин бүтүн саһәләринин, халга хидмәт едән бүтүн сосиал институтларын демократик принсипләр әсасында фәалијјәт көстәрмәси үчүн һүгуги база јаратмышдыр. Бу али дөвләт сәнәдиндә чәмијјәтин инкишафында мәдәнијјәтин ролуна, инсанларын мәдәни тә'сисатлардан вә мәдәни сәрвәтләрдән истифадә етмәк вә еләчә дә онларын информасија әлдә етмәк һүгуг вә вәзифәләринә хүсуси диггәт јетирилир.

Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасында дөвләтимизин бүтүн вәтәндашларынын чәмијјәтин мәдәни һәјатында иштирак етмәк, онларын мәдәни тә'сисатлардан вә мәдәни сәрвәтләрдән истифадә етмәк һүгуглары бәјан едилир. Бу һагда Конститусијанын 40-чы маддәсиндә охујуруг:

"Һәр кәсин мәдәни һәјатда иштирак етмәк, мәдәнијјәт тә'сисатларындан вә мәдәни сәрвәтләрдән истифадә етмәк һүгугу вардыр".

Беләликлә, өлкәмизин али дөвләт ганунунда мәдәнијјәтин кәләчәк инкишафынын демократик һүгуги базасы јарадылмышдыр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчан Конститусијасынын мәдәнијјәт һаггындакы маддәләри мәдәнијјәтин чох мүһүм тәркиб һиссәси олан китабхана ишинә дә аиддир. Чүнки чәмијјәтин ән зәрури мәдәни тә'сисатларындан олан китабханалар өзүндә зәнкин мәдәнијјәт сәрвәтләрини - китаб фондларыны топлајан, мүһафизә

едән, һәмин сәрвәтләрдән әһалинин бүтүн тәбәгәләринин мәгсәдјөнлү истифадәсини тә'мин едән мәдәнијјәт мүәссисәләридир.

Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасында әһалијә китабхана хидмәтинин һүгуги базасыны тә'мин едән даһа бир муддәа ирәли сүрүлмүшдүр ки, бу да чәмијјәтдә мә'лумат азадлығы принсипидир.

Бу һагда Конститусијанын 50-чи маддәсиндә дејилир:

"Һәр кәсин истәдији мә'луматы гануни јолла ахтармаг, әлдә етмәк, өтүрмәк, һазырламаг вә јајмаг азадлығы вардыр."

Мә'лум олдуғу кими, мүасир дөврдә китабханаларын чох мүһүм сосиал вәзифәләриндән бири дә мәһз информасија функсијасыдыр.

Бүтүн бу дејиләнләрдән белә бир гәнаәтә кәлмәк олар ки, Азәрбајчан Республикасынын 1995-чи илдә гәбул едилмиш илк демократик Конститусијасында мәдәнијјәт, мәдәни тә'сисатлар, мәдәнијјәт сәрвәтләри вә мә'лумат азадлығы һаггында бәјан едилмиш муддәалар јахын кәләчәкдә өлкәдә китабханачылыг фәалијјәтинин демократикләшдирилмәси үчүн әсаслы һүгуги тә'минат јарадыр.

Инди дә мүасир дөврдә Азәрбајчанда китабхана ишинин демократикләшдирилмәси саһәсиндә мејдана чыхан вәзифәләрин мүһүм истигамәтләрини нәзәрдән кечирәк.

Коммунист идеолокијасынын һаким олдуғу совет сосиалист режиминдә китабхана ишиндә формалашмыш антидемократик сијасәти тәгрибән белә үмумиләшдирмәк олар:

1. Китабхана ишинин сијасиләшдирилмәси. Чәмијјәтдә бүтүн китабхана просесләринин марксист-ленинчи тә'лимә ујғунлашдырылмасы. Китабханаларын партија органларынын дајаг базасына чеврилмәси, онларын сијаси функсијаларынын өн плана чәкилмәси.

2. Китабхана сәрвәтләринин формалашмасы вә охучулара хидмәт ишиндә сијаси плүрализмин вә дикәр демократик принсипләрин инкар едилмәси. Бунун нәтичәсиндә охучуларын јүз минләрлә нәшрләрдән истифадәдән тәчрид олунмасы, әдәбијјат тәблиғиндә коммунист партијасы вә совет һөкумәтинин сијасәтинә ујғун кәлән сәнәдләрә үстүнлүк верилмәси.

3. Китабхана ишиндә сијаси сензура вә бунун нәтичәсиндә китабхана фондларындан милјонларла гијмәтли әдәбијјатын чыхарылмасы; охучуларын мүталиә просесинә нәзарәт: халгын өз классик ирсиндән вә тарихи сәнәд јаддашындан тәчрид олунмасы.

4. Китабхана гуручулуғунда милли хүсусијјәтләрин нәзәрә алынмамасы.

5. Китабхана ишинин мәркәзләшдирилмиш гајдада инзибати-амирлик вә бүрократик принсипләр әсасында идарә олунмасы.

Азәрбајҹанда китабхана ишинин тарихинин гара сәһифәләрини өјрәниб, әһалијә китабхана хидмәтиндә јол верилмиш гејри-демократик иш үсулларындан нәтичә чыхараг, мүасир дөврдә өлкәмиздә һүгуги дөвләтин формалашдығы бир шәраитдә ҹәмијјәтдә китабханачылыг фәалијјәтинин демократикләшдирилмәси просесини шәрти олараг ики истигамәтә бөлмәк олар:

1. Охуҹулара китабхана хидмәтинин демократикләшдирилмәси.

2. Китабхана ишинин тәшкили вә идарә олунмасынын демократикләшдирилмәси.

Әлбәттә, ҹәмијјәтдә баш верән китабхана просесләриндә һәр ики истигамәт бир-бири илә мүтәнасиб әлагәдә олуб, гаршылыглы тә'сирә маликдирләр. Лакин нәзәри бахымдан китабхана ишинин демократикләшдирилмәси просесләрини ишыгландырмаг үчүн бу просесләри шәрти олараг 2 стратежи истигамәтә ајырмағы мәгсәдәујғун сајырыг.

Охуҹулара хидмәт ишинин демократикләшдирилмәси, биринчи нөвбәдә, онларын өз тәләбат вә марагларына ујғун олараг истифадә үчүн китабхана сечмәк һүгугларынын тә'мин едилмәсини нәзәрдә тутур.

Мәсәлән, һазырда күтләви китабханаларда охуҹулара хидмәт системи әрази принсипинә әсасланыр. Јә'ни һәр бир охуҹу јалныз онун јашадығы инзибати бөлкүдә фәалијәт көстәрән китабханалардан истифадә едә биләр. Бу да әһалијә китабхана хидмәтиндә бир нөв "тәһкимчилик һүгугунун" тәзаһүрүдүр.

Охуҹулара китабхана хидмәтиндә онларын јашадығы әрази, фәалијјәт көстәрдији идарә вә мүәссисә мәнсубијјәтиндән асылы олмајараг, өлкәнин бүтүн китабханаларындан бу вә ја дикәр дәрәҹәдә истифадә етмәк һүгуглары тә'мин едилмәлидир.

Охуҹулара китабхана хидмәтинин демократикләшдирилмәси анлајышына ејни заманда онларын истифадә етдији китабхананын фондунун тәркибинә даир там вә долғун мә'лумат алмаг һүгугу да дахилдир.

Мә'лумдур ки, совет һакимијјәти илләриндә охуҹулара китабхана фондларынын мәзмуну һагтында һәртәрәфли информасија верилмәси саһәсиндә дә хејли гејри-демократик иш үсуллары формалашмыш вә бир нечә онилик әрзиндә јүз минләрлә охуҹу, хүсусән елми ишчиләр вә мүтәхәссисләр елми информасија мәһдудијјәтинә мә'руз галмышлар. Белә мәһдудијјәтләр, биринчи нөвбәдә, ири елми китабханаларда бүтүн охуҹуларын истифадәсинә верилмәјән "хидмәт каталоглары" вә "хүсуси фондларын" тәшкили нәтиҹәсиндә баш вермишдир.

Доғрудур, 1987-1993-ҹү илләрдә хүсуси фондлардан хејли әдәбијјат јенидән үмуми фондлара гајтарылмышдыр. Лакин тәәссүфлә гејд етмәлијик ки, өлкәмиздә демократик просесләрин илдән-илә инкишаф етмәсинә бахмајараг, һәлә дә республиканын елми китабханаларында, о ҹүмләдән М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҹан Дөвләт Китабханасында вә ЕА Мәркәзи Елми Китабханасында хүсуси фондлар сахланылыр вә әсасән әввәлки гајдада фәалијјәт көстәрирләр.

Зәннимизҹә, ири универсал елми китабханаларын хүсуси фондларынын тәркиби бир даһа јохланылмалы вә сөзүн әсл мә'насында "мәхфи" нәшрләр истисна олмагла, дикәр нәшрләр үмуми фонда, охуҹуларын истифадәсинә гајтарылмалыдыр.

Азәрбајҹан Республикасынын президенти Һејдәр Әлијев мүнтәзәм сурәтдә гејд едир ки, республиканын тутдуғу инкишаф јолу мүстәгиллик, демократија, сијаси плүрализм вә базар игтисадијјаты јолудур.

Мә'лум олдуғу кими, совет режими вахтында китабханаларын бүтүн тәблиғатчылыг фәалијјәти, охуҹуларла ишин әсас истигамәтләри зәһмәткешләрин коммунист тәрбијәсинә, онларын марксист-ленинчи дүнјакөрүшүнүн формалашмасына хидмәт едирди.

Бу бахымдан мүасир дөврдә китабханаларын охуҹуларла иш просесиндә, тәблиғатчылыг фәалијјәтиндә бу стереотипләрдән әл чәкмәси, сијаси плүрализм принсипинә әмәл едәрәк һеч бир идеоложи ахына, сијаси партија вә тәшкилатларын идеолокијасына үстүнлүк вермәмәси китабхана ишинин демократикләшдирилмәсинин мүһүм вәзифәси кими мејдана чыхыр.

Бунунла әлагәдар гаршыја белә суал чыха биләр: үмумијјәтлә, китабханачылыг фәалијјәтиндә идеоложи амил олмалыдырмы?

Бу суала бирмә'налы ҹаваб вермәк олар: олмалыдыр!

Әввәла, унутмаг олмаз ки, демократија анлајышынын өзү идеоложи анлајышдыр. Демәли, демократик принсипләр әсасында формалашмыш китабхана системи вә китабхана хидмәти бу идеолокијаја хидмәт едир.

Даһа сонра, бүтүн дүнјада чохәсрлик китабхана тәҹрүбәси сүбут едир ки, китабханалар ҹәмијјәтин инкишафынын бүтүн мәрһәләләриндә һәмишә тә'лим-тәрбијә функсијаларыны һәјата кечирмиш вә охуҹуларын мә'нәвијјатына тә'сир едән сосиал институт олмушлар.

Дејиләнләрдән белә гәнаәтә кәлмәк олар ки, демократик ҹәмијјәтдә китабханаларын идеоложи функсијалары нәинки азалмыр,

әксинә, артыр, онун мәзмуну сосиал мә'нәвијјат бахымындан даһа да мүрәккәбләшир. Белә һесаб едирик ки, демократик, һүгуги, дүнјәви дөвләт шәраитиндә китабханаларын идеоложи функсијаларынын инкар едилмәси онларын үмумбәшәри мә'нәви дәјәрләрдән тәчрид олунмасына, чәмијјәтдә китабхана ишинин нүфузунун ашағы дүшмәсинә, онун мәзмунунун анархизм кирдабына јуварланмасына кәтириб чыхара биләр.

Чох тәәссүф ки, һазырда охучуларын китабханалар гаршысында һүгуги мәс'улијјәтинин тәнзимләнмәси гәнаәтбәхш дејилдир. Мәһз бунун нәтичәсидир ки, минләрлә охучу китабханалар гаршысында, башга сөзлә десәк, дөвләт гаршысында өз һүгуги мәс'улијјәтини дәрк етмәјәрәк мүвәггәти истифадә үчүн алдығы әдәбијјаты вахтында гајтармыр вә нәтичәдә дикәр охучулар һәмин нәшрләрдән истифадә етмәк һүгугундан мәһрум олурлар. Бундан әлавә, һәр ил он минләрлә китаб охучулар тәрәфиндән итирилир, мәнимсәнилир вә ја сәлигәсиз рәфтар нәтичәсиндә истифадә үчүн јарарсыз вәзијјәтә дүшүр.

Шүбһәсиз ки, демократија тәләбләри, охучуларын һүгуг вә азадлыгларындан ирәли кәлән вәзифәләр бахымындан бу саһәдә чох чидди тәшкилати вә тәрбијәви иш апарылмалыдыр. Китабханалардан истифадә гајдаларыны позмуш, китаб фондларына зәрәр вурмуш охучулар ганунла мүәјјән едилмиш гајдада һүгуги мәс'улијјәт дашымалыдыр. Бу иш әһалијә китабхана хидмәтинин демократикләшдирилмәсиндән ирәли кәлән вәзифәдир.

Азәрбајчанда китабхана ишинин демократикләшдирилмәси охучуларын һүгуг вә азадлыгларынын тә'мин едилмәси илә јанашы, китабхана ишинин тәшкили вә идарә олунмасында да демократик принсипләрин бәргәрар олмасыны тәләб едир. Лакин республикамызда китабхана ишинин идарә олунмасы совет һакимијјәти илләриндә формалашмышдыр вә инди дә бу гајдалара әсасланыр.

Мә'лумдур ки, советләр өлкәсиндә чәмијјәтин бүтүн сосиал-сијаси, мәдәни-мә'нәви институтлары јалныз бир партијаја мәнсуб иди вә бүрократик апарат тәрәфиндән идарә олунурду. Китабхана ишинин тәшкили вә идарә олунмасы һүгуги сәнәдләрлә дејил, партија гәрарлары вә бу гәрарларын ичрасына јөнәлмиш мүхтәлиф әсаснамә, тә'лимат вә гајдаларла, еләчә дә партија вә дөвләт мә'мурларынын көстәришләри әсасында һәјата кечирилирди.

70 илдән артыг бир мүддәт әрзиндә советләр өлкәсиндә китабхана ишинә даир чәми 2 һүгуги сәнәд гәбул едилмишдир.

Биринчи сәнәд 1934-чү илдә ССРИ Мәркәзи Ичраијјә Комитәси тәрәфиндән гәбул едилмиш "ССРИ-дә китабхана иши һагтында" гәрар, икинчиси исә 1984-чү илдә Али Совет тәрәфиндән тәсдиг едилмиш "ССРИ-дә китабхана иши һагтында Әсаснамә"дир.

Совет һакимијјәти илләриндә китабхана ишинә даир гәбул едилмиш һәр ики дөвләт сәнәдинин ән зәиф чәһәти ондан ибарәт иди ки, онлар ганун сәвијјәсиндә тәртиб едилмәмишдиләр. Һәмин сәнәдләрин сәрләвһәләриндән мә'лум олур ки, 1934-чү илдә гәбул олунмуш сәнәд "гәрар", 1984-чү илдәки сәнәд исә "әсаснамә" адланыр. Беләликлә, бу сәнәдләр али дөвләт сәнәди сајылан "Ганун" статусуна малик олмамышлар.

Ганун исә ән јүксәк һүгуги гүввәјә малик олан вә ән мүһүм ичтимаи мүнасибәтләри низамлајан норматив актдыр. Ганун дөвләтин һүгуг системинин әсасыдыр.

Бу бахымдан мүасир дөврдә Азәрбајчанда китабхана ишинин тәшкили вә идарә олунмасынын демократикләшдирилмәсинин ән мүһүм истигамәти чәмијјәтдә китабханачылыг фәалијјәтинин һүгуги базасыны тә'мин едән хүсуси ганунун јарадылмасындан ибарәт олмалыдыр.

Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, бүтүн дүнјада китабхана ганунверичилијинин јаранмасы вә формалашмасынын чох зәнкин тарихи ән'әнәләри вардыр. Мәсәлән, китабхана ишинә даир дөвләт гануну Бөјүк Британијада һәлә 1850-чи илдә, Јапонијада 1899-чу илдә, Исвечдә 1905-чи илдә, АБШ-да 1945-чи илдә, Һиндистанда 1948-чи илдә гәбул едилмишдир. XX әсрин 50-70-чи илләриндә дүнјанын әксәр өлкәләриндә китабханачылыг ганунлары гүввәјә минмишдир.

Беләликлә, артыг 150 илә јахын бир тарихи мүддәт әрзиндә дүнјанын бир чох дөвләтләриндә китабхана иши мүвафиг ганунлар әсасында тәнзимләнир.

90-чы илләрдән башлајараг ССРИ-нин ләғв едилмәсиндән сонра 1994-чү илдә Русијада, 1995-1996-чы илләрдә исә дикәр кечмиш совет республикаларында китабхана ишинә даир дөвләт ганунлары гәбул едилмишдир.

Китабхана ишинә чәмијјәтин ичтимаи гүввәләринин чәлб едилмәси онларын демократикләшдирилмәси просесиндә мүһүм әһәмијјәтә маликдир. Ону да гејд едәк ки, бу саһәдә дә, јә'ни чәмијјәтдәки ичтимаи гүввәләрин китабхана ишинин идарә олунмасына чәлб едилмәсиндә дә дүнја тәчрүбәсиндә чох мүтәрәгги иш үсуллары мөвчуддур. Белә ки, дүнјанын инкишаф етмиш бүтүн өлкәләриндә китабхана ишини идарә едән, өлкәдә китабханачылыг сијасәтини мүәјјәнләшдириб һәјата кечирән мүхтәлиф китабхана чәмијјәтләри вә ја ассосиасијалары фәалијјәт көстәрир. Мәсәлән, АБШ китабханалары ассосиасијасы 1876-чы илдә тәшкил едилмиш

вə һазырда онун 50 миндəн артыг үзвү вардыр. Үмумиjjəтлə, АБШ-да мүхтəлиф əрази вə шəбəкə принсиплəри əсасында тəшкил едилмиш 882 китабхана ассосиасиjасы фəалиjjəт көстəрир. Чох тəəссүф ки, Азəрбаjчанда китабхана ассосиасиjанын тəшкили һаггында һеч бир əмəли иш көрүлмəмишдир. Һалбуки белə бир ичтимаи бирлиjин jарадылмасы өлкəдə китабхана ишинин демократиклəшдирилмəси, бу ишин дүнjа мигjасында əлагəлəндирилмəси, китабханаларымызын беjнəлхалг əлагəлəринин күчлəндирилмəси саһəсиндə чох мүһүм васитəjə чеврилəр.

Мə'лум олдуғу кими, демократиjа анлаjышы өзүндə сиjаси һүгуг вə азадлыгларла jанашы, игтисади азадлыглары да бирлəшдирир.

Базар игтисадиjjаты чəмиjjəтдə игтисади просеслəри идарəетмəнин азад вə демократик үсулудур. Бу үсул һəр бир шəхсин, мүəссисəнин игтисади азадлыг принсипинə əсасланыр.

Бу бахымдан китабханаларын малиjjə фəалиjjəтинин идарə олунмасынын инзибати гəjjумлугдан азад едилмəси, малиjjə əмəлиjjатларынын һəjата кечирилмəсиндə онлара мүстəгиллик верилмəси китабхана ишинин демократиклəшдирилмəсиндə мүһүм амил кими меjдана чыхыр.

Мүасир шəраитдə китабханаларын тəсəррүфатчылыг вə малиjjə фəалиjjəтинин базар игтисадиjатына уjғунлашмасы вə хүсусəн онларын маркетинг фəалиjjəтинин инкишаф етдирилмəси чох бөjүк əһəмиjjəт кəсб едир.

Шүбһəсиз ки, китабхана ишинин идарə олунмасында азад, демократик игтисади механизмин тəтбиги онлары чəмиjjəтин сосиал-игтисади проблемлəринин һəллиндə даһа сəмəрəли иштирак етмəjə сəфəрбəр едəр.

Мүстəгил Азəрбаjчан Республикасында һүгуги дөвлəтин формалашдығы шəраитиндə, китабханашүнаслыг саһəсиндə апарылан елми-тəдгигат методларынын демократиклəшдирилмəси, китабханашүнаслыг фикриндə көһнəлмиш стереотиплəрдəн əл чəкилмəси, сағлам, демократик китабхана фəлсəфəсинин формалашмасы, демəк олар ки, һəлледичи маһиjjəт кəсб едир.

Азəрбаjчанда китабхана ишинин демократиклəшдирилмəси онларын кадр тə'минаты системиндə дə дүнjа тəчрүбəсинə уjғун мүтəрəгги гаjдаларын бəргəрар олмасыны тəлəб едир. Белə һесаб едирик ки, бу ишдə елм, тəдрис мүəссисəлəри вə мүхтəлиф jарадычы тəшкилатларда тəтбиг едилəн мүсабигə принсипиндəн истифадə едилмəлидир. Мүсабигə принсипи, биринчи нөвбəдə, китабханаларда рəһбəр вəзифəлəрин тутулмасына аид едилмəлидир.

Шүбһəсиз ки, китабхана саһəсиндə рəһбəр ишчилəрин "jухары тəшкилатлар тəрəфиндəн тə'jин едилмəси" принсипинин

алтернатив əсасларла мүсабигə принсипи илə əвəз едилмəси китабханаларын кадр тə'минаты системиндə, онларын кадр тəркибиндə хеjли кеjфиjjəт дəjишикликлəринə сəбəб олур.

Бу бахымдан елми китабханаларын директорларынын, директор мүавинлəринин, шө'бə мүдирлəринин, мəркəзлəшдирилмиш китабхана системлəринин рəһбəр ишчилəринин мүсабигə принсипи əсасында сечилмəси мəгсəдəуjғун саjылмалыдыр.

Нəһаjəт, республикада китабхана ишинин идарə олунмасынын демократик бахымдан тəкмиллəшдирилмəси еjни заманда китабхана ишчилəринин сосиал вə пешə һүгугларынын да тə'мин едилмəсини нəзəрдə тутмалыдыр.

Белə ки, китабханалара рəһбəрлик системинин инзибати гəjjумлугдан азад едилмəси, онларын өзүнүидарəетмə фəалиjjəтини мəһдудлашдыран мүхтəлиф тə'лиматларын, гаjдаларын вə дикəр директив характерли көстəришлəрин, бүрократик нəзарəт методларынын арадан галдырылмасы, китабхана ишиндə тəшəббүскарлыг меjллəринин инкишафы үчүн əлверишли шəраит jарадар.

Бундан əлавə, китабханачыларын өз сосиал вə пешə һүгугларыны мүдафиə етмəк үчүн мүхтəлиф ичтимаи бирликлəр jаратмаг вə jа мөвчуд бирликлəрдə иштирак етмəк азадлыгларынын тə'мин едилмəси өлкəдə китабхана ишинин демократиклəшдирилмəсинин реал тəзаһүрү олар.

ОРТА ӘСРЛӘР АЗӘРБАЈЧАН ӘДӘБИ БИБЛИОГРАФИЈАСЫНА ДАИР

Әшрәф ХӘЛӘФОВ

педагожи елмләр намизәди, досент

Сон илләрә кими елм аләминдә Азәрбајчанда библиографијанын, о чүмләдән әдәби библиографијанын мәһз совет дөврүндә јарандығы фикри гәти шәкилдә, һөкм һалында, көстәриш кими гәбул едилмишдир. Беләликлә, библиографија совет гурулушунун халис мәһсулу, кәнардан кәтирилән вә әсли олмајан, гондарма билик саһәси һесаб едилирди. Бу да, сөзсүз, көксүз ағача бәнзәјирди. Белә бир фикир Азәрбајчан әдәби библиографијасынын гәдимлијини, онун ришәләринин чохдан јарандығыны, әсрдән-әсрә дәјишикликләрә уғрадығыны, бә'зән уғурсузлуглара мә'руз галдығыны, бә'зән дә јениликләр кәтирдијини инкар етмиш олурду.

Һәлә Азәрбајчан әдәбијјаты тарихинин IX-XII әсрләр дөврүнүн арашдырылмасы нәтичәсиндә мә'лум олду ки, шаир вә алимләримиз әрәб дилиндә әсәрләр јазмагла әдәбијјат тарихинин әсасыны јаратмыш вә бу әдәбијјатын арашдырылмасына, өјрәнилмәсинә, тәдрис едилмәсинә көмәк мәгсәдилә онун библиографијасынын илк тәмәл дашыны да гојмушлар. Белә библиографик әсәрләрдән бири "Гамусүл-Әлан" адлы хүсуси адлар лүғәти, јахуд Јагут Һәмәвинин "Мүчәмул-Үдәба" ("Әдибләр һаггында") адлы әсәридир.

Бу библиографик әсәрләр синкретик шәкилдә "Бәјаз", "Чүнк" формаларында мејдана кәлмишдир. Мөвлана Саибин "Бәјаз" адлы чүнкүндә мүасири олан мәшһур сөз усталарынын 25 мин бејт ше'ри верилмәклә 800 шаир һаггында библиографик мә'лумат тәгдим олунур. "Бәјаз" мүасир дөврдә чап едилән ше'рләр мәчмуәси, мүнтәхәбат вә алманахлары хатырладыр. Белә нәшрләрдә бу күн дә шаирләр һаггында библиографик мә'лумат верилмәкдәдир.

Бу синкретик форма илә јанашы сырф библиографик характерли тәзкирәләрдә јаранмышдыр. Тәзкирә әрәбчә зикр, јә'ни "сөјләјән", "хәбәр верән әсәр" демәкдир. 1985-чи илдә "Јазычы" нәшријјаты тәрәфиндән чап олунмуш "Әрәб вә фарс сөзләри лүғәти"ндә гејд олунур ки, "Тәзкирә шаирләрин һәјат вә јарадычылығы һаггында библиографик мә'лумат вә әсәрләриндән нүмунәләр верилмиш әдәби әсәр демәкдир." О, әдәби-бәдии фәалијјәтин нөвү, елми јарадычылығын жанры кими чох гәдимдән јаранмыш вә узун тарихи инкишаф јолу кечмишдир. Артыг орта әсрләрдә әрәб, фарс вә түрк дилләриндә јазан алим вә сәнәткарлар јетишмишдир. Белә сәнәт адамларыны тәзкирәчи адландырмышлар. Онлар мүасир пешәкар библиографларын илк сәләфләри һесаб олунур. Тәзкирәләр әдәбијјат тарихинин вә библиографик мәнбәләрин илк нүмунәләриндән бири, шаир, алим, хәттат фәалијјәтинин тәркиб һиссәси олмаг чәһәтиндән Шәрг өлкәләриндә елм вә мәдәнијјәтин өјрәнилмәси васитәси кими кениш јајылмышдыр. Үмумијјәтлә, тәзкирәләрин һеч бириндә милли мәһдудијјәт гојулмамышдыр.

Орта әсрдә Азәрбајчанын илк тәзкирәчиси Шаһ (Сејид) Гасым Әнвардыр (1356-1439). О, 1356-чы илдә Сәраб шәһәриндә анадан олмуш, сонралар аиләси Тәбризә көчдүјүндән Шаһ Гасым Әнвар Тәбризи тәхәллүсү илә танынмышдыр. Аз бир мүддәтдә мүршидлик мәгамына чатмыш Сәфәвијә тәригәтини јајмаг үчүн әввәлчә Килана, сонра Хорасана көндәрилмишдир. 1426-чы илдә Әһмәд Нур Шаһруха гәсд едиләндә ондан да шүбһәләнирләр. Лакин ону е'дам етмәјә чәсарәтләри чатмадығындан Сәмәргәндә сүркүнлә кифајәтләнирләр. Ики-үч ил Сәмәргәнддә јашајыб өз әтрафына мүридләр топлајыр. Һәтта Улугбәј кими бөјүк алим вә шаһзадә онун мүридләриндән бири олмушдур. 1429-чу илдә Һерата кедән шаир вәтәнә дөнәркән хәстәләнмиш, өмрүнүн сон илләрини Хәрчугда (Чочрудда) јашамыш вә бурада вәфат етмишдир. 1488-чи илдә Әлишин Нәваи онун гәбри үзәриндә көзәл бир мәгбәрә тикдирмишдир.[1]

1956-чы илдә Иран алими Сәид Нәфиси шаирин әсәрләрини мүхтәлиф әлјазмалары әсасында бөјүк бир мүгәддимә илә Теһранда чап етдирмишдир. Әсасән фарс дилиндә јазса да, Азәрбајчан дилиндә бә'зи ше'рләри, гәзәлләри вә поемасы вардыр. О, һәм дә "Тәзкирәтүл-өвлијә", "Мәгамәтүл-Арифин" тәзкирәсинин мүәллифидир. Тәзкирәни Шаһ Һүсејн Вәлинин адына јазмышдыр. Вәлинин анасы исә Шејх Сәфинин бачысыдыр. Атасы Шиһабәддин Сүһрәвәрдинин (философ-шаир) сүлаләсиндәндир. Һәр ики тәзкирә Азәрбајчан Әлјазмалар Институтунун фондунда јохдур. Али

мәктәб дәрслијиндә онун ше'р јарадычылығы верилирсә, тәзкирәчилик фәалијјәти ишыгландырылмамыш галыр.[2]

Хәттат кими Шаh Гасым Әнвар Һафиз Ширазинин диваныны тәртиб етмишдир. Диван 754 гәзәлдән вә 7 гәсидәдән ибарәтдир. Диванда шаирин ады илә бағлы библиографик мә'лумат верилир. Мүәллиф көстәрир ки, Һафиз Ширази Гур'анын бүтүн сурәләрини әзбәр билән јеканә шаир олуб, онун тәхәллүсү дә елә бунунла бағлыдыр. Шаирин әсл ады Шәмсәддин Мәhәммәддир. Һафиз тәхәллүсү Гур'аны әзбәр билән, јадда сахлајан, кәскин јаддаша малик олан демәкдир.

Әнварын тәзкирәчилик фәалијјәти бу күнә кими тәдгигат објекти кими арашдырылмамышдыр.

Икинчи тәзкирәчи Сами Сам Мирзәдир (1517-1567). I Шаh Исмајылын икинчи оғлу Әбү Насир Сами Сам Мирзә Сәфәвинин "Төhфеји-Сами" тәзкирәси 1550-1561-чи илдә јазылмышдыр.[3] Сам Мирзә о бири гардашлары кими сөз устасы вә әдәбијјатшүнас олмушдур. Јашадығы дөврүн алимләриндән сајылан Хачә Мәhәммәд Мө'мүн вә Хачә Абдулла Мирвариддән дәрс алмышдыр. Көзәл хәттат, тәлиг вә шикәстә хәтләринин маhир устасы олмушдур. Ады тарихә hәм дә шаир кими дүшмүшдүр.

Шаhзадә шаирләр ичәрисиндә Сам Мирзәнин хүсуси јери олмушдур. О, алты мин бејтдән ибарәт ше'рләр диванынын мүәллифидир. XIX-XX әсрләрин алим-библиографы олан М.Ә.Тәрбијәт бу диваны көрдүјүнү, нәзәрдән кечирдијини гејд едир. Һәмин диванын бир нүсхәси Елмләр Академијасынын Әлјазмалар Институтунда сахланылыр.

Сам Мирзә XV әсрин икинчи јарысы XVI әсрин орталарында јашајан шаирләрин јарадычылығы hаггында мә'лумат верән, илк мүкәммәл тәзкирә јазан азәрбајчанлы алимдир.

О, 17 јашында икән Гәндәhара кедиб орада үсјан галдырмыш вә мәғлуб олдугдан сонра гардашы Шаh Тәhмасибдән (1513-1526) бағышланмасыны хаhиш етмишдир. 1538-чи илин јазында Сам Мирзә вә гардашы Әлгас Мирзә башда олмагла 20 минлик Сәфәви гошуну дөрд ајлыг мүhасирәдән сонра Ширваны тутур вә Әлгас Мирзә Ширвана илк бәјләрбәји (1547-1554) тә'јин едилир.[4] Амма Әлгас Мирзә јерли Ширван ә'јанларынын мәркәздәнгачма мејлиндән истифадә едәрәк өзүнү мүстәгил hаким е'лан етмәји гәрара алыр. 1547-чи илин әввәлиндә Сәфәвиләрин hакимијјәтинә гаршы гијам галдырыр. Крым ханынын көмәјинә бахмајараг Әлгас Мирзә мәғлуб едилир вә Истанбула кечир. Сонралар о, Сәфәви дөвләтинә гаршы мубаризәдә османлы түркләринин әлиндә бир аләтә чеврилир. 1549-чу илдә Әлгас Мирзә галадан атдырылараг өлдүрүлүр.[5]

Бағышландыгдан сонра Сам Мирзә 1549-чу илдә 32 јашында икән Шаh Тәhмасибдән хаhиш едир ки, ону бир јерә hаким көндәрсин. Ону Әрдәбилә hаким көндәрирләр. Он ики ил орада јашајыр. Онун тәзкирәси дә бу дөврдә јараныр. Алим вә шаирләр онун мәчлисинә кәлирләр, ше'р, сәнәт ашиги олан шаhзадәләрлә, hаггында мә'лумат вердији сәнәкарларын әксәријјәти илә шәхсән таныш олмуш, јахуд да Тәбриз, Гәзвин сарај китабханаларында вә Әрдәбилдәки Шејх Сәфи мәгбәрәси нәздиндә олан китабханада онларын әлјазма әсәрләрини вә hаггында јазылмыш мәнбәләри өјрәнмишдир. Һәлә Сам Мирзәнин сағлығында тәзкирәнин әлјазма нүсхәсинин үзү көчүрүлүб hәр јерә јајылмышдыр. Амма онун шәхси hәјаты ағры-ачылыгла кечмишдир.

962-чи илдә бачылары Мәhинбану, Султанханым Ханымын вәфатыны бәhанә едәрәк Әрдәбилдән (бурада бәјләрбәји иди) Гәзвинә кәлир. Шаhа Әрдәбилдә галмаг истәмәдијини, Мәшhәдә кетмәк истәдијини билдирир. Бу хаhиш әввәлчә гәбул едилир. Лакин сонра шаh тәрәфиндән рәдд едилир. Шаh ону 10 вә 12 јашлы ики оғлу илә тутдуруб, Исмајыл Мирзә вә Әлгас Мирзәнин ики оғлунун (Султан Әhмәд вә Султан Фәррух) мәhбус олдуғу Гәh-Гәhәаласына көндәрир, алты ил бу галада өмүр сүрүр.

Нәhајәт, бир күн шаhын hөкмү илә Әлгас Мирзәнин оғулларыны, Сам Мирзәни вә онун оғулларыны бир отаға чәм едирләр. Әввәлчә јемәкләринә зәhәр гатыб көндәрирләр. Онлар иши дујуб хөрәкләри јемирләр. Бир нечә күн кечир вә белә гәрара кәлирләр ки, онлары кечә јухуда олдуглары вахт боғуб өлдүрсүнләр. Әввәлчәдән Сам Мирзәнин кичик оғлуну јухуда икән боғурлар. Икинчиси јухудан ајылыб атасыны чағырыр. Атасы јухудан ајылса да, артыг кеч иди. Сам Мирзә чәликлә онлара мүгавимәт көстәрсә дә, горчулар ипи боғазына салыб ону да өлдүрүрләр. Беш нәфәри галадан дәфн едиб мәсәләни Шаh Тәhмасибә билдирирләр. Шаh дејир ки, мәним хәбәрим олмадан бурадан кедән адамлар онлары өзбашына өлдүрүбләр. Тәзијә мәчлиси дүзәлдилир. Бир мүддәтдән сонра онларын чәсәдләри кәтиртдирилиб ата-баба мәгбәрәләри олан Кәлхуран кәндиндә дәфн едилир.[3]

Бу тәфсилатдан ајдын олур ки, Сам Мирзә сарај чәкишмәләри нәтичәсиндә гәзәбә дүчар олмуш, 1561-1562-чи илләрдә Чәнуби Азәрбајчанын Гарадағ маhалында, Әрдәбилдән тәгрибән 150 км шимали-гәрбдәки бир дағын зирвәсиндә олан Гәh-Гәhә галасына салынмыш вә алты илдән сонра гәтлә јетирилмишдир. Өлдүрүләркән Сам Мирзәнин 51 јашы олмушдур.

Тәзкирәнин Түркијәдә ики нүсхәси вар: бири университет, дикәри Аја Софија китабханасында сахланылыр. Британија музејиндә

үч, Иранда доггуз, Парисдә дөрд, Берлин вә Лаһурда ики, Бомбејдә, Кабилдә, Петербургда, Бухарада, Дашкәнддә вә Тбилисидә бир әлјазма нүсхәси вардыр.

Азәрбајчан Елмләр Академијасы М.Фүзули адына Елми-Тәдгигат Әлјазмалар Институтунда тәзкирәнин үч нүсхәси вардыр. Б-5119/26148 шифрәли әлјазма нүсхәси ән гијмәтлисидир. Тәзкирә бәдии зөвглә тәртиб едилмишдир. Әсәрин кириши гызыл сују илә вә мүхтәлиф рәнкләрлә бәзәдилмишдир. Мави рәнк китаба хүсуси көзәллик верир. Фәсилләрин вә шаирләрин адлары, мәтнләр, бејт вә башга бу кими сөзләр гырмызы рәнклә јазылмышдыр. Тәзкирә һәм Шәрг үсулу илә, һәм дә рәгәмлә верилмишдир. Титул вәрәгиндә тәзкирәјә дахил олан бә'зи шаирләрин адлары, сонракы вәрәгләрдә исә Азәрбајчан вә фарс дилләриндә ајры-ајры бејтләр јазылмышдыр. Әсәрин әсасы сонрадан бәрпа едилмиш вә чилдинә дәри чәкилмишдир. Нүсхә Мустафа Чәруллаһ Бәјани тәрәфиндән 978-чи илдә (1567-1568-чи илләрдә) көчүрүлмүш 146 вәрәгдән ибарәтдир. Китабын сонунда фарс дилиндә белә бир гејд вардыр: "Үч јүз әлли ики илдир ки, бу китаб јазылмышдыр. Кирманшаһ 1327." М.Ә.Тәрбијәт тәзкирәдә 664 шаир һагтында, Әкрәм Бағыров 663 Шәрг шаири һагтында вә Әбүлфәз Рәһимов исә 713 шаир һагтында мә'луматын әһатә едилдијини көстәрир. Бизчә, рәгәмләрин белә фәргли олмасы әлјазма нүсхәләринин мүхтәлифлији илә, јахуд да әлјазманы көчүрән катибләрин сәһви илә бағлыдыр.

Мүәллиф бүтүн шаирләри тәбәгә вә сијаси мөвгеләринә көрә једди група ајырмышдыр. Әсәр киришдән, једди фәсилдән вә сонлугдан ибарәтдир. Биринчидә шаһ вә шаһзадә шаирләр, икинчидә сејидләр (өвлијәләр), үчүнчүдә һәмин дөврүн танынмыш вә мәшһур шәхсләри, дөрдүнчүдә вәзирләр, бешинчидә шаирләр, алтынчыда түркләр вә шаирләри, једдинчидә башга шаирләр верилмишдир. Библиографик мә'луматла бәрабәр шаирләрин әсәрләриндән нүмунәләр тәгдим едилир.

Тәзкирә көркәмли алимләрин нәзәр-диггәтини чәлб етмишдир.

Инкилис шәргшүнасы Едвард Браун тәзкирә илә таныш олдугдан сонра гејд етмишдир ки, тә'чили нәшр олунмалы әсәрдир. Белә јүксәк гијмәтдән сонра һинд алими, Пәтнә Университетинин профессору Мөвләви Игбал Һүсејн 1934-чү илдә әсәрин ән бөјүк һиссәси олан бешинчи фәслини 193 сәһифә һәчминдә фарс вә инкилис дилиндә јазылмыш мүгәддимәләрлә нәфис шәкилдә чап етдирмишдир.[3] Мөвлана Игбал Һүсејн өз нәшриндә Пәтнә Университетинин Шәрг Әлјазмалар Китабханасында сахланылан ики гәдим әлјазмасына (биринчиси 1560-1561-чи илдә Сам Мирзәнин вәфатындан 16 ил әввәл көчүрүлмүш, дикәри исә 1563-1565-чи

илдә Сам Мирзәнин вәфатындан 13 ил әввәл көчүрүлмүш әлјазма нүсхәләринә) әсасланмышдыр. Мүгәддимәдә нүсхә фәргләри дә көстәрилир.

1935-чи илдә әсәр көркәмли Иран алими Вәһид Дәсткәрди тәрәфиндән Теһранда чыхан "Әрмәған" журналына әлавә кими там шәкилдә нәшр едилмишдир. 1969-чу илдә јенә дә Иран алими Рукнәддин Һумајин Фәррух бу гијмәтли тәзкирәнин елми-тәнгиди мәтнини беш мө'тәбәр нүсхә әсасында һазырлајыб Теһранда нәшр етдирмишдир. Тачик алими Абдулла Сәттаров "Төһфеји-Сами" вә онун хүсусијјәтләри" адлы намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмиш вә ону монографија һалында 1972-чи илдә чапдан чыхармышдыр.

"Төһфеји-Сами"дән сонра јазылмыш тәзкирәләрин мүәллифләри бу әсәрдән сәмәрәли истифадә етмишләр. М.Тәрбијәт тәзкирәсиндә 50-дән чох шаир һагтында библиографик мә'луматы Сам Мирзәнин тәзкирәсинә иснад едәрәк олдуғу кими вермишдир. Чәсарәтлә демәк олар ки, әкәр "Төһфеји-Сами" јазылмасајды, бир чох шаирләрин адлары галмаз, бә'зи зиддијјәтли елми мүлаһизәләр јарана биләрди.

Тәзкирәдә шаир Һәбибинин Сүлејман Јәгуби тәрәфиндән сараја кәтирилмәси дә тәсвир олунур. Сүлејман Јәгуб ону һазырчаваб бир ушаг кими сараја кәтирир, тә'лим-тәрбијәсинә гајғы көстәрир. Һәбиби (Көјчај маһалынын Бәркүшад кәндиндәндир) исте'дадлы бир шаир (мәликүшшүәра) кими парлајыр.

Сам Мирзә илк дәфә "Бәхтијарнамә" поемасынын мүәллифи олан Фәдаинин Тәбризли олдуғуну вә 1550-чи илләрдә јени-јени ше'рләр јаздығыны сөјләјир. Фәдаинин бу әсәри 1945-1946-чы илләрдә журналист-мәтбуат ишчиси Гулам Мәммәдли тәрәфиндән Чәнуби Азәрбајчанда тапылыб Әлјазмалар Фондунда верилмиш вә чап олунмушдур.

Тәәссүф ки, көркәмли сәнәткар Сам Мирзәнин һәјат вә јарадычылығы, о чүмләдән тәзкирәчилик фәалијјәти республикада лазымынча өјрәнилмәмишдир. Һеч олмаса, јухарыда ады чәкилән алимләрин әсәрләринин Азәрбајчан дилинә тәрчүмә едилмәсинә тәшәббүс көстәрилмәлидир.

Үчүнчү тәзкирәчи Ибраһим Мирзә Әбүлфәтдир (Чаһи) (1544-1576). Сәфәвиләр сүлаләсиндән олан Заһирәддин Бәһрам Мирзәнин оғлудур. О, һədди-бүлуға чатдыгдан сонра I Шаһ Тәһмасиб өз гызы Чөвһәрсултан ханымы Әбүлфәтә әрә вермиш вә Хорасанын һөкмдарлығыны она тапшырмышды. Он ики ил (1571-чи илә гәдәр) Хорасанын һөкмдары олмушдур. О, өз заманәсинин јүксәк мәфкурә саһиби олмуш, елмләри вә фәнләри өјрәнмиш,

инчәсәнәтин бир чох саһәләрини дәриндән билмишдир. Әрәб дилинин грамматикасыны, бәјан вә мәнтиг елмләрини мәнимсәмиш, ријазијјат, нүчум вә мусиги елмләриндә устад олараг китаблар јазмышдыр. Онун јаздығы "Астролокија рәсмләри" вә "Мусиги ваһидләри" китаблары өз дөврүнүн мәшһур әсәрләриндән сајылмышдыр. О, әруз вә гафијәни, јә'ни әдәбијјат нәзәријјәсини јахшы мәнимсәмишдир. Онун фарс вә түрк дилләриндә ше'рләри вардыр. "Чаһи" тәхәллүсү ишләтмишдир. Үч мин бејтдән ибарәт "Диван"ын әлјазмасы Һачы Әһмәд Гумлу тәрәфиндән тәртиб едилмишдир.[1]

Мәшһур шәхсијјәтләрин фәалијјәтләри һагтында тәдгигат апармыш, тәрчүмеји-һалы вә јарадычылыглары һаггында "Фәрһәнки Ибраһими" ("Ибраһимин лүғәт китабы") адлы санбаллы бир тәзкирә тәртиб етмишдир. Тәзкирәсиндә мәшһур канончалан, көркәмли ифачы Мөвлана Гасым һаггында да мә'лумат верир, ону мусигинин мүхтәлиф саһәләриндә өз дөврүнүн мәшһур мусигишүнасы кими охучуја тәгдим едир. Тәзкирәдә Абдулгәдир Марағаји, мәшһур ханәндә Һафиз Лалә, Кәмаләддин Беһзади, Мир Мүсафир, Мир Зејналабдин Тәбризи, Мөвланә Мүзәффәр Әли, бәдии хәттатлыг саһәсиндә Мөвлана Мәһәммәд Һәсән Тәбризи, Мөвлана Әли Бәј Тәбризи, Әбдүлбағы Китабнәвис, Мир Әли Тәбризинин оғлу Үбејдуллаһ, Маһмуд Бағыр Ордубади, Назим-әд-дин Әрдәбили, Мир Абдулла Бәј Данәшмәнд, Әли Рза Тәбризи Аббаси, Азәрбајчан рәссамларындан Әмир Дөвләтјар, Әбдүл Мүсавир, Пирәһмәд Бағышимали, Сејид Әһмәд Нәггаш, Пир Сејид Әһмәд Тәбризи вә башгалары һаггында библиографик мә'лумат верилир.

Гази Һачы Әһмәд Гумлу "Сәфинеји-Хошку" әсәриндә бу тәзкирәдән кениш шәкилдә истифадә етдијини хәбәр верир.

Әбүлфәтин китабханасында бир чох дәјәрли китаблар вә надир тапылан албомлар вармыш. Бу албомлардан бириндә көркәмли хәттат, устад рәссам Беһзад Кәмаләддинин вә дикәр рәссамларын әсәрләри топланмышды. Бу албомларын гијмәти бир өлкәнин бир иллик дөвләт бүдчәсинә бәрабәр тутулмушдур.

II Шаһ Исмајыл тахта чыхдыгдан сонра (1576-чы ил 24 апрел) онун әмри илә бу кәнч алим он бир нәфәрлә бирликдә өлдүрүлмүшдүр. Чөвһәрсултан онун гәтлә јетирилмәсиндән хәбәр тутан кими китабхананын албомларыны јандырмыш, даш-гашларыны суја атараг тәләф етмиш, бу һадисәјә давам кәтирә билмәдијиндән өлмүшдүр.

Орта әср әдәби библиографијасы Садыг Бәј Садиги (Әфшар) Худабәндәлинин (1553-1616) тәзкирәси илә тамамланыр. Садыг Бәј Садиги Тәбриз шәһәринин Борзу мәһәлләсинин јахынлығында

сәркәрдә аиләсиндә анадан олмуш, Исфаһанда шаир, мусигишүнас, хәттат-нәггаш, алим кими фәалијјәт көстәрмишдир. О, Низаминин "Хосров вә Ширин" поемасынын тә'сири алтында ше'р, гәзәл вә гәсидәләрдән ибарәт диван јазмышдыр. Садиги "Сәд вә Сәид" мәснәвисинин, "Чәнкинамә", "Ганун-үс-сувар", "Рисалеји-муәмма" вә бир сыра мәнзум әсәрләрин мүәллифидир. О, гејри-ади шаирлик исте'дадына, харүгалдә рәссамлыг мәһарәтинә, инчә хәттатлыг сәнәткарлығына вә тәзкирәчи алим дүнјакөрүшүнә малик иди. Мәһәммәд Әли Тәрбијәт онун гәләминдән чыхан 10 бәдии әсәрин адыны чәкир. Садыг Бәјин јарадычылығында әсас јери миниатүр вә портрет жанры тутурду. Искәндәр Бәј Мүнши нәггашлар ичәрисиндә дүнја шөһрәтли мө'чүзәләр јараданлар сырасына Садыг Бәји дә дахил едир. Онун мүасири шаир Горури тәсдиг едир ки, онун һәр бир график иши үч түмән дәјәриндә иди. Һиндистанда исә даһа баһа сатылырды. "Ганун-үс-сувар" әсәриндә рәссамлыг сәнәтинин гајда вә ганунлары, техникасы вә техники васитәләриндән бәһс олунур. О, Тәбриз миниатүр мәктәбинин ән јахшы нүмајәндәләриндән биридир. Рәсм јарадычылығынын Исфаһан миниатүр мәктәбинин формалашмасында мүһүм ролу олмушдур. Онун чохлу график әсәрләри дүнјанын ән мәшһур китабханаларында сахланылмагдадыр.[6]

Садыг Бәј Садиги 20 јашында дәрвиш сифәтилә Шәрг өлкәләринә сәјаһәтә чыхмыш, бир мүддәт Сурија (Һәләб), Ираг (Бағдад), Иранын бир сыра шәһәрләриндәки ә'јан сарајларында хидмәт етмиш, 1568-1575-чи илләрдә Гәзвин шәһәриндә Мүзәффәрәдән рәссамлыг сәнәтини өјрәнмиш, II Шаһ Исмајылын дә'вәтилә сарај китабханасында ишләмишдир. Сонралар I Шаһ Аббас китабханасынын идарә олунмасы она һәвалә едилмишдир. Китабдарлыг вәзифәси Сәфәвиләр сүлаләсинин һакимијјәти илләриндә бөјүк елми-мәдәни әһәмијјәтә малик бир вәзифә иди. Мәшһур рәссам Беһзадын китабдар вәзифәсинә тә'јин едилмәсилә әлагәдар Шаһ Исмајылын вердији фәрманын мәзмуну нәзәрә алынарса, бу вәзифәнин әһәмијјәти бир даһа ајдынлашыр. Шүбһәсиз ки, С.Б.Садиги Султан Мәһәммәд вә Шаһ Аббас дөврүндә китабдар вәзифәсинә тә'јин олунмушдур.

Садиги кәнчлик јашында хүсусилә Әмир Ханын јанында һәрби ишләрә дә чох мејл етмишдир. Икид, гочаг Садиги Астарабадда баш верән мүһарибәдә фәал иштирак етмишдир.

О, ше'рләрини ики дилдә јазмышдыр. Китабдарлыг вәзифәси онун тәзкирәчилик јарадычылығына чидди тә'сир көстәрмишдир. С.Б.Садигинин тәзкирәси Әбдүррәһман Чаминин "Баһаристан", Әлишир Нәвајинин "Мәчлүсүл-нафаис", Дөвләтшаһ Сәмәргәндинин

"Тәзкиреји-шүара", Сам Мирзәнин "Төһфеји-Сами" әсәрләринин ән'әнәләри әсасында тәртиб едилмишдир. Анчаг тәзкирә Дөвләтшаһ Сәмәргәндинин "Тәзкиреји-шүара"сына даһа јахындыр. Буну әсәрин адындан да һисс етмәк олур. Бу да С.Б.Садигинин тәзкирәчилијин ән'әнәсинә һәссаслыгла јанашдығыны, өзүндән әввәлки тәзкирәләрин тәркибиндә јахшы нә варса, ону мәнимсәјиб јарадычылығына тәтбиг етдијини көстәрир.

"Мәчмәүл-Хәввас" тәзкирәси кириш, 8 фәсил вә нәтичәдән ибарәтдир.[7] Биринчи фәсилдә падшаһ шаирләрдән бәһс едилир. Падшаһ шаирләр һаггында гыса биографик мә'лумат верилир, онларын јарадычылығынын сәчијјәви хүсусијјәтләри ачыгланыр. С.Б.Садигинин шаһлара, үмумијјәтлә, шаһ үсул-идарәсинә мүнасибәтини бурадан билмәк мүмкүндүр. Икинчи фәсилдә онларын һәр биринин әсәрләриндән нүмунәләр тәгдим олунур. Үчүнчү, дөрдүнчү фәсилләрдә Түркијә вә Иран дөвләт башчылары һаггында мә'луматлар, бешинчи фәсилдә онларын оғланлары һаггында библиографик хүласә тәгдим едилир. Алтынчы фәсилдә исә мүәллифин "Сәадәт адамлары" адландырдығы Мирләр барәдә гыса мә'лумат вардыр. Једдинчи фәсилдә үч дилдә (әрәб, фарс, түрк дилләриндә) ше'р јазмаг гүдрәсинә малик олан шаирләр вә нәһајәт, сәккизинчи фәсилдә Иран шаирләри һаггында библиографик мә'лумат даһа кениш јер тутур. Мүәллиф Фүзули, Мәһәммәд Амани һаггында илк мә'лумат верир, Фүзули јарадычылығынын бәнзәрсиз олдуғуну көстәрир. Мәсиһи, Шаһгулу Мирзә, Мәһәммәд Бәј Самиси, Пиригулу Бәј, Мәһәммәд Евоғлу, Әтиги Ширвани, Мөвлана Шәриф Тәбризи, Фикри Ордубади, Мурадхан Фикри, Гази-Зенчан вә башгаларынын һәјат вә јарадычылығы һаггында библиографик мә'луматлар, јарадычылыгларынын тәһлили вә онларын әсәрләринә верилән гијмәтли фикирләр бу күн дә тәдгигатчыларын нәзәр-диггәтини өзүнә чәлб едир.[7]

"Мәчмәүл-Хәввас" (Адлы-санлы шәхсијјәтләр топлусу) тәзкирәсиндә 480-дән чох алим, шаир вә рәссам һаггында мә'лумат верилир. Тәзкирә Азәрбајчан дилиндә јазылмышдыр. Бурада демәк олар ки, Шаһ Исмајыл Сәфәви дөврүндән Шаһ Аббас дөврүнәдәк јашајан сөз усталары әһатә олунмушдур. Мүәллиф өзүнү "Садиги-Китабдар" адландырыр. Киришдә тәрчүмеји-һалындан бәһс едәркән тәхәллүсүнүн "Садиги" олдуғуну гејд едир. О, 77 ил јашамыш, 1616-чы илдә (1690) вәфат етмишдир.[8]

С.Б.Садиги өзүндән әввәлки бир чох тәзкирәчиләрдән фәргли олараг шаирләрин јарадычылығы һаггында үмуми фикир демәклә кифајәтләнмир, һәмин сәнәткарларын фәрди јарадычылыг хүсусијјәтләри, әдәби ирсләринин мүсбәт вә мәнфи чәһәтләри һаггында

да мүлаһизәләр ирәли сүрүр. Онун бу мүлаһизәләри лирик ше'рләрин ичтимаи-сосиал мә'насыны баша дүшмәк үчүн дәјәрлидир. Мүәллиф бу тәзкирәси илә дөврүнүн көркәмли әдәбијјатшүнас библиографы кими танныр. О, орта әср библиографијасыны дөврүн мә'нәви-мәдәни, әдәби һәјаты илә, онун өјрәнилмәси, јазылмасы илә сых бағлаја билмишдир.

Мүасир көркәмли библиограф, тәзкирәчи М.Тәрбијәт бу әсәри С.Б.Садигинин ән көркәмли әсәри сајмышдыр. Иран алими Әбдүррәсул Хәјампур бир нечә әлјазма нүсхә әсасында "Мәчмәүл-Хәввас"ын елми-тәнгиди мәтнини һазырлајыб фарс дилинә тәрчүмәси илә бирликдә Тәбриздә (1337-чи илдә) 371 сәһифә һәчминдә нәшр етдирмишдир. Әсәрдә 333 шаир әһатә олунур. Тәзкирәнин мүхтәлиф нүсхәләриндә бу рәгәмләр мүхтәлиф чүр верилир. М.Тәрбијәт онун тәзкирәсиндә 400-ә кими шаир һаггында мә'лумат верилдијини гејд едир. Һәлә мүәллифин сағлығында тәзкирәнин әлјазмасынын үзүнүн көчүрүлүб јајылмасы көстәрир ки, әсәр нәинки профессионал охучуларын, еләчә дә әдәбијјат һәвәскарларынын да рәғбәтини газанмышдыр. Тәзкирә Азәрбајчанда библиографија тарихинин өјрәнилмәси үчүн бөјүк елми вә тәчрүби әһәмијјәтә малик мәнбәләрдән биридир. Тәзкирәни академик Һ.Араслы, профессор М.А.Гулузадә, Әбдүлгадир Гарахан јүксәк гијмәтләндирир вә орта әср Азәрбајчан шаирләринин јарадычылығынын өјрәнилмәсиндә мүһүм әдәби мәнбә һесаб едирләр. Азәрбајчанда бу тәзкирә дә чап едилмәмишдир.

Тәзкирәнин Түркијәдә јенидән нәшр олунмасы мүнасибәтилә профессор Әһмәд Атәшинин, Ибраһим Кутлунун чап едилмиш мәгаләләри хүсусилә мараглыдыр.

С.Б.Садигинин һәјат вә јарадычылығына диссертасија иши һәср олунса да, онун анадан олдуғу ил вә вәфаты тарихи һәлә дә дәгигләшдирилмәмишдир.[10]

Бу тәзкирәнин Азәрбајчанда нәшри охучулар үчүн, хүсусилә әдәбијјатшүнаслар, библиографлар вә китабханачылар үчүн гијмәтли әрмәған олар.

Нәтичә олараг гејд етмәк лазымдыр ки, бу дөрд тәзкирәчи варислик мәсәләсинә хүсуси диггәт вермишдир. Шаһ Гасым Әнвар әсасән XIII-XIV әср шаирләрини әһатә етмишдирсә, Сам Мирзә XV әсрдә вә XVI әсрин биринчи јарысында, С.Б.Садиги XVI әсрин икинчи јарысында јазыб-јарадан шаирләри әһатә едир. Ибраһим Мирзә Әбүлфәт исә тәзкирәсиндә мусиги, инчәсәнәт, рәссамлыг саһәсиндә јарадан сәнәткарлара хүсуси јер вермәклә инчәсәнәт әсәрләринин илк библиографик көстәричисини јаратмышдыр. "Төһфеји-Тәһмасиб" тәзкирәси исә о дөврүн тарихини

ишыгландыран әсәрләрә вә јазанлара һәср едилмишдир. С.Б.Садиги өзүндән әввәлки тәзкирәләрин тәртиби үсулларыны мәнимсәјәрәк, шаирләрин фәрди јарадычылыг мәсәләләрини, әдәби ирсләрини әдәбијјатшүнаслығын тәләбләри сәвијјәсиндә ишыгландырыр, орта әср библиографијасыны дөврүн мә'нәви-мәдәни, әдәби һәјаты илә сых бағлаја билир. Мәһз бу чәһәтдән тәзкирәләрин әдәбијјат тарихинин өјрәнилмәси мәнбәләриндән бири кими әлјазма һалында үзүнүн көчүрүлмәси, јајылмасы вә сонралар нәшр едилмәси мүһүм бир иш кими әдәбијјатшүнасларын гаршысында дурмуш вә бу күн дә дурмагдадыр. Шаһ Гасым Әнвар истисна олмаг шәртилә Сами Сам Мирзәнин, Ибраһим Мирзә Әбүлфәтин, Садыг Бәј Садигинин истәр бәдии, истәрсә дә тәзкирәчилик јарадычылыглары Азәрбајчан әдәбијјат тарихиндә, инчәсәнәт тарихиндә вә еләчә дә библиографија тарихиндә бу күнә кими өјрәнилмәмишдир. Онларын јерини, мөвгеләрини, јарадычы зијалы кими хидмәтләрини тәдрис етмәк, китабханачы-библиографлара нүмунә кими көстәрмәк, танытдырмаг бу күнкү пешәкар библиографлар үчүн чох зәрури, вачиб бир ишдир. Онларын әсәрләриндән истифадә етмәк, өјрәнмәк, библиографија мәдәнијјәтинин инкишафындакы ролуну көстәрмәк актуал проблемләрдән бири кими гаршыда дурмагдадыр.

МӘНБӘЛӘР

1. Мәммәдәли Т. Данишмәндани-Азәрбајчан. - Б., 1987. -458 с.
2. Сәфәрли Ә., Јусифов Х. Гәдим вә орта әсрләр Азәрбајчан әдәбијјаты. - Б.: Маариф, 1982. - С.172-176.
3. Бағыров Ә. "Төһфеји-Сами" тәзкирәси //Бакы.-1987. - 8 апрел.
4. Азәрбајчан тарихи (ән гәдим заманлардан XX әсрәдәк). Ч.I. (Али мәктәбләр үчүн дәрслик). - Б.: Азәрнәшр, 1994.
5. Рәһимов Ә. Сам Мирзәнин гәтли һаггында јени мә'лумат// Азәрб. ССР ЕА-нын Хәбәрләри. Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы. - 1990. - №4. - С.94.-101.
6. Кәндли Г. Садыг Бәј Әфшарын һәјат вә јарадычылығы һаггында бә'зи гејдләр // "Азәрбајчан әдәбијјаты мәсәләләри" китабында. - Б., 1964. -С.218-240.
7. Мурадова М. Садыг Бәј Садиги (һәјат вә јарадычылығы) //Азәрб. ССР ЕА-нын Низами адына Әдәбијјат Институту. - Б., 1970. - 255 с. (Диссертасија В.И.Ленин адына АПИ-нин Китабханасында сахланылыр).

8. Мурадова М. "Мәчмәул-Хәввас" тәзкирәси һаггында// Азәрб. ЕА-нын Хәбәрләри. Әдәбијјат, дил вә инчәсәнәт серијасы. - 1969. - №2.
9. Мурадова М. Садигинин намә'лум бир әсәри һаггында // Елм вә һәјат. - 1969. -№8.
10. Мурадова М. Садыг Бәј Садигинин тәвәллүд вә өлүм тарихләри һаггында //Азәрб.ЕА-нын Мә'рузәләри. - 1970. -№2.

МҮТАЛИӘ, ОНУН ИЧТИМАИ МӘЗМУНУ ВӘ СОСИАЛ ХАРАКТЕРИ

Саһиб ӘЛИЈЕВ

филолоҝија елмләри намизәди, досент

Инсан дүнјаја ҝөзүнүн илк вахтларындан башлајараг әтраф мүһити, ону әһатә едән мадди аләми, әшја вә предметләри өјрәнмәјә, ҝетдикҹә ондан даһа чох сәмәрәләнмәјә мејлидир. Бунунла әлагәдар олараг инсан мүәјјән кејфијјәтләр әлдә етдикҹә тәбиәт вә ҹәмијјәтин ганунларыны даһа әтрафлы өјрәнмәк үчүн мүхтәлиф васитәләрдән истифадә едир. Бу ҹәһәтдән тәбиәтин вә ҹәмијјәтин инкишаф ганунларыны, еләҹә дә бәшәријјәтин әлдә етдији наилијјәтләри маһијјәтҹә мәнимсәмәк үчүн ән сәмәрәли васитә мәһз мүталиәдир.

Маһијјәти ачыгларкән мә'лум олур ки, мүталиә һәр һансы мәтндә верилмиш мә'луматы әкс етмәјә јөнәлдилмиш коммуникасија олараг фәалијјәтдир. Бу коммуникасијада мүәллиф, чап мәһсулаты, охуҹу вә ја охуҹу аудиторијасы иштирак едир.

XX әср маһијјәтҹә елми-техники тәрәгги әсри олдуғу кими, мүталиәнин дә ҝениш вүс'әт алдығы бир әсрдир. Истәр китаб нәшри, истәрсә дә ҝениш китабханалар шәбәкәсинин јарадылмасы вә әһалинин бурадан сәмәрәләнмәси саһәсиндәки ҝөстәриҹиләр бу фикри тәсдиг едир. Бу бахымдан мүталиә һәјатымызын ичтимаи һадисәсинә чеврилмиш, ҝениш сосиал мәзмун кәсб етмишдир.

Мүасир елм мүталиәјә, онун маһијјәтинә, принсипләринә, мәзмунуна вә гурулушуна ҹәмијјәтин сосиал вә игтисади һәјатында ҝедән просес кими бахыр.

Мүталиә фәрди психоложи просес олса да, ҹәмијјәтин сосиал һәјатына, ичтимаи марағын истигамәтләринә, мөвҹуд марағын мәһсулу олан јени идејаларын јајылмасына вә һамынын малына чеврилмәсинә имкан јарадыр.

Инсанларын мүхтәлиф характерли мараг вә тәләбатлары мүталиә марағынын вә мүталиә тәләбатынын реаллашмасына ҹидди тәсир ҝөстәрир. Мүасир мүталиә тәләбатынын артмасыны шәртләндирән амилләрдән бири елми-техники наилијјәтләрдир. Дүнјанын габагҹыл өлкәләриндә истеһсалын јени техника илә силаһланмасы, јени елми кәшфләри, бөјүк елми наилијјәтләрин мејдана ҝәлмәси, јени-јени елм вә билик саһәләринин јаранмасы, еләҹә дә дүнјада ҝедән ичтимаи-сијаси просесләр мүталиәни објектив сосиал зәрурәтә чевирмишдир.

Индики дөврдә дүнја халглары өз өлкәләриндә сосиал характер дашыјан мүһүм проблемләрин һәллиндә фәал иштирак етмәјә ҹәһд ҝөстәрирләр. Еләҹә дә бизим јенҹә мүстәгиллик әлдә етмиш республикамызын вәтәндашлары өлкәнин талејүклү проблемләринин һәллиндә өз сә'јләрини әсирҝәмирләр. Бу исә һәр кәсдән ичтимаи шүур, мә'нәви зәнҝинлик, интеллектуал имкан тәләб едир. Бүтүн бунлара наил олмаг үчүн ахтарыш објекти кими чап мәһсулатына, өјрәнмәк васитәси олан мүталиәјә еһтијаҹ јараныр.

Һәјатда инсанын мәгсәдјөнлү инкишафы үчүн мүвафиг биликләр системинә јијәләнмәси ваҹибдир. Бу мәгсәдлә илкин үмуми биликләр әлдә етмәк үчүн бүтүн инкишаф етмиш өлкәләрдә олдуғу кими республикамызда да үмумтәһсил мәктәбләри јарадылмышдыр. Ејни заманда адамларын мүәјјән ихтисас вә пешәләрә јијәләнмәси үчүн али вә орта ихтисас мәктәбләринин бүтөв шәбәкәси фәалијјәт ҝөстәрир.

Истәр үмумтәһсил, истәрсә дә али вә орта ихтисас мәктәбләринин тәдрис програмында нәзәрдә тутулан биликләр инсанын һәјата фәал мүдахиләси үчүн кифајәт дејилдир. Һеч бир али мәктәб мүтәхәссисә мүәјјән ихтисас үзрә мүасир һәјатын тәләби һәҹминдә мә'лумат вә биликләр мәҹмуәсини верә билмир. Бу исә тәбии һалдыр. Чүнки мүәјјән вахтда мәһдудлашан али вә орта тәһсил мәктәбләринин програмлары лазыми биликләри там шәкилдә өзүндә әкс етдирмәк имканына малик дејилдир. Она ҝөрә дә заманын тәләбинә ујғун олараг рәсми тәһсилә шәхси тәһсил мүталиәси паралел ҝетмәлидир. Бу бахымдан мүталиә мүһүм елми-нәзәри проблемдир.

Ҝениш охуҹу күтләси арасында китаб тәблиғинин вә онларын мүталиәсинә рәһбәрлијин елми әсасларыны тәһлил едән мүталиә нәзәријјәсиндә тәкмилләшмә просеси ҝедир. Мүасир китабханашүнаслыг мүталиәнин сосиал, сосиал-психоложи вә педагожи проблемләринин, ејни заманда онун ичтимаи һәјата тә'сиринин тәдгиги саһәсиндә мүәјјән наилијјәтләр газанмышдыр. Кечмиш

иттифагда апарылан тәдгигатлар, М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун китабханачылыг факүлтәсинин јарадычы коллективинин елми-нәзәри фикирләри, еләчә дә китабханаларын чохиллик тәчрүбәси бу гәнаәтә кәлмәјә әсас верир ки; а) Мүталиә инсанлар үчүн фасиләсиз артмагда олан сосиал тәләбатдыр; б) Мүталиә инсанларын ичтимаи шүурунун формалашмасына вә тәһсил сәвијјәсинин јүксәлмәсинә тә'сир көстәрән ичтимаи әлагә системидир. Бунунла да мүталиәнин чәмијјәтдә ичтимаи ролу мүәјјәнләшир. Бу бахымдан мүталиә мүһүм тәдгигат проблеми кими китабханашүнасларла бәрабәр сосиологлары, психологлары, педагоглары да ејни дәрәчәдә марагландырыр. Мүталиә ичтимаи мәзмун кәсб етмәклә бәрабәр, һәм дә фәрди мәзмуна маликдир. Јә'ни мүталиә просеси һәр бир охучунун фәрди кејфијјәтләри илә әлагәдар олараг фәрдиләшир.

Чәмијјәтдә адамларын әксәријјәтиниин мүталиә марағынын мәгсәдәујғунлуғу, дәрин идејалылығы вә јүксәк мүтәрәггиллији мөвчуддур. Әлбәттә, бу һал бүтүн охучуларда ејни вәзијјәтдә дејилдир. Чүнки сосиоложи тәдгигатларын нәтичәси көстәрмишдир ки, чәмијјәтдә мүталиә тәләбатынын мүхтәлифлији һәр бир охучунун мәдәни вә интеллектуал сәвијјәси, һәјат тәчрүбәси, ихтисасы, һәјат фәаллијјәтинин характери илә, өзүнәмәхсус фәрди хүсусијјәтләри, һәјата мүнасибәтдә зөвг вә тәмајүл мүхтәлифлији илә әлагәдардыр. Бунунла әлагәдар мүталиәни һәм ајры-ајры фәрдләрин, һәм дә чәмијјәт һәјатынын бүтүн тәрәфләринә билаваситә тә'сир көстәрән һадисә кими гијмәтләндирмәк вачиб сајылыр. "Мүталиә мә'лумат-ахтарыш вә идраки фәалијјәт нөвү кими инсанын инкишафында, тәрбијәсиндә вә тәһсилиндә хүсуси јер тутур".[1] Бу исә чәмијјәтин үмуми инкишафы фонунда мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Мүталиәнин ичтимаи мәзмуну өзүнү әсасән үч истигамәтдә көстәрир:

1. Мүталиә үчүн материал сечилмәси вә охунмуш әдәбијјатын гијмәтләндирилмәси ме'јары инсана ичтимаи тә'сир амили вә механизми илә шәртләнир.

2. Мүталиә үчүн материал вә гијмәтләндирмә мотивләри шәхсијјәтләр арасында әлагә предметидир вә ичтимаи мүталиә атмосфери јарадыр.

3. Мүталиәнин нәтичәләри инсанын ичтимаи вә истеһсалат фәалијјәтиндә әкс олунур, онун дүнјакөрүшүнүн, әмәјинин сәмәрәлилијини мүәјјән едир.

Бүтүн бунлар исә мүталиәнин сосиал характерини ачан фактлардыр.

Мүталиә просесиндә охучу китабла сосиал психоложи мүнасибәтләрә кирир. Мәһз бу мүнасибәтләрин механизмини вә онун

сосиал нәтичәләрини ашкар етмәк мүталиә һагтында елмин мүһүм вәзифәләриндәндир.

Гејд едәк ки, мүталиә нәзәријјәси мүрәккәб проблемләр комплексини бирләшдирдији үчүн онун дәриндән тәдгиги илә мүхтәлиф елмләр мәшғулдур. Бунунла белә мүталиә нәзәријјәси бүтөв елми комплекс кими формалашыр вә инкишаф едир.

Үмумијјәтлә, мүталиәнин бөјүк ичтимаи ролу вә характери онун сосиал тәрәфләринин вә нәтичәләринин әтрафлы шәкилдә тәдгигини тәләб едир.

Мүасир шәраитдә мүталиәнин һансы конкрет проблеминин нәзәри вә тәчрүби мараг кәсб етмәси суалына бирдәфәлик чаваб вермәк чәтиндир. Белә ки, бир тәрәфдән мүасир мүталиә нәзәријјәси мүрәккәб проблемләр комплексини бирләшдирдији үчүн онун дәриндән тәдгиги јалныз мүхтәлиф елмләрин тәдгигат үсулларындан истифадә етмәклә һәјата кечирилә билир. Дикәр тәрәфдән исә мүасир мүталиә нәзәријјәсинин бир чох мүддәалары һәлә ишләнмәкдәдир.

Бу күн мүасир мүталиә нәзәријјәси формалашыр, онун әсас истигамәтләри вә елми проблемләри мүәјјәнләшир. Мүрәккәб гурулуша малик олан мүталиә нәзәријјәсинин әсас тәдгигат истигамәтләри бунлардыр: а)мүталиә сосиолокијасы, б)мүталиә психолокијасы, в)мүталиә педагокикасы.

Әлбәттә, бу истигамәтләрин һәр бири јахын кәләчәкдә елми-нәзәри фәнләр шәклиндә тәдрис едилмәлидир.

Ичтимаи һәјатда мүталиә һәм дә бир сыра мүһүм функсијалары јеринә јетирир. Һазырда мүталиәнин ашағыда гејд олунан үч мүһүм функсија групу мүәјјәнләшдирилмишдир. Бунлар: 1)тәшкилати функсија, 2)гијмәтләндирмә вә истигамәтләндирмә функсијасы, 3)комплекс характер дашыјан тә'лим, тәһсил вә тәрбијә функсијасыдыр.[2]

Тәшкилати функсија дедикдә - бурада өлкә әһалисинин коллектив фәалијјәтинә бу фәаллијјәтин планлашдырылмасына, әлагәләндирилмәсинә вә тәнзимләнмәсинә мүталиәнин тә'сири нәзәрдә тутулмушдур. Бу фикир онунла изаһ олунур ки, дөвләт сәнәдләринин, мүхтәлиф гәрар вә көстәришләрин мәтбуат васитәсилә тәблиғи, адамларын әһәмијјәтли һадисәләрлә таныш едилмәси өлкәнин һәјатында халгын шүурлу иштиракыны тә'мин едир, онларын вәтәндашлыг һиссләрини фәаллашдырыр, һәр кәси үзәринә дүшән вәзифәни јеринә јетирмәјә сәфәрбәрлијә алыр.

Мүталиәнин гијмәтләндирмә - истигамәтләндирмә функсијасыны изаһ едәркән көстәрмәк лазымдыр ки, охучулар охудуглары китаблардан вә дөврү нәшрләрдән јалныз мүхтәлиф мәсәләләр

үзрә мә'лумат мәчмусуну дејил, һәм дә бу мәсәләләрин, һадисәләрин сосиал гијмәтләндирилмәси һаггында ајдын тәсәввүр әлдә едирләр. Беләликлә, мүталиә мүасир дөврүн вә тарихи кечмишин һадисәләринә ичтимаи мүнасибәтләрин дәрк едилмәсинә, һәјатда објектив бахышын формалашмасына, еләчә дә чәмијјәтин һәјат тәрзи үчүн характерик олан етик, һүгуги вә естетик нормаларын мәнимсәнилмәсинә көмәк едир.

Мүталиәнин тәдрис, тәһсил вә тәрбијә функсијалары комплекс характер дашыјыр. Бир-бири илә гырылмаз сурәтдә бағлы олан бу просесләрдә мүталиәнин нәтичәси олараг чәмијјәт тәрәфиндән топланмыш биликләрин мәнимсәнилмәси (тәдрис), бу биликләрин системинин јарадылмасы (тәһсил) вә шәхсијјәтин инкишафы кедишинин идарә едилмәси (тәрбијә) ифадә олунур. Бу функсијалар инсанын мәктәбә кетдији илк дөврдән өмрүнүн сонуна гәдәрки интеллектуал фәалијјәтиндә ифадә олунур.

Көркәмли алман китабханашүнасы Х.Кунтсе мүталиәнин маһијјәти һаггында данышаркән онун үч әсас нөвүнү изаһ едәрәк, инсан өмрүнүн мүхтәлиф дөврүнүн, мүхтәлиф анларынын мә'нәви еһтијачы үчүн вачиб мәшғулијјәт мәнбәји кими гијмәтләндирир.[3]

Инсанын тәфәккүрүнү гидаландырмаг бахымындан мүталиә тәрәфиндән јеринә јетирилән функсијалардан бири дә моделләшдирмәдир. Мүталиәнин моделләшдирмә функсијасынын өзүнәмәхсус чәһәтләри вардыр. Белә ки, мүталиә просесиндә чап әсәрләриндән көтүрүлмүш һәр бир мә'лумат бәһс едилән мөвзунун вә онунла әлагәдар мәсәләләрин бу вә ја дикәр тәрәфинин тәсәввүрдә моделини јарадыр. Бу чәһәтдән мүталиә нә гәдәр һәртәрәфли, һәјат мәсәләләрини тәсвир едән мәтнин дәрк едилмәси нә гәдәр дәриндирсә, охучунун тәсәввүрүндә һәмин мәсәләнин модели бир о гәдәр һәчмли, там вә ајдын олур. Бүтүн бунлар исә мүталиәни доғуран сәбәб вә мәгсәдләрлә әлагәдардыр. Елми әдәбијјатда мүталиәнин сәбәб вә мәгсәдләринин нөвләри тәхмини олараг ашағыдакы кими мүәјјәнләшдирилмишдир:

1. Һәјат тәчрүбәси газанмаг вә өзүнүтәкмилләшдирмә.
2. Идраки еһтијач.
3. Шәхси тәһсил вә тәчрүби фајдаланмаг.
4. Емосионал вә естетик тәләбат.
5. Әјләнмәк.[4]

Әлбәттә, бу бөлкүнүн өзү дә там һесаб олунмур. Инсаны мүталиәјә чәлб едән даһа башга сәбәбләр һаггында фикирләр дә сөјләнилмишдир.[5]

Мүталиәнин ичтимаи мәзмун кәсб етмәси вә сосиал характер дашымасы бу күн даһа ајдын тәзаһүр едир. Бу чәһәтләр гејд едәчәјимиз саһәләрдә хүсусилә нәзәрә чарпыр:

1. Мүталиә кетдикчә даһа чох адамын ичтимаи шүурунун вә дүнјакөрүшүнүн фәаллашмасына, онларда јүксәк мә'нәви идејаларын тәрбијә едилмәсинә хидмәт көстәрән мүһүм васитәјә чеврилир.

2. Фасиләсиз шәхси тәһсили һәјата кечирмәк, дөвләт сәвијјәсиндә әһалинин үмуммәдәни сәвијјәсини јүксәлтмәк үчүн мүталиәдән кениш истифадә олунур.

3. Мүталиә һәм дә инсанларын пешә, билик вә вәрдишләринин сәвијјәсинин јүксәлмәсинә хидмәт едән сәмәрәли васитәјә чеврилир.

Чәмијјәтин һәјатында мүталиәнин ролунун артмасы, сосиал функсијаларынын кенишләнмәси онун кетдикчә күтләви характер алмасына сәбәб олур. Бу исә китаба даһа чох мүрачиәт едилмәси илә нәтичәләнир. Она көрә дә республикада адамларын мүталиәсинин тә'мин едилмәси чидди дөвләт гајғысына чеврилмәлидир. Әлбәттә, бу саһәдә аз иш көрүлмүр.

Мүталиәнин күтләвиләшдирилмәси саһәсиндә исә китабханалар апарычы гүввәләр һесаб олунур. Китабын нәшринин вә јајылмасынын коммерсија характери алдығы бир шәраитдә әһалинин мүталиәјә олан тәләбаты ән чох китабханаларын васитәсилә өдәнилир. Она көрә дә китабханалар тарихән вә бу күн дә күтләви мүталиәнин тәшкилатчысы олараг галыр. Чүнки китабханалар: а)әһалинин мүталиәсини тәшкил етмәк үчүн системли гајдада сечилмиш, охучулары марагландыран проблемләри өјрәнмәк әсасында јарадылмыш китаб фондларына маликдирләр; б) китабханалар мүталиәнин тәшкилатчысы кими өлкә әразисиндә планлы гајдада јерләшдирилмиш вә әһалијә даһа чох јахынлашдырылмыш, һәмчинин мүхтәлиф охучу групларыны мүнтәзәм мүталиәјә чәлб етмәк үчүн бөјүк имканлара маликдирләр; в) һәр бир охучунун мүталиәси үчүн лазым олан китабларын мәгсәдјөнлү шәкилдә сечилмәсинә көмәк көстәрмәк, охучулара китабхананын мә'лумат апаратындан истифадә етмәк вәрдиши ашыламаг имканына маликдирләр. Бу исә әһалинин интеллектуал тәләбатынын өдәнилмәси үчүн мүталиәнин сосиал зәрурәтә чеврилмәсини шәртләндирән амилләрдир.

МӘНБӘЛӘР

1. Засорина Л.Н. Структура читательской деятельности: психолого-педагогический аспект. - Психологический принцип чтения. - Л.; 1981. - с.13.
2. Работа с читателями: Учебник. - М.: Книга, 1981. - с.18-19.
3. Кунтсе Х. Избранное. - М.: Книга, 1983. - с.282-283.
4. Художественное восприятие: Сборник. - Л.: Наука, 1971. - С.162-163.
5. Социология и психология чтения. Труды. Гос. Биб.им. Ленина. Т.15. - М.: Книга, 1979. - С.232.

КИТАБХАНА ФОНДЛАРЫНЫН ӘЛАГӘЛИ КОМПЛЕКТЛӘШДИРИЛМӘСИ ПРОБЛЕМЛӘРИ

Мајыл ҺӘСӘНОВ

тарих елмләри намизәди, досент

Республикамызда китабхана фондларынын әлагәли комплектләшдирилмәси ән мүһүм проблемләрдән бири һесаб олунур. Бу проблемләрин сәмәрәли һәлли комплектләшдирмәнин оптималлығы илә бағлыдыр. Мәһз буна көрә дә комплектләшдирмә оптималлығыны охучулара хидмәт саһәсиндән, тәсәррүфат вәзифәләриндән, истеһсалат просесиндән, профиллик мөвгејиндән, мүнтәзәмлик маһијјәтиндән, сәнәдләри сечмә принсипләриндән ајры дүшүнмәк олмаз. Тәчрүбә көстәрир ки, һәр бир китабханачы өз охучуларынын тәләбләрини өдәмәк үчүн ән лазыми әсәрләри әлдә етмәјә, китабхананын профилини, вәзифәсини нәзәрә алмаға чалышыр.[1] Лакин апарылан мүгајисәли тәһлилләр көстәрир ки, охучу контингентинин китабханаја мүнасибәти ејни сәвијјәдә олмур. Белә ки, охучулар китаб фондуна мүхтәлиф мәгсәдләрлә мүрачиәт едир. Бу да охучуларын сосиал-сијаси, елми-техники, истеһсалат, тәсәррүфат вәзифәләри, мәдәни һазырлығы илә бағлыдыр. Охучу тәркибинин мүхтәлифлији, мүталиә зәнкинлији, дәрин мәзмунлу сорғулар китабханаларын комплектләшдирмә фәргләрини доғурур. Бунлары конкрет олараг ајры-ајры китабханаларын комплектләшдирмә просесиндә мүшаһидә етмәк олар. Бурада һәр шејдән әввәл китабханалар арасында әлагәли комплектләшдирмә вә фондларын кејфијјәтини јахшылашдырмаг вәзифәси дурур.[2] Буна көрә дә һәр бир мүталиә истигамәти конкрет мүәјјәнләшдирилмәлидир. Хүсусән индики дөврдә, малијјә имканларынын

чәтин олдуғу бир заманда китабханаларын комплектләшдирмә ишинин әлагәләндирилмәси мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Даһа доғрусу, китабханалар комплектләшдирмә просесиндә бир-бирини тәкрар етмәмәли, дублет фондлар јаратмамалыдыр. Мүасир дөврдә ејни типли китабхана фондларынын бирләшдирилмәси дә хүсуси әһәмијјәт кәсб едир вә комплектләшдирмәнин зәнкинлијини, фондун истифадәетмә потенсиалыны артырыр. Мәсәлән, Литвада мәктәб китабханаларынын МКС китабханалары илә бирләшдирилмәси фикрини ирәли сүрүр вә көстәрирләр ки, мәктәб китабханаларында бир гајда олараг мүтәхәссисләр ишләмир. Лакин МКС ишчиләри фондларын комплектләшдирилмәсинә даһа мүһүм тә'сир көстәрә биләр.[3] Бу фикри бизим китабханалар һаггында да сөјләмәк олар. Әкәр кәләчәкдә Азәрбајҹанда Ваһид Республика Фонду (ВРФ) јаратмаг мүмкүн оларса, онда китабханаларын әлагәли комплектләшдирилмәси даһа сәмәрәли һәјата кечириләҹәкдир. Доғрудур, һазырда ВРФ јарадылмасынын бә'зи үнсүрләри мөвҹуддур. Мәсәлән, китабханаларарасы абонемент, китаб мүбадиләси вә с. әлагәләр хејли әһәмијјәт кәсб етмәјә башламышдыр.[4] Лакин бунларын тимсалында ВРФ јарадылмасыны ирәли сүрмәк гејри-мүмкүндүр. Мәһз буна көрә дә китабханаларын даһа әлагәли комплектләшдирилмәси зәрурәти өз әһәмијјәтини сахламагдадыр.

Әлагәли комплектләшдирмәнин ән мүһүм формаларындан бирини дөвләт күтләви китабханаларын мәркәзләшдирмә системи тәшкил едир. Бу китабханалар хидмәт етдији әразидә бүтүн кәнд вә ја шәһәр китабхана-филиал фондларынын әлагәли комплектләшдирилмәсини һәјата кечирир, МКС шәраитиндә бүтүн фондларын профилли формалашмасыны тә'мин едир. Лакин әфсуслар олсун ки, республикамызда китабхана шәбәкә мәркәзләшдирилмәмиш вә онларын һәр бири өз фондуну ајрыҹа комплектләшдирир. Бу фикри елми, али мәктәб, орта мәктәб, елми-техники вә с. китабханалара да аид етмәк олар. Буна көрә дә мүхтәлиф шәбәкә фәалијјәт көстәрән һәр бир китабхананын өһдәсинә мәс'ул вәзифә дүшүр вә фондун әлагәли комплектләшдирилмәсиндә ҹидди мөвге тутмаг ваҹиб мәсәлә һесаб едилир. Белә ки, китабхана тәрәфиндән дүзкүн комплектләшдирилмиш һәр бир китаб фондун әсл оператив мүлкијјәтинә чеврилир. Демәли, мүхтәлиф типли вә нөвлү китабханаларда фәалијјәт көстәрән комплектләшдиричи фондун үмуми комплектләшдирмә просесини дәриндән дәрк етмәлидир. Күтләви китабхана фондларынын комплектләшдирилмәси илә мәшғул олан шәхс билмәлидир ки, онун әсас хидмәт објектини кениш охуҹу күтләси тәшкил едир вә мәһз буна көрә дә о, күтләви характер дашыјан әдәбијјатын, сосиал-сијаси, бәдии, елми-тәбии, тибб, кәнд

тәсәррүфаты вә с. саһәләрә даир сәнәдләрин әлдә едилмәсинә сә'ј көстәрмәли вә фондун долғунлуғуну јаратмалыдыр. Елми вә хүсуси китабханалар күтләви китабханалардан фәргли олараг елми ишчиләрә, һазырлыглы мүтәхәссисләрә хидмәт етдијиндән фондун комплектләшдирилмәсиндә даһа чох елми әдәбијјатын, тәдгигат әсәрләринин алынмасына үстүнлүк верилир. Бурада М.Ә.Сабир адына Бакы Мәркәзи Шәһәр Китабханасы вә Азәрбајҹан Республикасы ЕА Мәркәзи Елми Китабханасы тәҹрүбәсинин мүгајисә едилмәси даһа характерик ола биләр.

М.Ә.Сабир адына Мәркәзи Шәһәр Китабханасында 142181 нүсхә китаб фондунун тәркибиндә 21178 нүсхә елми-тәбии, 68770 нүсхә техника, 519 нүсхә тибб, 8241 нүсхә сосиал-сијаси, 74361 нүсхә бәдии, 1697 нүсхә ушаг әдәбијјаты әһатә олунмушса вә бунлардан 42%-ни күтләви, 39%-ни бәдии, 5%-ни елми, 15%-ни дөври нәшрләр вә с. тәшкил едирсә,[5] Азәрбајҹан Республикасы ЕА Мәркәзи Елми Китабханасында 1876566 нүсхә китаб фондунун тәркибинин 436566 нүсхәсини елми-тәбии, 151036 нүсхәсини техника, 56505 нүсхәсини тибб, 28049 нүсхәсини сосиал-сијаси, 173478 нүсхәсини һуманитар, 14277 нүсхәсини дикәр әдәбијјат тәшкил едир. Бунларын 35%-и елми тәдгигат, 15%-и бәдии, 4%-и елми-күтләви, 50%-и дөври нәшрләрә вә дикәрләринә аиддир.[6]

Бу рәгәмләрин мүгајисәли тәһлили көстәрир ки, фондун тәркиби әлагәли шәкилдә охуҹу профилинә көрә комплектләшдирилир. Әкәр күтләви китабханаларда елми әдәбијјат фондун 5%-ни тәшкил едирсә, елми китабханаларда бу, 35%-ә бәрабәрдир. Күтләви китабханаларда дөөври нәшрләрин мүгајисәси 10-15%-ә бәрабәрдирсә, елми китабханаларда бу оптималлығы 50%-ә јахындыр. Бу фикри дикәр әдәбијјатын әлагәли комплектләшдирилмәсинә дә аид етмәк олар. Демәли, һәр бир китабхана охуҹу тәркибинә көрә өз фондунун әлагәли комплектләшдирилмәсини елә тәшкил етмәлидир ки, фондда истифадәсиз олан әдәбијјат јығымы әмәлә кәлмәсин. Китабханада әлагәли комплектләшдирмәни доғуран башга сәбәбләр дә вардыр. Бу да китабханаларын гаршысында дуран вәзифәләрлә вә профилләшмә илә әлагәдардыр. Әкәр күтләви китабханалар сосиал-сијаси вәзифәләрин һәјата кечирилмәсинә әсасланырса, елми вә хүсуси китабханалар бунларла јанашы, елми-тәдгигат әдәбијјатынын тәшкили вәзифәләрини дә јеринә јетирир. Әлагәли комплектләшдирмәдә бу вәзифәләрин һәлл едилмәси фондларын комплектләшдирмә һәддини дәгигләшдирир. Елми вә хүсуси китабханалар әлагәли комплектләшдирмәдә күтләви китабханалардан фәргли олараг елми, елми-тәдгигат әдәбијјатынын комплектләшдирилмәсинә даһа мүһүм диггәт јетирир. Бакы

Мәркәзи Шәһәр Китабханасында истеһсалат әдәбијјаты фондун 8%-ни; елми-тәдгигат әдәбијјаты 7%-ни тәшкил едирсә,[7] физика елми-тәдгигат институту китабханасында истеһсалат әдәбијјаты фондун 28%-ни, елми-тәдгигат әдәбијјаты исә 65%-ни әһатә едир.[8] Демәли, әлагәли комплектләшдирмәдә бу китабханалар комплектләшдирмәјә мүхтәлиф мөвгеләрдән јанашыр.

Әлагәли комплектләшдирмәдә профиллилик принсипи дикәр китабханаларда да әсас көтүрүлүр. Бурада мәктәб китабханалары илә ушаг китабхана фондларынын гаршылыглы комплектләшдирилмәсиндә нәзәрә чарпыр. Һәр ики китабхана шәбәкәси әсасән шакирдләрә вә мүәллимләрә хидмәт көстәрир. Лакин әлагәли комплектләшдирмә нөгтеји-нәзәриндән бу китабханаларын фәалијјәтиндә мүәјјән фәргләр мөвчуддур. Бу чәһәтләр ики китабхананын (153 №-ли мәктәб китабханасы вә Н.Һикмәт адына ушаг китабханасы) тимсалында даһа конкрет мүшаһидә олуна биләр. 153 №-ли мәктәб китабханасы фондунда мөвчуд олан 26986 нүсхә сәнәдин тәркибиндә 10326 нүсхә дәрслик, 10380 нүсхә сосиалсијаси, 8456 нүсхә бәдии, 5920 нүсхә тәдрис-методик, 174 нүсхә ушаг әдәбијјаты әһатә олунмушса,[9] Н.Һикмәт адына ушаг китабханасы фондунда олан 80799 нүсхә китабын 1389 нүсхәсини сосиалсијаси, 2477 нүсхәсини техника, 52477 нүсхәсини бәдии, 3676 нүсхәсини идман-инчәсәнәт әдәбијјаты тәшкил едир.[10] Көрүндүјү кими, 153№-ли мәктәб китабханасынын фондунда дәрслик, нүсхәләр тәдрис-методик әдәбијјаты олдуғу һалда, Н.Һикмәт адына ушаг китабханасында белә характерли әдәбијјат әһатә олунмур. Лакин әлагәли комплектләшдирмә просесиндә Н.Һикмәт адына ушаг китабханасы фондунун 64%-ни (52477 нүсхә) бәдии әдәбијјат тәшкил етдији һалда, 153№-ли мәктәб китабханасы фондунун 29,5%-ни (8456 нүсхә) бәдии әсәрләр әһатә едир. Демәли, һәр ики китабхана әлагәли комплектләшдирмәдә фондун формалашмасына мүхтәлиф бахымдан јанашыр ки, бу да китабханаларын гаршысында дуран вәзифәләрин һәлли илә бағлыдыр. Әкәр мәктәб китабханалары шакирдләри програма ујғун дәрсликләрлә тә'мин едирсә, бәдии әдәбијјат һесабына ушаг китабханалары онларын мүталиә потенсиалыны јүксәлдир.

Бу фикри һәмчинин саһәви республика китабхана фондларынын, али мәктәб китабхана фондларынын гаршылыглы комплектләшдирилмәсиндә мүшаһидә етмәк олар. Һәр ики һалда китабханалар елмин конкрет саһәләри үзрә сәнәдләрин саһәви комплектләшдирилмәсини нәзәрә алыр вә фондларын долғунлуғуну тә'мин етмәјә сә'ј көстәрирләр. Лакин бу фондларын формалашмасы тәркибиндә мүәјјән фәргләндиричи чәһәтләр мөвчуддур. Әкәр али

мәктәбләрдә китабхана фондунун әсас тәркиб һиссәсини дәрсликләр, тәдрис вәсаитләри тәшкил едирсә, саһәви республика китабханасында белә комплектләшдирмә профилинә раст кәлмәк мүмкүн дејилдир. Әкәр Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университети Китабханасынын бүтүнлүкдә фондунун (653690 нүсхә) 28%-ни (259357 нүсхә)[11] дәрслик тәшкил едирсә, Республика Елми Педагожи Китабханасында үмуми фондун 6 фаизини (19215 нүсхә) дәрслик[12] әһатә едир. Бурада белә бир хүсусијјәти мүшаһидә етмәк олур ки, али мәктәб китабханалары бүтүн һалларда дәрсликләрин комплектләшдирилмәси мәсәләсинә мүһүм диггәт јетирир вә профиллик принсипинә хүсуси әһәмијјәт верир. Һәр ики китабханада профиллик вә охучу сорғуларынын мүхтәлифлији нәзәрә алыныр. Республика Елми-Педагожи Китабханасы даһа кениш сорғулу охучулара хидмәт етдијиндән елми әдәбијјатла јанашы, елми-күтләви сәнәдләрин копмлектләшдирилмәсинә даһа бөјүк диггәт јетирир. Әкәр Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университети Китабханасында 14328 нүсхә елми күтләви әсәрләр әһатә олунмушса, Республика Елми-Педагожи Китабханасында 33744 нүсхә күтләви әдәбијјат әһатә олунмушдур. Бурада ајры-ајры әдәбијјат нөвләринин сечилмә тамлығы нәзәрә чарпыр. Демәли, әдәбијјатын сечилмә тамлығы мүхтәлиф типли вә нөвлү китабхана фондларынын тәркиб зәнкинлији илә мүәјјәнләшир. Бу саһәдә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы фондунун формалашмасы хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Китабхана мүлки әдәбијјат саһәсиндә фондун комплектләшдирилмәсинә бөјүк сә'ј көстәрир вә онун профилли формалашмасыны тә'мин едир. Бу китабхана дикәр китабханалардан фәргли олараг республикада мүлки әдәбијјатын ән мүһүм вә јеканә мәнбәји һесаб олунур. Демәли, һәр бир китабхана фондун гаршылыглы комплектләшдирилмәсиндә мүхтәлиф вәзифәләри һәлл едир, охучуларын ән мүһүм сорғуларыны тә'мин едир, комплектләшдирмә ишиндә мүхтәлиф тәшкилати-методик үсуллара әсасланыр.

Үмумијјәтлә, китабхана фондларынын комплектләшдирилмәсинә ејни нөгтеји-нәзәрлә јанашмаг олмаз. Белә ки, гаршылыглы комплектләшдирмәдә һәр бир китабхананын өзүнә көрә комплектләшдирмә өлчүләри, заман, мәкан ме'јарлары мөвчуддур. Заман дедикдә мүхтәлиф типли вә нөвлү елми китабханаларда фондун јениләшдирилмәси узун müddәт нәзәрдә тутулурса, күтләви китабханаларда исә сечмә просесиндә фондун гыса мүддәтли максимум јениләшдирилмәсинә иснад едилир. Демәли, елми китабханалар комплектләшдирилмәдә вахт давамлылығы е'тибарилә даһа јүксәк мә'на дашыјыр. Мәкан дедикдә конкрет бир рекионда, шәһәрдә

(мәс., Бакыда) китабханаларын әлагәли вә гаршылыглы комплектләшдирилмәси нәзәрдә тутулур. Китабханаларын фондлары елә әлагәли комплектләшдирилмәлидир ки, алынан сәнәдләр бир-биринин садәчә механики тәкрарына чеврилмәмәли, мәгсәдјөнлү характер дашымалы, сүн'и китаб јығымы характерли олмамалы, һәр бир әсәрин фондда тутдуғу јер дәгигләшдирилмәли вә фондун бүтүнлүкдә дәјәр әмсалы мүәјјәнләшдирилмәлидир. Бу характерик хүсусијјәтләр мәкан дахилиндә бүтүн фондларын сәмәрәли әлагәли комплектләшдирилмәсини тәнзимләндирә биләр.

Китабханаларын әлагәли комплектләшдирилмәсини сырф норматив өлчүләрә дә чевирмәк олмаз. Елә һаллар да ола биләр ки, әлдә едиләчәк сәнәдләр тәкчә бир китабханаја дејил, мүхтәлиф китабханаларын ән зәрури комплектләшдирмә профилинә аид ола билсин. Белә олдугда китабханалар һәмин сәнәдләрин (мигдар әмсалыны мүәјјәнләшдирмәклә) әлдә едилмәсинә чидди сә'ј көстәрмәлидир. Бурада комплектләшдиричидән бөјүк усталыг, мәһарәт, дәрин билик тәләб олунур. Китабханаларын әлагәли формалашмасыны комплектләшдирмә мәнбәләринин зәнкинлијиндән ајры дүшүнмәк олмаз. Комплектләшдирмә мәнбәләри нә гәдәр зәнкин оларса, сәнәдләрин алынма әмсалы бир о гәдәр јүксәк сәвијјәдә дура биләр. Күтләви китабханалар фондун формалашмасында әсасән 4 мәнбәдән (китабхана коллектору, китаб мағазалары, мүбадилә фондлары вә дөври мәтбуат јајымы) истифадә едирсә, универсал елми китабханалар 10-а јахын комплектләшдирмә мәнбәсинә (мәчбури нүсхәләр, китаб мүбадиләләри, дөври нәшрләр, харичи нәшрләр, китабхана коллектору, китаб мағазалары вә с.) иснад едир. Һеч шүбһәсиз, бу мәнбәләрин чохлуғу универсал елми китабхана фондларынын тәркиб зәнкинлијини доғурур вә онун истифадәетмә сәвијјәсини кенишләндирир, һәмчинин универсал елми китабханаларда харичи вә мүлки әдәбијјат фондунун нот, аудиовизуал материаллар вә дикәр сәнәдләрин комплектләшдирилмәсинә мүһүм тә'сир көстәрир.

Бурада хүсуси китабхана фондларынын комплектләшдирилмәси фәргләрини дә гејд етмәк олар.

Әлагәли комплектләшдирмә просесиндә бу китабханалар фондун тәркибиндә китабхана-библиографија вә фактографик мә'лумат фондлары јаратмагла, бөјүк әһәмијјәтә малик олан аз тиражлы, сифаришли вә пулсуз нәшрләри, сәнаје каталогларыны, харичи елми вә елми-техники әдәбијјаты, макинада јазылмыш тәрчүмәләри, ајры-ајры идарәләрә мәхсус әдәбијјаты, електрон һесаблама машынларынын програмларыны вә с. сәнәдләри әлдә едирләр. Бу да хүсуси елми китабхана фондларынын дикәр китабханалардан

фәргли комплектләшдирилмәсини көстәрир вә фондун формалашмасы хүсусијјәтләрини мејдана чыхарыр. Белә комплектләшдирмә мүхтәлиф охучу групларынын сорғуларынын тә'мин олунмасына мүсбәт тә'сир көстәрир.

Бүтүн бунлар сүбут едир ки, китабхана фондларынын әлагәли комплектләшдирилмәси бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Һәр бир охучу китабхана фондларынын тәркибини тәсәввүр етмәлидир ки, она лазым олан сәнәдләри тез вә мәгсәдјөнлү бир шәкилдә әлдә етмәк имканына малик олсун.

Ән мүһүм мүталиә проблеминин һәлл едилмәсиндә дөври мәтбуат сәһифәләриндә "Бизим китабханалар" башлығы алтында кушә тәшкил олунса вә вахташыры бу бөлмәдә китабханалар вә онларын фондлары һаггында мүхтәлиф материаллар верилсә, даһа сәмәрәли олар. Ахы, охучулара лазым олан милјон нүсхәләрлә китаб сәрвәти мәһз республикамызын китабханаларында сахланылыр.

МӘНБӘЛӘР

1. Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд: Учебник. - М., 1991. - 271 с.
2. Исаев Ю.В. Новые подходы к комплектованию библиотечных фондов // Сов.библиотековедение. - 1991. - №3. - С.61-63.
3. Шубайте Р. Забота о фондах прежде всего //Сов. библиотековедение. - 1992. - №1. - С.61-66.
4. Мәркәзләшдирилмиш китабхана системләриндә ишин тәшкили. - Б., 1988. -176 с.
5. М.Ә. Сабир адына Мәркәзи Шәһәр Китабханасынын 1996-чы ил һесабаты, С.15.
6. Азәрбајчан Республика ЕА Мәркәзи Елми Китабханасынын 1995-чи ил һесабаты. - 29 с.
7. Бакы Шәһәр Мәркәзи Китабханасынын 1995-чи ил һесабаты.- 27 С.
8. Физика Елми Тәдгигат Институту Китабханасынын 1995-чи ил һесабаты. - С.17.
9. 153 -ли мәктәб китабханасынын 1995-чи ил һесабаты.
10. Н.Һикмәт адына ушаг китабханасынын 1996-чы ил һесабаты. - 12 с.
11. Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Университети Китабханасынын 1995-чи ил һесабаты. - 14 с.
12. Республика Елми-Педагожи Китабханасынын 1995-чи ил һесабаты. - 19 с.

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫҒЫН МҮАСИР ИНКИШАФ КОНСЕПСИЈАЛАРЫ

Зөhраб БАХШӘЛИЈЕВ

тарих елмләри намизәди, досент

Мә"лумдур ки,китабханашүнаслыг фикирләринин мејдана кәлмәси чох гәдим дөврләрә - тәхминән -б.е.ә. II минилијин орталарында јазынын кәшфи илә илк китабханаларын јарандығы дөврләрә тәсадүф едир. Әслиндә исә китабханашүнаслыг XIX әсрдә мејдана кәлмишдир. Белә ки, бу дөврдә ичтимаијјәтин објектив тәләбатынын тә"сири алтында китабхана ишинин нисбәтән сүр"әтлә инкишаф етдији бир вахтда бу просес е"тибарлы елми әсас тәләб едирди.

Үмумән гејд етмәк лазымдыр ки, дүнја китабханашүнаслыг тарихи һәлә ки,бу күнә гәдәр өјрәнилмәмишдир, көрүнүр, харичи өлкәләрдә буна бир о гәдәр әhәмијјәт верилмәмишдир. Азәрбајчан китабханашүнаслыг тарихи дә бу күнә гәдәр кифајәт гәдәр өјрәнилмәмишдир. Дүздүр, проф.А.Хәләфовун әсәрләриндә китабханашүнаслығынсовет дөврү мүәјјән гәдәр ишыгландырылмышдыр. Лакин бу әсасән совет китабханашүнаслығынын тәркиб һиссәси кими нәзәрдән кечирилмиш вә милли китабханашүнаслығын әсас нәзәри,тарихи тәчрүбәси әсаслы шәкилдә тәдгиг едилмәмишдир.

Китабханашүнаслығын елм кими мејдана кәлдији дөврдән ики әсрә јахын вахт кечсә дә онун бир чох нәзәри проблемләри галмагдадыр вә өз һәллини көзләјир. Китабханашүнаслығын тарихи көстәрир ки, онун инкишаф јолу чох мүрәккәб вә зиддијјәтли олмушдур. Белә ки, XIX әсрдә Алманијада бир чох китабханашүнаслар дүзкүн олмајараг өз тәдгигатларында әсас диггәти әлјазмаларын гәдим чап нәшрләринин өјрәнилмәсинә вермишләр. Бу исә

китабханашүнаслыгда тарихи китабшүнаслыг истигамәтини мејдана кәтирмишдир ки, она да К.Дзјатско /1842-1903/ башчылыг едирди.

Белә бир мејл китабханашүнаслығын нәзәри проблемләринин өјрәнилмәсини зәифләтсә дә дикәр тәрәфдән китаб тарихи үчүн сәрфәли олмушдур.

Мә"лумдур ки китабханашүнаслығын инкишафынын үмуми гәбул едилмиш дөврләшмәси јохдур вә мүтәххәссисләр ону шәрти олараг ики:елмә гәдәрки вә елми мәрһәләјә ајырыр, сонра өз нөвбәсиндә онлары дөврләрә бөлүрләр. Биринчи мәрһәлә б.е.ә. II миниллијин орталарындан XVIII әсрин сонуна гәдәр, икинчи мәрһәлә исә XIX әсрин әввәлләриндән һазыркы дөврә гәдәр сајылыр.

Мүтәхәссисләр китабханашүнаслығын һазыркы инкишаф мәрһәләсини үч башлыча дөврә ајырырлар: 1)Буржуазија, 2)Бифуркасија, 3)Дебифуркасија.[1]

Биринчи дөвр әсасән XIX әсри вә XX әсрин башланғычына гәдәрки идеја-нәзәри бахышлары, капитализм чәмијјәти үчүн характерик вә гијмәтли олан әхлаг вә нормалары тәмсил едир.

Икинчи дөвр китабханашүнаслығын инкишафында демәк олар ки, XX әсри бүтөвлүкдә әhатә едир.Өз адыны бифуркасија,јә"ни һачаланма, икијә ајырма сөзүндән алмышдыр.Әкәр XIX әсрдә китабханашүнаслыг дүнја мигјасында ваһид елм кими инкишаф едирдисә, XX әсрин әввәлиндә онун ики әсас истигамәтә ајрылмасы баш вермиш, буржуа вә сосиалист китабханашүнаслығы әсәрин сонуна гәдәр бу чүр инкишаф етмишдир. Артыг сон илдә әкс мејлдебифуркасија, јә"ни јахынлашма һисс едилир ки,көрүнүр, бу да үчүнчү дөврүн әсас характерик чәhәтини әкс етдирир.

Көстәрилән истигамәт өзлүјүндә гаршылыглы әлагәни әкс етдирир, лакин китабханашүнаслыг мәктәби мүхтәлифдир.Буржуа истигамәти онунла характерикдир ки, XX әсрин әввәлләриндә китабханашүнаслығын маһијјәти, онун нәзәри әсаслары барәдә фәал ахтарыш апарылса да, онун нәтичәси аз сәмәрәли олмушдур. XX әсрин I јарысында бир чох буржуа китабханашүнаслары арасында белә бир фикир кифајәт гәдәр јајылмышдыр ки, китабханачылыг иши елми тәдгигат предмети ола билмәз. Китабханашүнаслығын предметинин она хас олмајан проблемләр һесабына кенишләндирилмәси чәhдләри дә нәзәријјәни бүтөв сосиал организм олмаг е"тибары илә китабханачылыг ишини тәhлил етмәјин һәгиги елми јолундан узаглашдырырды. Мәсәлән, бә"зиләри китабханашүнаслыға елми әдәбијјатын тарихини вә јахуд китаб игтисадијјатыны, дикәрләри китаб вә мәтбуат тарихини, һәтта чилдләмә һаггында һәр һансы тә"лими, үчүнчүләр исә елмшүнаслығы вә с. дахил едирдиләр.

Китабхана функсијаларынын формал техники анлајышы гәрбин, хүсусилә АБШ-ын бир сыра китабханашүнасларынын китабхана-библиографија просесләринин механикләшдирилмәси вә автоматлашдырылмасынын ролуну шиширтмәләринә кәтириб чыхартмышдыр. Бир чохлары китабханашүнаслығын предметини бу мөвгедән мүәјјәнләшдирмиш вә сырф техники мәсәләләрин ишләнмәсини дә бураја дахил етмишләр. Бунунла әлагәдар олараг китабхана интеллектуал характерли мүәссисә кими дејил, автоматик васитәләрин мүхтәлиф формалашдырылмамыш фактографик арајышларыны верә билән машын кими нәзәрдән кечирилирди.[1] Бу вә ја дикәр мејлләрин бир чоху һәлә XIX әсрдә китабханашүнаслығын елми тәдгигат објекти олмасы һаггында мөвчуд олан сәһв фикирләрин әталәти иди. Бу мөвгеләр өз әксини Ф.Милкаунун /1859-1934/, Г.Лејанын /1877-1968/вә башгаларынын рәһбәрлији илә һазырланмыш ири мә"лумат нәшрләриндә вә енсиклопедијаларда да тапмышдыр.[1] Лакин китабханашүнаслыға бу чүр практики јанашма һаглы олараг харичи өлкәләрин өз нүмајәндәләри тәрәфиндән тәнгид едилирди.

XX әсрин икинчи јарысында буржуа китабханашүнаслығынын интенсив инкишафы хүсусилә фәргләнирди. Мүтәхәссисләр тәрәфиндән күчлү шәкилдә дәстәкләнән АБШ китабханашүнасы Ч.Х.Ширанын тәдгигатларынын сосиал истигамәтләри фәаллашмышдыр. О јазырды: "Китабханачы үчүн әсл тәдгигат објекти инсандыр: һәм коллектив, һәм дә фәрди планда". Буржуа китабханашүнаслары ичәрисиндә о, һамыдын чох китабханачылыг ишинин сосиал проблемләринә мараг көстәрмишдир. Китабханалар даһа тез-тез мүһүм сосиал идарәләр кими нәзәрдән кечирилир, китабханашүнаслыг исә ајдын шәкилдә ичтимаи елмләр характерини алырды. Мараглыдыр ки, бир сыра китабханашүнаслыг нәшрләриндә капитализм гурулушунун өзү, һәм дә орада гәбул едилмиш китабхана хидмәти системи чох кәскин шәкилдә тәнгид едилир. Ејни заманда гејд едилмәлидир ки, буржуа китабханашүнаслары чәмијјәтдә демократијанын, азадлығын, интеллектуал азадлығын, информасијадан азад шәкилдә истифадә етмәјин вә башга фундаментал идејаларын бәргәрәр олмасы уғрунда мүбаризәдә бөјүк рол ојнамышлар. Беләликлә, бүтүн бунлар буржуа китабханашүнаслығына формал-техники елм кими бахылмасы әсасларыны арадан көтүрүр ки, бу да совет китабханашүнаслығында гәбул едилмишдир. XX әсрин икинчи јарысында китабханашүнаслыг һәгигәтән драматик вәзијјәтлә гаршылашмышдыр. Дүнја китабханашүнасларынын чоху көзләмәдикләри һалда принсипчә јени бир проблемин - информасија проблеминин һәлли мәчбуријјәти гаршысында

галмышдылар. Харичи өлкә мүтәхәссисләри илк вахтлар чашғын вәзијјәтә дүшмүш вә белә нәтичәјә кәлмишләр ки, китабханашүнаслыг сәнәдләри өјрәнән елм кими инкишаф етмәлидир, лакин сонрадан онлар бу консепсијанын перспективсиз олдуғуну баша дүшмүшләр.Онлар информасија проблеми илә әлагәдар јаранмыш дәрин нәзәри бөһраны арадан галдырмаға наил олмушлар вә китабханашүнаслыг кејфијјәтчә јени инкишаф мәрһәләсинә галхмышдыр. Буну Ч.Х.Шира мүасир китабханашүнаслыг елминин әсасыны тәшкил едән "Китабханашүнаслыгда јени јол" ифадәси илә гејд етмишдир.[2]

Бунун кечмиш вахтларын китабханашүнаслығындан принсипиал фәрги ондан ибарәтдир ки, информатика елминин бир чох фундаментал идејаларыны дәриндән ассимилјасија етмиш вә онун мүхтәлиф нөвләриндән биринә- китабханачылыг информатикасына чеврилмишдир. Фундаментал информатика исә она мүнасибәтдә ана елм кејфијјәтиндә чыхыш едир.

Олдугча ганунаујғундур ки, бунунла әлагәдар олараг 1960-1970 - чи илләрдә инкилис дилли әдәбијјатда китабханашүнаслыг "Китабханачылыг-информасија елми" адландырылмаға башламышдыр. Нүфузлу харичи нәшрләрдә китабханашүнаслыға "информатиканын анасы" кими бахылырды ки, бу да бүтөвлүкдә тарихи һәгигәтә ујғундур.

Лакин о, мәһз китабханашүнаслыг кими галды,"информасија елми вә технолокија"ја чеврилмәди.Бу һагда Б.К.Викери јазырды ки, XX әсрин икинчи јарысында китабханашүнаслыг вә сәнәдләр куја ки, бу "јени елмдә" говушачаглар.

Беләликлә, XX әсрин икинчи јарысында харичи китабханашүнаслыгда информасија консепсијалары там шәкилдә өз мә"насыны алды.

Буржуа китабханашүнасларынын елми нәтичәләрини вә мүхтәлиф истигамәтли елми консепсијаларыны гыса шәкилдә нәзәрдән кечирмәклә китабханашүнаслыг елминин чох мүрәккәб бир шәраитдә чәтин формалашма јолу кечдијини көрмәк олар.

Лакин гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчан китабханашүнаслығынын мәнсуб олдуғу рус-совет китабханашүнаслығы да икинчи дөврдә буржуа китабханашүнаслығынын чәтинликләрдән асан олмајан мәһсулдар вә ејни заманда драматик бир дөвр јашамышдыр.

Рус китабханашүнаслығына ән күчлү тә"сири "Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабы" көстәрмишдир. Октјабрдан сонракы дөврдә рус китабханашүнаслығы совет китабханашүнаслығы кими формалашмыш вә онун инкишафында мүстәгил бир дөвр олмушдур. Онун мүхтәлиф чүр гијмәтләндирилмәсинә бахмајараг гәбул етмәк

лазымдыр ки, бир чох чәһәтдән китабханашүнаслыгда јени мүстәгил /сосиалист/ истигамәт јаранмышдыр. Бу истигамәт XX әсрин икинчи јарысында Авропа, Африка, Асија, Латын Америкасы да дахил олмагла јер күрәсинин бөјүк әразисинә јајылмышдыр.[1] Тәхминән һәмин дөврдә дә бифуркасија баш верди, дүнја китабханашүнаслығы ики апарычы ганада ајрылды, гаршыдурма вә ејни заманда гаршылыглы әлагә јаранды.

Гејд етмәк лазымдыр ки, совет китабханашүнаслыг нәзәријјәсинин тәшәккүл просеси мүрәккәб, лакин олдугча әлверишли шәраитдә баш вермишдир.

Октјабр чеврилишиндән сонра халгын биликләрә вә китаблара артан мејли китабханачылыг ишинин инкишафыны тәләб едирди.

Бунунла әлагәдар олараг китабханачылыг ишинин инкишаф јолларыны, хидмәтин даһа сәмәрәли формаларыны елми шәкилдә әсасландырмаг зәрурәти мејдана кәлмишдир. Бүтүн китабханачылыг ишинин сосиалист әсаслар үзәриндә јенидән гурулмасы совет һакимијјәтинин илк күнләриндән е"тибарән дөвләт вәзифәси кими һәјата кечирилмәјә, бунунла бәрабәр совет китабханачылыг нәзәријјәси дә формалашмаға башламышды. Беләликлә, сосиалист китабханашүнаслыг нәзәријјәси өз инкишафына Ленинин сосиализм чәмијјәти гуручулуғу програмы әсасында башламыш вә формалашмышдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, сосиалист китабханашүнаслығынын Ленин тә"лиминә әсасланан методоложи зәмини тохунулмаз олараг галырды вә китабхана иши инкишаф етдикчә тәдричән конкрет тәчрүбә илә зәнкинләширди. Совет китабханашүнаслығынын тарихиндә 20-чи илләр даһа чәтин дөвр һесаб едилир. Бу дөврдә сосиалист китабханачылыг нәзәријјәсинин тәшәккүлү илә китабхана просеси һаггында буржуа-демократик нәзәријјәләр адландырылан мүтәрәгги, демократик нәзәријјәләр арасында кәскин мүбаризә баш вермишди. Көһнә мәктәбә мәнсуб олдуглары үчүн өз бахышларына көрә һәр тәрәфдән тәнгид едилән рус китабханашүнасларынын көркәмли нүмајәндәләри Н.Ф.Рубакин /1862-1946/, Л.Б.Хавкина /1871-1949/, А.А.Покровски /1879-1942/, К.И.Рубински /1860-1930/ вә б. совет китабхана ишинин демократикләшдирилмәси принсипини гәбул етмир, китабхана ишинин партија сијасәти илә үзви әлагәсини инкар едир вә китабханаларын халис мәдәнијјәтчилик ролу ојнадығыны јајырдылар.[3]

Артыг XX әсрин сонунда һәјат сүбут етди ки, рус китабханашүнасларынын көһнә мәктәбә мәнсуб нүмајәндәләри вахтилә совет китабхана ишинин антидемократиклијини дүзкүн мүәјјәнләшдирмиш, лакин о дөврүн тоталитар сијаси идеолокијасы вә онун тәрәфдарлары онлары инкар етмишләр.

Сосиализм системинин дағылмасы, коммунист идеолокијасынын ифласа уғрамасы, марксист-ленинчи елми методолокијадан имтина едилмәси вә с. нәтичәсиндә артыг совет китабханашүнаслығы өз елми әһәмијјәтини итирмишдир. Она көрә дә онун јени елми консепсијалар әсасында инкишафы тәләб олунур.

Хүсуси олараг гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчан китабханашүнасларындан вә мүтәхәссисләриндән фәргли олараг, совет китабханашүнасларынын варисләри кими рус китабханашүнаслары бу елмин гаршылашдығы проблемләрин һәлли истигамәтиндә олдугча чидди шәкилдә мәгсәдјөнлү елми ахтарышлар, тәдгигатлар апарыр вә дүнја китабханашүнаслыг елминин наилијјәтләриндән кениш истифадә етмәклә јанашы ону зәнкинләшдирирләр.

Шүбһәсиз, һазырда кечмиш сосиалист вә совет мәканында олан китабханашүнас алимләри вә мүтәхәссисләри даһа чох нараһат вә мәшғул едән мәсәләләр марксист-ленинчи елми методолокијаны әвәз едәчәк елми методолокијанын ишләнмәси проблеми вә китабханачылыг елми биликләр системинин инкишаф истигамәтләринин дүзкүн мүәјјәнләшдирилмәси, ејни заманда китабханашүнаслыг елминдә дәрин из бурахмыш сосиалист маһијјәтли гејриелми нәзәријјә вә методлардан узаглашмагдыр.Тәбии ки, бу чүр проблемләрин һәлли Азәрбајчан китабханашүнаслыг елминин дә гаршысында дурур.

Бу проблемләрин һәлли јоллары илә бағлы мүтәхәссисләрин ирәли сүрдүјү фикир вә консепсијалар Азәрбајчан китабхана иши вә китабханашүнаслыг елми үчүн дә олдугча гијмәтлидир,чүнки XX әсрин 90-чы илләринә гәдәр онлар ваһид бир системин тәркибиндә олмушлар вә инди ејни проблемләри һәлл етмәк мәчбуријјәтиндәдирләр.

Проф. Н.И.Бобылова гејд едир ки, китабханашүнаслыг биликләринин формалашмыш системинә мүасир фикир вә бахышлар сосиалист типли китабханачылыг мәдәнијјәти консепсијасынын дахили тәкамүлүнә шәраит јарадыр.Јени идеоложи конјуктор фикир вә дүшүнчәләр бүтөв бир сыра ичтимаи елмләрин, о чүмләдән китабханашүнаслығын, библиографијашүнаслығын вә дикәр гәдим елмләрин әсасы олан нәзәри методолокијанын вәрәгләнмәсинин идеја мәнбәји олмушдур.ССРИ-дә ичтимаи елмләр комплекси вә китабханачылыг-елми биликләри марксист-ленинчи методолокијаја әсасланан јеканә вә ваһид марксист лајиһә үзрә гурулурду. Она көрә дә мүасир китабханачылыг хадимләриндән бә"зиләри китабханашүнаслыг елминин мүасир бөһрандан чыхыш јолуну идеоложи принсипләрин дәјишмәсиндә, башгалары совет китабханачылыг мәдәнијјәтинин гәрб демократијасы вә базар игтисадијјаты

истигамәтиндә тәдричән тәкамүлүндә, онлардан даhа радикаллары исә совет вә буржуа китабханашүнаслығынын hансыса јени бир hибридинин јарадылмасында көрүрләр.[4]

Мүәллиф даhа сонра гејд едир ки, китабханачылыг мәдәнијјәти hаггында тәсәввүрләр үмумдүнја тарихи просес hаггында тәсәввүр кимидир. Шүбhәсиз, о, бүтүн мүасир мәдәнијјәт форумларынын үмуми јолу hаггында тарихи фәлсәфи нәзәријјәјә әсасланмалыдыр.

Гејд едилән проблемлә әлагәдар олараг проф. К.И.Абрамов гејд едир ки, китабханачылыг елми биликләри гаршысында дуран әсас вәзифәләрдән бири онларын сијасәтсизләшдирилмәси, идејасызлашдырылмасы, тәдричән онларын hуманист, демократик, дәјәрләр истигамәтинә јөнәлдилмәсидир. Вәтән китабханачылыг идарәләринин инкишаф просесләринин ишыгландырылмасынын әсас методоложи принсипләри објективлик вә бүтөвлүк олмалыдыр.

Русијада китабханашүнаслыг фикринин әсас тәдгигатчыларындан бири проф. А.Н.Ванејев мүасир шәраитдә әсасланылмасы зәрури сајылан елми принсипләр системи hаггында гыса олараг гејд едир ки, фактларын сечилмәси вә гијмәтләндирилмәсинин тарихилији вә објективлији ән вачиб принсипләр олмалыдыр.hәгигәт хатиринә демәк лазымдыр ки, онлар әввәлләр дә китабханашүнаслыг тәдгигатынын әсасыны тәшкил едирди. Лакин фактларын сечилмәси вә хүсусилә онларын гијмәтләндирилмәси коммунист партијалылығы принсипинә ујғун апарылырды.

Китабхана ишиндә давам едән дәрин бөhрандан чыхыш јолуну hаглы олараг рус китабханашүнаслары вә мүтәхәссисләри саhәви елмин инкишафында көрүрләр. Мүтәхәссисләр вәтән вә харичи өлкә мүтәхәссисләринин китабханашүнаслыг елминин статусуна мүасир бахышларынын тәкамүлүнү өјрәндикдән сонра бу фикрә кәлмишләр. Белә ки, Русијада китабханачылыг ишинин инкишаф консепсијасы лајиhәсинин музакирәси заманы hәмчинин китабханашүнаслығын јенидән гурулмасы мәсәләләри үзрә дә тәклиф вә төвсијәләр ирәли сүрүлүрдү.

Мәсәлән, Г.П.Фонотов тәгдим олунан консепсија лајиhәләри илә бағлы ирәли сүрдүјү идеја вә тәклифләриндә китабханачылыг елминин јениләшдирилмәсинин бир нечә јолуну көстәрир ки, онлардан бири ишкүзар гурумлар тәрәфиндән малијјәләшдирилмә әсасында идарәләрарасы бир нечә китабханашүнаслыг институтунун јарадылмасы идејасыдыр. Ејни заманда о, апарылан елми тәдгигат ишләриндә "өмрүнү баша вурмуш зијанлы идеја кими дavaкар социалист китабханашүнаслығыны" кәнара атмағы вә китабхана ишиндә идеоложи ислаhат апармағы, инhисарчы партија принсипләрини ләғв етмәји бир вәзифә кими ирәли сүрүр.[8]

Башга бир рус алими Н.И.Түлина алим вә мүтәхәссисләри идеоложи гаршыдурмадан әл чәкмәјә, дүнја китабханачылыг тәчрүбәсини објектив шәкилдә үмумиләшдирмәјә чағырыр вә елми потенсиалын фундаментал проблемләрин hәллинә јөнәлдилмәсини тәклиф едир.

Гејд етмәк лазымдыр ки, рус китабханашүнаслары китабхана ишиндә вә китабханашүнаслыг елминдә јаранмыш бөhраны бүтөвлүкдә јекдикликлә гејд етсәләр дә, бу проблемләрин hәллинә мүхтәлиф тәрәфләрдән јанашылыр вә мүхтәлиф бахышлар вардыр. Шүбhәсиз, демократик чәмијјәтдә ејни проблемләрин hәллиндә мүхтәлиф фикирләрин олмасы ганунаујғун hал кими гәбул едилир.

Китабханашүнаслыгда јаранмыш бөhранын сәбәбләри илә әлагәдар проф. В.В.Сквортсов јазыр: "hәр шејдән әввәл hазырк китабханашүнаслығын дәрин бөhран кечирмәси hаггында фикирләр там шәкилдә әсасландырылыбмы? Мәнчә, бу сөhбәт бүтөвлүкдә бөhран hаггында дејил, hуманитар сфераны ифлич едән хәстәлик hаггында кетмәлидир.

Бу, заманын сынағындан чыха билмәјән бир нечә hәлледичи идеја-нәзәри фикрин ифласыдыр. Китабханачылыг иши мүтәхәссисләринин бир hиссәсинин реал проблемләри аналитик-синтетик дәркетмә сәвијјәсинин ашағы дүшмәси, елми методолокијаја, hәмчинин мәнтигә верилән бир сыра башлыча тәләбләрә е"тинасызлыгдыр. Бунларын hамысында кечид дөврүндә чәмијјәтдә баш верән сосиал-психоложи атмосферин гејри-сабитлији бөјүк рол ојнајыр.

hазырда китабханачылыг елминин вәзијјәтинин ашағы сәвијјәјә дүшмәсини сөјләмәк чох да дүзкүн дејилдир. Ону кејфијјәтчә јени бир инкишаф мәрhәләсинә кечид кими гијмәтдирмәк олар, нә вахт китабханашүнаслыг тоталитаризм ирсиндән там шәкилдә тәмизләнәрсә, онда азад интеллектуал идејалара дахил олачагдыр".

hазырда китабханашүнаслары нараhат едән әсас проблемләрдән бири дә рус китабханашүнаслығынын јени проблемлә- информасија парадигмасына кечид проссеси илә гаршылашмасыдыр.

Бу күн јенә дә сәнәдләрин өјрәнилмәсинин китабханашүнаслығын објектинә, китабхана ишинә вә китабханалара аид олмасы фикри кениш јајылыр.Буна әсасән китабханашүнаслыг ады алтында "ичтимаи елм олуб, чап әсәрләриндән вә дикәр сәнәдләрдән истифадәнин нәзәри әсасларыны ишләјән" елм баша дүшүлүр.

Бу бахымдан харичи китабханашүнаслар китабханашүнаслығын сәнәдләрин өјрәнилмәси, анланылмасы мәрhәләсини әсасән кечмиш, өзүнүн предмет вә објектинин информасија көрүнүшүнә кечмишләр.

истигамәтиндә тәдричән тәкамүлүндә, онлардан даһа радикаллары исә совет вә буржуа китабханашүнаслығынын һансыса јени бир һибридинин јарадылмасында көрүрләр.[4]

Мүәллиф даһа сонра гејд едир ки, китабханачылыг мәдәнијјәти һаггында тәсәввүрләр үмумдүнја тарихи просес һаггында тәсәввүр кимидир. Шүбһәсиз, о, бүтүн мүасир мәдәнијјәт форумларынын үмуми јолу һаггында тарихи фәлсәфи нәзәријјәјә әсасланмалыдыр.

Гејд едилән проблемлә әлагәдар олараг проф. К.И.Абрамов гејд едир ки, китабханачылыг елми биликләри гаршысында дуран әсас вәзифәләрдән бири онларын сијасәтсизләшдирилмәси, идејасызлашдырылмасы, тәдричән онларын һуманист, демократик, дәјәрләр истигамәтинә јөнәлдилмәсидир. Вәтән китабханачылыг идарәләринин инкишаф просесләринин ишыгландырылмасынын әсас методоложи принсипләри објективлик вә бүтөвлүк олмалыдыр.

Русијада китабханашүнаслыг фикринин әсас тәдгигатчыларындан бири проф. А.Н.Ванејев мүасир шәраитдә әсасланылмасы зәрури сајылан елми принсипләр системи һаггында гыса олараг гејд едир ки, фактларын сечилмәси вә гијмәтләндирилмәсинин тарихилији вә објективлији ән вачиб принсипләр олмалыдыр.Һәгигәт хатиринә демәк лазымдыр ки, онлар әввәлләр дә китабханашүнаслыг тәдгигатынын әсасыны тәшкил едирди. Лакин фактларын сечилмәси вә хүсусилә онларын гијмәтләндирилмәси коммунист партијалылығы принсипинә ујғун апарылырды.

Китабхана ишиндә давам едән дәрин бөһрандан чыхыш јолуну һаглы олараг рус китабханашүнаслары вә мүтәхәссисләри саһәви елмин инкишафында көрүрләр. Мүтәхәссисләр вәтән вә харичи өлкә мүтәхәссисләринин китабханашүнаслыг елминин статусуна мүасир бахышларынын тәкамүлүнү өјрәндикдән сонра бу фикрә кәлмишләр. Белә ки, Русијада китабханачылыг ишинин инкишаф консепсијасы лајиһәсинин мүзакирәси заманы һәмчинин китабханашүнаслығын јенидән гурулмасы мәсәләләри үзрә дә тәклиф вә төвсијәләр ирәли сүрүлүрдү.

Мәсәлән, Г.П.Фонотов тәгдим олунан консепсија лајиһәләри илә бағлы ирәли сүрдүјү идеја вә тәклифләриндә китабханачылыг елминин јениләшдирилмәсинин бир нечә јолуну көстәрир ки, онлардан бири ишкүзар гурумлар тәрәфиндән малијјәләшдирилмә әсасында идарәләрарасы бир нечә китабханашүнаслыг институтунун јарадылмасы идејасыдыр. Ејни заманда о, апарылан елми тәдгигат ишләриндә "өмрүнү баша вурмуш зијанлы идеја кими дәвакар сосиалист китабханашүнаслығыны" кәнара атмағы вә китабхана ишиндә идеоложи ислаһат апармағы, инһисарчы партија принсипләрини ләғв етмәји бир вәзифә кими ирәли сүрүр.[8]

Башга бир рус алими Н.И.Түлина алим вә мүтәхәссисләри идеоложи гаршыдурмадан әл чәкмәјә, дүнја китабханачылыг тәчрүбәсини објектив шәкилдә үмумиләшдирмәјә чағырыр вә елми потенсиалын фундаментал проблемләрин һәллинә јөнәлдилмәсини тәклиф едир.

Гејд етмәк лазымдыр ки, рус китабханашүнаслары китабхана ишиндә вә китабханашүнаслыг елминдә јаранмыш бөһраны бүтөвлүкдә јекдикликлә гејд етсәләр дә, бу проблемләрин һәллинә мүхтәлиф тәрәфләрдән јанашылыр вә мүхтәлиф бахышлар вардыр. Шүбһәсиз, демократик чәмијјәтдә ејни проблемләрин һәллиндә мүхтәлиф фикирләрин олмасы ганунаујғун һал кими гәбул едилир.

Китабханашүнаслыгда јаранмыш бөһранын сәбәбләри илә әлагәдар проф. В.В.Сквортсов јазыр: "Һәр шејдән әввәл һазыркы китабханашүнаслығын дәрин бөһран кечирмәси һаггында фикирләр там шәкилдә әсасландырылыбмы? Мәнчә, бу сөһбәт бүтөвлүкдә бөһран һаггында дејил, һуманитар сфераны ифлич едән хәстәлик һаггында кетмәлидир.

Бу, заманын сынағындан чыха билмәјән бир нечә һәлледичи идеја-нәзәри фикрин ифласыдыр. Китабханачылыг иши мүтәхәссисләринин бир һиссәсинин реал проблемләри аналитик-синтетик дәркетмә сәвијјәсинин ашағы дүшмәси, елми методолокијаја, һәмчинин мәнтигә верилән бир сыра башлыча тәләбләрә е"тинасызлыгдыр. Бунларын һамысында кечид дөврүндә чәмијјәтдә баш верән сосиал-психоложи атмосферин гејри-сабитлији бөјүк рол ојнајыр.

Һазырда китабханачылыг елминин вәзијјәтинин ашағы сәвијјәјә дүшмәсини сөјләмәк чох да дүзкүн дејилдир. Ону кејфијјәтчә јени бир инкишаф мәрһәләсинә кечид кими гијмәтдирмәк олар, нә вахт китабханашүнаслыг тоталитаризм ирсиндән там шәкилдә тәмизләнәрсә, онда азад интеллектуал идејалара дахил олачагдыр".

Һазырда китабханашүнаслары нараһат едән әсас проблемләрдән бири дә рус китабханашүнаслығынын јени проблемлә- информасија парадигмасына кечид проссеси илә гаршылашмасыдыр.

Бу күн јенә дә сәнәдләрин өјрәнилмәсинин китабханашүнаслығын објектинә, китабхана ишинә вә китабханалара аид олмасы фикри кениш јајылыр.Буна әсасән китабханашүнаслыг ады алтында "ичтимаи елм олуб, чап әсәрләриндән вә дикәр сәнәдләрдән истифадәнин нәзәри әсасларыны ишләјән" елм баша дүшүлүр.

Бу бахымдан харичи китабханашүнаслар китабханашүнаслығын сәнәдләрин өјрәнилмәси, анланылмасы мәрһәләсини әсасән кечмиш, өзүнүн предмет вә објектинин информасија көрүнүшүнә кечмишләр.

МӘРКӘЗЛӘШДИРИЛМИШ КИТАБХАНА СИСТЕМЛӘРИНДӘ КӘНЧ ОХУЧУЛАРА ХИДМӘТИН ВӘЗИЈЈӘТИ

(Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлији китабханаларынын материаллары әсасында)

Муртуз БАҒЫРОВ

баш мүәллим

Бәшәријјәт тарихиндә кәнчлик һәмишә јүксәк гијмәтләндирилмиш, о, аиләнин, өлкәнин, дөвләтин кәләчәји вә гүдрәт мәнбәји һесаб едилмишдир. Дүнја вә өлкә бәдии әдәбијјатында кәнчлијин парлаг образы јарадылмыш, елми вә публисист әдәбијјатда исә даһа долғун симасы верилмәклә, һәјатда јери вә ролу мүәјјән едилмишдир. XX әсрин 20-80-чи илләриндә социализм системинин мөвчуд олмасы вә кенишләнмәси нәтичәсиндә дүнја кәнчлији ики системин - социализм вә капитализм системинин кәнчләринә бөлүнмүш, онларын сосиал вә идеоложи тә"минатында ујғун олараг социализм-коммунизм вә буржуа идеолокијасы вә әхлагы һаким кәсилмиш, инкишафда олан бу нәсил, сөзүн һәгиги мә"насында, гурулушларын вә һаким даирәләрин аләт објектинә чеврилмишдир.

Кечмиш ССРИ мәканында олдуғу кими республикамызда фәалијјәт көстәрән китабханаларда да Азәрбајчан кәнчлијинин тә"лим-тәрбијәсинә вә мүталиәсинә биртәрәфли јанашылмыш, кәнчләрин шәхсијјәт кими формалашмасында вә јетишмәсиндә, дүнја мәдәнијјәтини вә елмини өјрәниб дәрк етмәсиндә, һуманист, бәшәри дујғу вә һиссләрлә әһатә олунмасында чох чидди сәһвләрә јол верилмишдир. Тоталитар режим вә болшевик тәблиғаты

Азәрбајчан кәнчлијини тәхминән бир әсрә јахын сојкөкүндән, милли мәнлик идејаларындан, демәк олар ки, тәмамилә тәчрид етмишдир. Азәрбајчанымызын бу күнкү ичтимаи-сијаси, сосиал-игтисади, елми, мә"нәви вә әхлаги һәјаты тәләб едир ки, кәнч нәслин өјрәнилмәсинә, гијмәтләндирилмәсинә, хүсусилә сосиал вә мүталиә проблемләринин һәлл едилмәсинә кечмишин елми бахышлары, идејалары, әхлагы илә дејил, мүстәгил суверен республиканын ганунаујғунлуглары вә сивилизасијалы дүнјанын елми вә һуманист бахышлар кодекси әсасында јанашмаг лазымдыр. Бу ишдә өлкәдәки саһәви китабханаларла јанашы, дөвләт күтләви китабханаларынын - МКС-ләрин дә гаршысында чох чидди вә шәрәфли вәзифәләр дурур. Китабханаларымыз кәнч охучуларын сорғуларыны өдәјәркән илк нөвбәдә мүстәгил Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын материалларына, дүнја шөһрәтли өлкә президенти Һ.Ә.Әлијевин кәнчләрлә бағлы мә"рузә, чыхыш вә төвсијәләриндән ирәли кәлән мүддәа вә идејалара әсасланмалыдыр. Һ.Ә.Әлијев демишдир: "...кәнчләримизин әсас вәзифәси өзүнү мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын инкишафына һәср етмәкдән, мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын јашамасына вә әбәди олмасына һәср етмәкдән ибарәт олмалыдыр".[1] Китабханаларымызын фәалијјәтинин башлыча гајәси, мәзмуну мәһз бу истигамәтә јөнәлдилмәлидир.

Апардығымыз тәдгигат нәтичәсиндә мә"лум олмушдур ки, Азәрбајчанда кәнчләрә китабхана хидмәти бүтүн систем вә шәбәкәләрдә мөвчуддур. Өлкәнин саһәви китабханалары илә јанашы милли, республика вә күтләви китабханаларда бу иш мәзмун даирәсинин кенишлији илә диггәти чәлб едир. Китабхана ишинә даир мүвафиг гәрарлара әсасән 1976-чи илдән башлајараг Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлији китабхана системиндә кәнчләрә хидмәт шәбәкәси јарадылмыш вә хејли кенишләндирилмишдир. Дөвләт күтләви китабханаларынын мәркәзләшдирилмәси нәтичәсиндә кәнч охучулара хидмәтин чоғрафијасында, мәзмунунда, формасында әсаслы дәјишикликләр едилмишдир. МКС-ләрин фәалијјәтинин тәшкилати-һүгуги әсасларына ујғун олараг өлкәдә китабхана иши мәркәзләшдириләркән Азәрбајчанын бөјүк шәһәр вә рајон МКС-нин Мәркәзи китабханасында кәнчләр шө"бәси, 50-дән чох МКС-дә исә кәнчләр китабхана филиаллары тәшкил едилмиш, галан бүтүн китабханаларда кәнчләрә хидмәт үмуми охучулар фонунда тәшкил едилмишдир.[2] Өлкә МКС-нин елә бир структуруну тапмаг гејри-мүмкүндүр ки, орада кәнчләрә китабхана хидмәти көстәрилмәсин. Марагды һалдыр ки, Азәрбајчанын көркәмли китабханашүнас-алимләринин, китабхана мүтәхәссисләринин елми-

тәдгигат ишләриндә, мүхтәлиф сәпкили онларча мәгаләләриндә Азәрбајҹанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәсинә, китабхана ишинин инкишафына вә тәкмилләшдирилмәсинә тарихи бир просес кими бахылмыш, ону дөнүш вә ислаһат кими сәчијјәләндирмишләр. Бурада охуҹулара хидмәт ишинин вәзијјәти дүзкүн вә објектив һәллини тапа билмишдир. Университет алим вә мүәллимләринин "Азәрбајҹанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәси мәсәләләри" адлы елми әсәрләринин мөвзу мәҹмуәсиндә /БДУ-нун нәшри, 1986, 80 сәһ./ бир чох ишләрлә бәрабәр МКС-дә охуҹулара хидмәт проблемләринә дә тохунулмушдур. Профессор А.А.Хәләфов јазыр: "... Јени системин јаранмасы китабханаларын потенсиал имканларыны әһәмијјәти дәрәҹәдә кенишләндирмиш, даһа зәнкин әдәбијјат фонду, тәкмилләшдирилмиш мә"лумат апараты олан ири китабхана мүәссисәләринин мејдана кәлмәсинә сәбәб олмушдур. Мәркәзләшмә заманы күтләви китабханаларын китаб фонду 5 милјон нүсхә, бу китабханаларда китаб верилиши 9 милјон нүсхә, охуҹуларын мигдары 513 мин нәфәр артмыш, 332 јени китабхана ачылмышдыр".[3] Доғрудан да јени системин китабханаларда тәтбиги МКС-дә кәмијјәт вә кејфијјәт дәјишиклијинә сәбәб олмушдур ки, бу да системләрин бүтүн структурларындан охуҹуларын истифадәсинә реал шәраит јаратмыш, назирлијин китабханаларында чалышан 8416 нәфәр китабхана ишчисинин охуҹулара хидмәт көстәрмәсинә вә әдәбијјатын кениш тәблиғи илә мәшғул олмасына имкан вермишдир.[4] Әлбәттә, МКС-ин белә үстүнлүкләрә малик олмасы, сөзсүз, кәнҹ охуҹуларын МКС-дән сәмәрәли шәкилдә истифадәсини бир нөв асанлашдырмышдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, дөвләт күтләви китабханалары 1975-1983-ҹү илләр арасында мәркәзләшдириләркән 69, сон илләрдә Азәрбајҹан Республикасынын инзибати-әрази бөлкүсүндә олан дәјишикликләри (Ағстафа,Гобустан, Сәдәрәк вә башга рајонларын јаранмасы), әрази суверенлијимизин позулмасыны вә ермәни ишғалы алтында галан рајонларымызы да нәзәрә алсаг һазырда 74 МКС вардыр. Чох тәәссүфләр ки, бөјүк имканларын олмасына бахмајараг, Бакы шәһәринин 11 рајонундан јалныз 3-дә - Низами, Хәтаи вә Абшерон рајонларында китабханалар МКС-ә кечмиш, 8 рајонда - Әзизбәјов, Сураханы, Сәбајел, Јасамал, Бинәгәди, Нәсими, Гарадағ вә Нәриманов рајонларында исә дөвләт күтләви китабханалары мәркәзләшдирилмәмиш галмышдыр. 1994-ҹү илин мә"луматына көрә, Бакы шәһәр мәдәнијјәт идарәсинин табелијиндә олан 91 китабханадан анҹаг 15-и мәркәзләшдирмә шәраитиндә ишләјир. 76 китабханада бу ваҹиб мәсәлә һәлл едилмәмишдир. Бундан 19-у ушаг китабханасыдыр. Мөвҹуд китабханаларда елмин мүхтәлиф

саһәләринә даир 50124012 нүсхә әдәбијјат олмуш, онлардан 425.830 нәфәр мүхтәлиф категоријалы охуҹу истифадә етмишдир.[5] Шәһәрин ушаг китабханалары да дахил олмагла мәркәзләшдирилмиш вә мәркәзләшдирилмәмиш бүтүн китабханаларда кәнҹләрә хидмәт тәшкил едилмиш, кәнҹ охуҹулар үмуми охуҹуларын 35-45 фаизини, бә"зи һалларда исә даһа чохуну тәшкил едир. Бакы Мәркәзи Шәһәр Китабханасында кәнҹләрә хидмәтин сәвијјәси даһа јүксәкдир. Бунунла бәрабәр пајтахт кәнҹләринә Короленко адына Бакы Шәһәр Кәнҹләр Китабханасы да 1980-ҹи илдән хидмәт көстәрир вә онун бу саһәдә зәнкин тәҹрүбәси вардыр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, өлкәнин сосиал-игтисади инкишафы дөвләт күтләви китабхана шәбәкәсинин кенишләндирилмәсинә дә сәбәб олмушдур. Фактлара мүраҹиәт едәк: Мәдәнијјәт Назирлији системиндә 1975-ҹи илдә 3045 дөвләт күтләви китабханасы вар иди. Онларын фондунда елмин мүхтәлиф саһәләринә даир 33,4 милјондан чох әдәбијјат варды вә бу китабханалардан 1,7 милјон (үмуми әһалинин сајы 5.734 миндән артыг иди) нәфәрдән артыг охуҹу истифадә едирди. Һәмин ил охуҹулара 44 милјон нүсхәдән чох әдәбијјат верилмишдир, 20 илдән сонра, јә"ни 1996-ҹы илдә исә үмуми вәзијјәт тамамилә дәјишмишдир: дөвләт күтләви китабханаларынын сајы 4640-а (1975-ҹи иллә мүгајисәдә 1595 китабхана јенидән ачылмышдыр), китаб фонду 38,8 милјон нүсхәјә (5,4 милјон нүсхә артыг) чатмыш, охуҹуларын сајы 3 милјона јахын олмуш (1,3 милјон нәфәр артыг) вә онлара 57 милјон нүсхәдән артыг (13 милјон нүсхә чох) әдәбијјат верилмишдир.[6] 1988-1993-ҹү илләр арасында өлкәдә баш вермиш иҹтимаи-сијаси һадисәләр әһалинин сосиал тәркибинин кәмијјәт көстәриҹисиндә бир сыра дәјишикликләрин баш вермәсинә сәбәб олмушдур ки, бүтүн бунлар китабханаларын фәалијјәтиндә дә өзүнү көстәрмишдир. Јени заманда МКС-дә охуҹулара хидмәт ишини јахшылашдырмаг үчүн китабханалар ихтисаслы кадрларла тә"мин едилмиш, онларын мадди-техники базасы мөһкәмләндирилмиш, онларча китабхана мүасир типли јени јарашыглы биналарда өз ишини гурмаға башламышдыр.

Тәдгиг олунан 1975-95-ҹи илләр арасында республика Мәдәнијјәт Назирлији китабханаларындан истифадә едән бүтүн сосиал груплар кими кәнҹ охуҹуларын да кәмијјәт көстәриҹиләринин мәнзәрәсини јаратмаг мүәјјән гәдәр чәтиндир. Бу, бир сыра амилләрлә бағлыдыр. Белә ки, өлкәдә дөвләт китабханаларынын статистик топлусу узун илләр кечмиш ССРИ Мәдәнијјәт Назирлији вә ССРИ Статистика Комитәсинин мүәјјән етдији формаларда: "80А РИК" вә "6ҺК"-да апарылырды. Бу формаларын сорғу графалары тез-тез дәјишдирилдијиндән бүтүн сосиал груплар кими

кәнч охучуларын тәркиби һаггында мә"лумат да верилмирди. Ајры-ајры МКС-ләрин иллик мәтн һесабатларына вә бә"зи илләрә аид статистик топлулара әсасән кәнчләрә үмуми охучуларла јанашы, һәм дә ајрыча хидмәтин тәшкили фактларына раст кәлмәк олар. Мәсәлән, тәкчә 1977-чи илдә 5 рајон, 2 шәһәр, 18 кәнд, 4 ушаг - чәми 29 китабханада кәнчләр шө"бәси тәшкил едилир, сонрадан бу иш бир гајда олараг давам етдирилир.[7] 1978-чи илә аид статистик топлунун китабханаларын тип бөлкүсүндә исә "кәнчләр китабханасы" типинә раст кәлинир. Бу да өлкә сәвијјәсиндә китабханаларда кәнчләрә ајрыча хидмәт нөвү һаггында сөз демәк имканы верир ки, бу, хүсуси тәдгигат објектидир.

Өлкәнин дөвләт күтләви китабханаларынын МКС-ә кечмәсинин 20 или әрзиндә әһалијә, о чүмләдән кәнчләрә китабхана хидмәти саһәсиндә бир сыра наилијјәтләр әлдә едилмиш, бир чох МКС-ләрин зәнкин иш тәчрүбәси диггәт мәркәзиндә дурмушдур. Китабханалар өлкәнин, халгын ән ағыр илләриндә белә нәинки өз ишләрини дајандырмамыш, әксинә, әһалијә даһа јахшы хидмәт көстәрмәјә чалышмышдыр.

1990-1991-чи илләр өлкәнин, халгын ән ағыр сынаг илләри иди. Рус империјасынын тәчавүзкарлығы нәтичәсиндә 90-чы илдә "Ганлы јанвар" һадисәси баш вермиш, өлкә вә халг там шәкилдә сијаси вә информасија блокадасына алынмышды. Бу дөврдә мүхтәлиф сосиал груплар кими кәнч охучулар мүхтәлиф ичтимаи-сијаси, тарихи, елми-мә"нәви, милли сорғуларла бағлы тез-тез китабханалара мүрачиәт етмәли олурдулар. Лакин ири шәһәрләрдә, хүсусилә Бакы, Кәнчә, Сумгајыт вә башга мәркәзләрдә һәрби сензура һөкмран иди, һәрби комендантлар башга саһәләр кими китабханаларын да мәһдуд чәрчивәдә ишләмәсинә нәзарәт едирдиләр. Бүтүн бунлара бахмајараг охучуларда милли мәнлик шүуру, азадлыг вә демократик идејалар чох јүксәк сәвијјәјә галхдығындан китабханаларын ишиндә јени аһәнкдарлыг дујулурду. Бир факты көстәрмәк кифајәтдир ки, 1991-чи илдә назирлијин 4450 күтләви китабханасында 35.213.580 нүсхә әдәбијјат олмуш, онлардан 2.888.400 нәфәр охучу истифадә етмишдир. Һәмин охучуларын јаш хүсусијјәтләринә көрә тәркиби беләдир: 985,1 нәфәри /1 милјон нәфәрә јахын/ 15 јашына гәдәр олан ушаглар, 840,4 нәфәри 15 јашындан 21 јашына гәдәр олан кәнчләр, 1062,9 нәфәри исә үмуми охучулар тәшкил едирдиләр. Әкәр 22-29 јашында олан јеткин јашлы кәнчләри дә тәхминән нәзәрә алсаг, назирлијин дөвләт күтләви китабханаларындан истифадә едән кәнч охучулар үмуми охучуларын тәхминән 40-45%-ни тәшкил етмиш олур. Бүтүн категоријалы охучулара китабханалардан елмин мүхтәлиф саһәләринә даир 59.007,41 нүсхә

/тәхминән 60 милјон нүсхә/ әдәбијјат верилмишдир. Бундан 5.273 41 нүсхәни ичтимаи-сијаси, 2.252,79 нүсхәни елми-тәбии вә тибб әдәбијјаты, 3.091,06 нүсхәни техники әдәбијјат, 2.625,37 нүсхәни инчәсәнәт әдәбијјаты вә 45.733,81 нүсхәни исә бәдии әдәбијјат тәшкил едир. Азәрбајчан дилиндә әдәбијјат верилиши 477 423,33 нүсхә тәшкил едир. Бу да бөјүк көстәричидир, тәгдирәлајиг һалдыр. Бу өлкәдәки ичтимаи-сијаси һадисәләрлә вә ермәни тәчавүзү илә әлагәдар өлкә әһалисинин, о чүмләдән охучуларын милли тәркибиндә әсаслы дәјишиклик нәтичәсиндә баш вермишдир. Үмумијјәтлә, өлкәдә вәзијјәтин ағыр олмасына бахмајараг, гејд олунан китабханалар 60 милјон нүсхәјә јахын әдәбијјаты охучулар арасында тәблиғ едә билмишдир. Орта һесабла һәр бир охучу 20 нүсхәдән чох әдәбијјатдан истифадә етмиш, китаб дөврижјәси 1,6 дәфә олмушдур.[8]

Фактлар көстәрир ки, Бакы шәһәринин Низами вә Хәтаи МКС-ләри, Сумгајыт шәһәр МКС, Губа, Газах, Загатала, Ләнкәран вә башга МКС-ләрин адлары һәмишә ифтихарла чәкилир, онлар һаггында дөври мәтбуатда бир чох мәгаләләр чап едилир. Бунларын ичәрисиндә Ләнкәран МКС-ин фәалијјәтинин бир сыра мәгамларына нәзәр јетирәк.

Ләнкәран Азәрбајчанын мәдәни мәркәзләриндән бири һесаб едилир. Буранын кәнд тәсәррүфаты өлкәнин игтисади потенсиалынын мөһкәмләндирилмәсиндә хүсуси јер тутур. Рајонда дөвләт күтләви китабханаларынын МКС-ә кечмәси тез һәлл едилмишдир. Әкәр 1985-чи илдә МКС-дә 66 китабхана вар идисә, 1990-чы илдә онларын сајы 94-ә чатдырылмыш, јә"ни 28 јени китабхана ачылмышдыр.[9] МКС-дә әһалијә, о чүмләдән кәнчләрә китабхана хидмәти һаггында бә"зи фактлара нәзәр јетирәк. 1985-чи илдә рајон МКС-ин 66 китабханасынын фондунда 636,2 нүсхә әдәбијјат вар иди. Ондан 99,6 нәфәр охучу, о чүмләдән 32 мин 900 нәфәр кәнч охучу /14-21 вә 22-29 јашында олан охучулар/ истифадә етмиш, бүтүн охучулара 2 милјон 56 мин 700 нүсхә әдәбијјат верилмишдир. 1990-чы илдә МКС-ин китаб фонду артырылараг 892,4 нүсхәјә чатдырылмыш, үмуми охучулар 102 мин 900 нәфәрә, о чүмләдән кәнч охучуларын сајы 61 мин 390 нәфәр, үмуми китаб верилиши исә 2 милјон 88 мин 200 нүсхә олмушдур. Демәли, 1985-чи илә нисбәтән 1990-чы илдә китаб фонду 256 мин 200 нүсхә, үмуми охучуларын сајы 3300 нәфәр, о чүмләдән кәнч охучулар 28 мин 490 нәфәр, јә"ни 2 дәфә артмышдыр ки, бу да тәгдирәлајиг һалдыр. Рајонун бир чох китабханаларында МКС-нин мәркәзи китабханасында, онларча китабхана филиалларында охучулара, о чүмләдән кәнчләрә китабхана хидмәти иши јахшы гурулмушдур.

Бунларын ичәрисиндә МКС-ин кәнчләр китабхана филиалынын иши даһа јахшыдыр. Кәнчләр китабхана филиалы 1983-чү илдә тәшкил едилмишдир. О вахт китабханада 11402 нүсхә әдәбијјат вар иди, бундан 3016 охучу, о чүмләдән 2 мин 300 кәнч охучу истифадә едирди вә бүтүн охучулара 52095 нүсхә әдәбијјат верилмишди. 1990-чы илдә исә китабхана фонду артырылараг 16739 нүсхәјә, ондан истифадә едән кәнч охучуларын сајы исә 3290 нәфәрә чатдырылмышдыр. Охучулара 56611 нүсхә әдәбијјат верилмишдир. Үмумијјәтлә, рајон МКС-ин үмуми охучуларынын 50%-ни кәнчләр тәшкил едир ки, бу да гәнаәтбәхшдир.[9] Лакин назирлијин мәркәзләшдирилмиш вә мәркәзләшмәјән китабханаларынын һамысында үмуми охучуларла бәрабәр кәнч охучулара китабхана хидмәти һеч дә јүксәк сәвијјәдә дејилдир.

1975-1990-чы вә ондан сонракы илләрдә Азәрбајчан охучусу, о чүмләдән кәнчләр китабханаларда бир-биринә ујғун кәлмәјән, тәзадлы мөвзуларла, идеја вә фикирләрлә гаршылашмалы олмушлар. Белә ки, һәмин дөврдә "Марксизм-ленинизм идејалары мәғлубедилмәздир", "Совет вәтәнпәрвәрлији вә социалист бејнәлмиләлчилији", "Халглар достлуғу", "Совет ордусу дүнјада сүлһ ордусудур", "ССРИ мәним вәтәнимдир" вә саир кими јүзләрчә мөвзуларла халгы, хүсусилә кәнчлији тарихи милли гајнаглардан узаглашдырмыш, бу мөвзулары китабханаларын тәблиғат машынына чевирмишдиләр. Әсрин 90-чы илләриндән бәри исә ушаглар, јенијетмә вә кәнчләр, үмумијјәтлә бүтүн охучулар кениш информасија каналлары илә бәрабәр китабханаларда Азәрбајчанын мүстәгиллији, суверенлији, демократик чәмијјәт гуручулуғу, шәхсијјәтиндә Азәрбајчан халгынын мүдриклији, азадлыгсевәрлији вә Шәһидлик зирвәси, "Тарихи гәһрәманлыг", "Милли гәһрәманлыг", "Азәрбајчан кәнчлијинә дөвләт гајғысы" илә јанашы "милли сатгынлыг", "милли хәјанәт", "ермәни тәчавүзкарлығы", "рус империја сијасәти", "фәрарилик" вә саир мөвзуларла тез-тез гаршылашмалы олурлар.

Гејд етмәк јеринә дүшәр ки, Шуша вә Кәлбәчәр истисна олмагла, Азәрбајчанын Зәнкилан, Губадлы, Ағдам, Чәбрајыл, Лачын, Фүзули вә Хочалы МКС-ләриндә 1992-1993-чү илләрин мә"луматына көрә 582 дөвләт күтләви китабханасы, онларын фондунда 3 милјон 78 мин 700 нүсхәдән чох әдәбијјат олмушдур. Бу китабханалардан 236 мин 300 нәфәр охучу истифадә етмиш, онлара 4 милјон 116 мин 300 нүсхә әдәбијјат верилмишдир. Бураја Хочалы МКС һаггында мә"лумат дахил дејилдир.[10] Бу әразиләрдә јашајан 1 милјона јахын сакин мухтәлиф рекионлара сәпәләндикләринә көрә онлара китабхана хидмәти мөвчуд дејилдир. Игтисади

чәтинликләр, иш јерләринин олмамасы Азәрбајчан кәнчләринин өлкәдән кәнара күтләви ахынына сәбәб олмуш вә бу китабханаларымызын охучу көстәричисинә дә мәнфи тә"сир етмишдир. Азәрбајчанда китаб нәшринин бөһранлы вәзијјәтини, тарихи милли гајнагларла бағлы чап едилмиш әдәбијјатын баһалығы вә аз нүсхәлилији, малијјә чәтинликләри китабхана фондларынын комплектләшдирилмәси вә формалашдырылмасына пис тә"сир көстәрмишдир ки, бу да китабхана-охучу мүнасибәтиндә бир чох проблемләр вә чәтинликләр јаратмышдыр. Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлији вә МКС-ләрин рәһбәрлији китабханаларын реал вәзијјәтини дүзкүн гијмәтләндирмәли, охучулара, о чүмләдән кәнчләрә китабхана хидмәтиндә әсаслы дәјишикликләр етмәлидирләр.

МӘНБӘЛӘР

1. Әлијев Һ.Ә. Һәр бир Азәрбајчан кәнчи мүстәгил дөвләтимизин фәал гуручусу олмалыдыр: /Мәстәгил Азәрбајчан Республикасы кәнчләринин биринчи форумунда өлкә президентинин нитги // Азәрбајчан.-1996.-6 февр.

2. Бағыров М. Азәрбајчанда кәнчләрә китабхана хидмәтинин тәшкили: /М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун 75 иллик јубилејинә һәср олунмуш елми конфранс. Һуманитар елмләр. БДУ-нун нәшри. 1994. С.166-167.

3. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәсинин бә"зи јекунлары вә тәкмилләшдирилмәси мәсәләләри: /Азәрбајчанда китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәси мәсәләләри.- БДУ-нун нәшри, 1986. - С.10.

4. Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлијинин 1996-чы илә аид күтләви вә универсал китабханаларынын иллик статистик топлусу.

5. Бакы шәһәр мәдәнијјәт идарәсинин 1994-чү илә аид күтләви вә универсал китабханаларынын иллик статистик топлусу.

6. Азәрбајчан Мәдәнијјәт Назирлијинин 1975-1996-чы илләрә аид күтләви вә универсал китабханаларынын иллик статистик топлусу.

7. Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлијинин 1997-чи илә аид статистик топлусу.

8. Азәрбајчан Республикасы Мәдәнијјәт Назирлијинин 1991-чи илә аид күтләви вә универсал китабханаларынын иллик статистик топлусу.

9. Ләнкәран рајон МКС-ин 1985-1990-чы илләрә аид иллик мәтн вә статистик топлусу.

10.Зәнкилан, Губадлы, Ағдам, Чәбрајыл, Лачын, Фүзули вә Хочалы МКС-ин 1992-1993-чү илләрә аид иллик статистик топлусу.

АЗӘРБАЈҸАН КӘНД ТӘСӘРРҮФАТЫ АКАДЕМИЈАСЫ КИТАБХАНАСЫНЫН ЈАРАНМАСЫ ВӘ ИНКИШАФЫ ТАРИХИНДӘН
(1929-1945-ҹи илләр)

Акиф ҸӘФӘРОВ

баш мүәллим

Һәлә 1919-ҹу илдә, јә'ни Азәрбајҹан Демократик Ҹүмһуријјәти дөврүндә тәшкил едилмиш Бакы Дөвләт Университети республикамызда илк али мәктәб кими кадр һазырлығында мүһүм рол ојнајырды. Лакин јени елм саһәләри үзрә мүтәхәссисләрин һазырланмасы да чох ваҹиб бир иш иди. Буну нәзәрә алан Азәрбајҹан дөвләти 1920-ҹи ил декабр ајынын 14-дә Политехник Институтунун нәздиндә кәнд тәсәррүфаты факүлтәсинин ачылмасы һаггында гәрар верди.

1929-ҹу илдән факүтлә мүстәгил института чеврилир. Бу заман онун нәздиндә 4 факүлтә: биткичилик, һејвандарлыг, памбыгчылыг вә балыгчылыг тәсәррүфаты факүлтәләри варды.

1930-ҹу илдә памбыгчылыг факүлтәси Загафгазија Памбыгчылыг Институтуна чеврилир вә онун тәркибиндә кәнд тәсәррүфатынын механикләшдирилмәси факүлтәси јарадылыр.

1931-ҹи илдә Азәрбајҹан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасы (кечмиш Азәрбајҹан Кәнд Тәсәррүфаты Институту) вә Загафгазија Памбыгчылыг Институту Бакыдан Кәнҹәјә көчүрүлүр. Азәрбајҹан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасынын һејвандарлыг факүлтәси исә Азәрбајҹан Бајтарлыг Институтуна чеврилир. Һәмин ил Загафгазија Мүһәндис-Мелиорасија Институту Тбилисидән Кәнҹә шәһәринә көчүрүлүр. Нәһајәт, 1933-ҹү илдә бүтүн дөрд институт Азәрбајҹан

Кәнд Тәсәррүфаты Академијасынын нәздиндә бирләшдирилир вә 6 факүлтә јарадылыр. Бунлар ашағыдакылардыр: 1.Тарлачылыг; 2.Мејвә-тәрәвәзчилик; 3.Зоотехника; 4.Бајтарлыг; 5.Кәнд тәсәррүфатынын механикләшдирилмәси; 6.Һидромелиорасија.[1]

Гејд етмәк лазымдыр ки, сонракы илләрдә дә Академијанын структурунда дәјишиклик апарылыр. 1939-ҹу илдә субтропик биткичилик вә ипәкчилик шө'бәләри, 1944-ҹү илдә мешә тәсәррүфаты факүлтәси, үзүмчүлүк вә шәрабчылыг шө'бәси, 1945-ҹи илдә исә орта вә кичик су електрик стансијаларынын тикинтиси шө'бәси тәшкил едилир.

Бәһс едилән дөврдә, јә'ни 1944-1947-ҹи илләрдә Кәнд Тәсәррүфаты Академијасында 1239 тәләбә охујурду. Онлардан 707 нәфәри, јә'ни 57,1%-и азәрбајҹанлы иди. Тәләбәләрин 39,1%-ни гызлар тәшкил едирди.

Бу дөврдә Академијада Нахчыван МССР-дән ҹәми 14 нәфәр, кечмиш ДГМВ-дән исә 17 нәфәр охујурду.[2]

Академијада 183 нәфәр профессор-мүәллим һеј'әти чалышырды. Бунлардан 9 нәфәри профессор, 37 нәфәри досент, 98 нәфәри ассистент, 34 нәфәри баш мүәллим, 5 нәфәри исә мүәллим иди. 4 нәфәр елмләр доктору, 45 нәфәр исә елмләр намизәди дәрәҹәсинә малик иди. Башга сөзлә, мүәллимләрдән 70,3%-нин елми дәрәҹәси јох иди. Профессор-мүәллим һејәтинин 122 нәфәрини, јәни 67%-ни азәрбајҹанлылар тәшкил едирди.

Кәнд тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләри үзрә кадрларын һазырланмасы ишиндә АКТА-нын китабханасы да јахындан иштирак етмишдир. Азәрбајҹанын икинҹи бөјүк сәнаје вә мәдәнијјәт мәркәзи Кәнҹәдә јерләшән бу китабхана узун илләр республикамызда кәнд тәсәррүфатына даир һәртәрәфли елми әдәбијјата малик јеканә китабхана кими кениш фәалијјәт көстәрмиш, јүксәк ихтисаслы кәнд тәсәррүфаты мүтәхәссисләринин јетишдирилмәсиндә мүһүм рол ојнамышдыр. Она көрә дә китабхананын узун илләр әрзиндә әлдә етдији тәҹрүбәнин букүнкү бахымдан тәдгиг едилиб өјрәнилмәсинин мүһүм тарихи, әмәли әһәмијјәти вардыр.

Китабхана 1931-ҹи ил апрел ајынын 3-дә рәсми шәкилдә ачылмышдыр.[3]

О заман китабхананын 2437 нүсхә китаб фонду вар идисә, 1941-ҹи илдә фондун һәҹми 163.375 нүсхәјә чатмышды. Бунун да 22.760 нүсхәси Азәрбајҹан дилиндә иди. Он ил мүддәтиндә китабхананын фонду 67 дәфә артмышды ки, бу да чох мүһүм мәдәни наилијјәт иди. Әкәр китабхана 1931-ҹи илдә 654 нәфәр охуҹуја хидмәт едирдисә, бу рәгәм 1940-чы илдә 3.858 нәфәрә чатыр. Охуҹулара

1933-чү илдә 7.712 китаб верилмишдирсә, бунларын сајы 1940-чы илдә 140.614-ә чатмышды.[4]

Китабхана кечмиш иттифагын али мәктәбләри вә кәнд тәсәррүфаты елми-тәдгигат мүәссисәләри илә кениш әлагә сахлајыр, китаб вә елми әсәрләрин мүбадиләсини һәјата кечирирди. КАА васитәсилә китабхана республикамызын, еләчә дә кечмиш иттифагын бөјүк китабханаларынын фондундан истифадә едирди. Китабхана охучуларын сорғуларыны өдәмәк үчүн мәлумат-библиографија апараты јаратмышды. Бу апарат охучулара һәртәрәфли көмәк көстәрирди. Китабхана харичи өлкәләрлә дә әлагә сахлајырды. 1940-чы илдә Академија алимләринин биткичилијә, һејвандарлыға, механизасијаја даир елми әсәрләриндән 120 нүсхәси Алманијаја, Инҝилтәрәјә, АБШ-а, Јапонијаја вә с. харичи өлкәләрә көндәрилмишди.

1941-чи ил ијунун 22-дә фашист Алманијасы Совет Иттифагына басгын етди вә алман фашизминә гаршы Бөјүк Вәтән мүһарибәси башланды. Илк күнләрдән башлајараг бүтүн идарә, мүәссисә вә тәшкилатлар кими мәтбуат, нәшријјат вә мәдәни-маариф мүәссисәләри дә өз ишләрини мүһарибә вәзијјәти илә әлагәдар гаршыја чыхан мүһүм вәзифәләрә табе едирдиләр.

Али мәктәбләрдә тәһсил системи дә мүһарибә шәраитинә ујғун олараг јенидән гурулурду. Али мәктәбләрин мүәллим вә тәләбәләринин ордуја сәфәрбәр едилмәси илә әлагәдар олараг тәһсил мүддәти гысалдылырды. Кечичи характер дашыјан јени тәдрис планлары вә ихтисар едилмиш програм үзрә кадр һазырланмаға башланды. Чәтинлик үзүндән исә бә'зи али мәктәбләр өз фәалијјәтини дајандырды.

Лакин С.Ағамалыоғлу адына АКТА бу дөврдә фәалијјәтини давам етдирирди. Чүнки бу институт халг тәсәррүфаты үчүн чох лазымлы мүтәхәссис кадрлар һазырлајырды. Белә бир вахтда онун әсаслы китабханасы шәраитә ујғун һәрәкәт едирди. Китабхананын 1942-чи илдә 183.584 нүсхә әдәбијјат фонду вар иди. Лакин бу фонд дарысгал зирзәмиләрдә јерләширди. Чүнки китабхананын бир чох отаглары госпитала чеврилмишди. Бу дөврдә китабхананын 17 отағы варды. Профессор, мүәллим вә аспирантларын истифадәси үчүн оху заллары јох иди. Китабхананын 1225 нәфәр охучусу вар иди. Чари тәдрис илиндә китабханаја үмуми кәлиш 18352 дәфәјә бәрабәр иди вә охучулара 25643 нүсхә әдәбијјат верилмишди.

Бәһс едилән дөврдә гираәт залына 38496 кәлиш олмуш вә охучулара 49752 нүсхә китаб, гәзет вә журнал верилмишди. Ил әрзиндә 22 библиографик арајыш верилмишдир. Китабхана 243 елми тәшкилат вә мүәссисә илә китаб мүбадиләси едирди.

Чари ил әрзиндә китабхана сијаси кампанија характерли 7 сәрки, госпиталларда 5 сәрки, башга тәшкилатларда исә 3 сәрки тәшкил етмишди. Китабхана бир госпиталы һамилијә көтүрмүш, әлавә 5 госпитала исә китабла хидмәт көстәрирди. Бу дөврдә госпиталлара вә дикәр һәрби тәшкилатлара 5249 әдәбијјат верилмишди. Бундан башга Академијанын китабханасы Кәнчә шәһәр мәркәзи китабханасыны дә һамилијә көтүрмүшдү вә онун ишләринә нәзарәт едирди.

Мүһарибә дөврүндә китабхананын фонду ашағыдакы кими олмушдур:

Фондун һәчми - илләр үзрә						
1942	1944	1945		онлардан		
				азәрб.	рус	хар.д.
183.584	183.502	207.586		52.458 24,2%	152037 72,1%	7846 3,7%

Чәдвәлдән көрүндүјү кими 1945-чи илдә фонд 1942-чи илдәкинә нисбәтән 24.002 нүсхә артмышдыр.[5]

Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндән сонра китабхананын фәалијјәти даһа да чанланыр. Китабхана охучулара оператив хидмәт ишини һәјата кечирмәк үчүн даһа рәнкарәнк форма вә үсуллардан истифадә етмәјә башлајыр.

МӘНБӘЛӘР

1. Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин архиви. Ф.1-14. С.5. иш 11, в.4.
2. Јенә орада. Ф.1-14, с. иш 11, в.6.
3. Јенә орада. Ф.1-14, с.7, иш 6, в.9.
4. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи. - Б.: Азәрнәшр, 1974. - с.84.
5. Чәдвәл Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин архив сәнәдләри әсасында тәртиб едилмишдир.

РЕСПУБЛИКА КИТАБХАНАЛАРЫНДА КБТ-нин ТӘТБИГИНИН МҮАСИР ВӘЗИЈЈӘТИ ВӘ ТӘКМИЛЛӘШДИРИЛМӘСИ МӘСӘЛӘЛӘРИ

Сәнубәр МУСТАФАЈЕВА

баш мүәллим

Мүасир дөврдә Азәрбајҹан Республикасынын суверенлијә вә там мүстәгиллијә говушмасы китабханаларын гаршысында чох мүһүм вәзифәләр гојур. "Бу истигамәтдә инкишафымыза көмәк етмәкдә бәшәр ҹәмијјәтинин сәнәд јаддашы олан китабханалар апарычы рол ојнамалы, өз информасија потенсиалындан охуҹуларын мәгсәдјөнлү шәкилдә истифадә етмәләринә һәртәрәфли көмәк көстәрмәлидир."[1]

Китабханалар бу вәзифәни јалныз охуҹулар тәрәфиндән сәмәрәли истифадә едилән мүтәшәккил каталог системи јаратмаг вә ону мәнтәзәм сурәтдә тәкмилләшдирмәк јолу илә һәјата кечирә биләрләр.

Мә"лум олдуғу кими, һәр бир китабхананын каталог системинин вә о ҹүмләдән системли каталогунун ҹәмијјәтин информасија тә"минатындакы ролу әһәмијјәтли дәрәҹәдә китабханада тәтбиг едилән тәснифат системиндән асылыдыр. 60-чы иллләрдән башлајараг Азәрбајҹан китабханаларында тәтбиг едилән тәснифат системләри ичәрисиндә "Китабхана-библиографија тәснифаты" (КТБ) апарычы рол ојнајыр. Бу тәснифат системи инди дә елми вә күтләви китабханаларын системли каталогларынын гурулушунун әсасыны тәшкил едир.

Һазырда өлкәмизин бүтүн ири елми китабханаларынын вә еләҹә дә өзүндә күтләви китабханалары бирләшдирән мәркәзләшдирилмиш китабхана системләринин каталог вә китаб фондлары бу тәснифат системи әсасында тәшкил едилмишдир.

Мә"лум олдуғу кими, КБТ совет һакимијјәти илләриндә, кечмиш ССРИ мәканында марксизм-ленинизм идеолокијасынын һаким олдуғу шәраитдә мејдана кәлмиш вә һеч тәсадүфи дејил ки, онун мәзмуну, гурулушу вә тәртиби принсипләри марксист-ленинчи тә"лимә табе едилмишдир. Мәһз бу сәбәбдән һәмин тәснифат системи "Марксизм-ленинизм" шө"бәси илә башлајыр вә бүтүн дикәр шө"бәләрин гурулушу да марксизм-ленинизм елмләр тәснифатына мүвафиг шәкилдә тәшкил едилмишдир. Елә буна көрә дә КБТ тәгрибән сон 40 ил әрзиндә кечмиш сосиалист өлкәләрини чыхмаг шәртилә дүнја китабханашүнаслыг ичтимаијјәти тәрәфиндән гәбул едилмәмиш, јалныз ССРИ-дә тәтбиг олунмушдур.

Доғрудур, 1992-чи илдә Москвада КБТ-нин марксист-ленинчи идеолокијасындан нисбәтән азад едилмәси барәдә мүәјјән ишләр көрүлмүшдү, јә"ни өзүндә марксизмин 3 тәркиб һиссәсини әкс етдирән биринчи шө"бә ләғв едилмишди. Лакин КБТ-нин үмуми гурулушу совет сосиалист империјасынын идеоложи дәјәрләринә ујғун бөлкүләрдән хилас ола билмәди. Белә ки, КБТ вахтилә мәркәздә - Москвада рус китабханашүнаслары тәрәфиндән тәртиб едилдијиндән империја сијасәтинә садиг галан тәртибчиләр бурада һеч бир мүттәфиг совет республикасынын тарихи, сосиал-игтисади, елми, мәдәни вә с. хүсусијјәтләрини нәзәрә алан вә әкс етдирән бөлкүләр вермәмишләр. Бундан әлавә, КБТ-дә кечмиш ССРИ халгларынын дилләриндә нәшр едилмиш милли әдәбијјатын тәркиби, мәзмуну вә тиположи хүсусијјәтләри дә нәзәрә алынмамышдыр. Мәсәлән, республикамызда дәниздә нефтчыхарма проблемләринә даир сон 40 илдә јүзләрлә сәнәдин нәшр едилмәсинә бахмајараг, КБТ-дә бу материаллары тәснифләшдирмәк үчүн һеч бир индекс вә ја рубрика јохдур. Бу фикри ејни илә әдәбијјат, тарих, инҹәсәнәт, фәлсәфә вә с. кими бөлкүләрә дә аид етмәк олар.

КБТ-нин мәзмунунда Азәрбајҹан халгынын милли мәдәнијјәтинә тәхрибат характери дашыјан башга бир мәсәләјә дә диггәт јетирәк. Белә ки, КБТ-нин күтләви вариантында "83.3 Ајры-ајры өлкәләрин әдәбијјат тарихи" бөлмәсинин "83.3 Азәрбајҹан әдәбијјаты" рубрикасында белә бир мүлаһизәјә раст кәлирик:

"Низами Ҝәнҹәви, Хагани вә башга әрәб вә фарс дилләриндә јазан мүәллифләрин әсәрләри бу халгларын үмуми ирси олдуғундан башга рубрикаја: "83.3/0/9 дил әламәтинә көрә бирләшән әдәбијјат рубрикасына аид едилмәлидир".[2]

Беләликлә, КБТ үзрә тәртиб едилмиш системли каталогда Азәрбајҹан әдәбијјатынын классикләри фарс вә әрәб дилләриндә јаздыгларына көрә онларын әсәрләри Азәрбајҹан әдәбијјатына дејил, фарс вә әрәб дилли әдәбијјата дахил едилмәлидир. Демәли,

КБТ-нин тәртибчиләри олан Русија китабханашүнаслары Низами, Хагани вә еләчә дә фарс вә әрәб дилләриндә јазмыш дикәр Азәрбајчан мүтәфәккирләринин вә онларын әсәрләринин бизим халга мәхсус олдуғуну инкар едирләр.

Әлбәттә, КБТ системинин тәртибчиләри, редакторлары вә мәсләһәтчиләри ичәрисиндә Сукиасјан, Григорјан вә Ханжјан фамилијаларына раст кәлдикдә бу тәхрибатын әсл сәбәбкарлары даһа да ајдынлашыр.

Тәәссүфлә гејд етмәлијик ки, бу һадисә илә әлагәдар вахтилә Азәрбајчан китабхана ичтимаијјәтиндә лајигли е"тиразлар сәсләнмәмиш, ермәни тәхрибатчылары вә онларын Русијадакы һавадарларынын һәјата кечирдикләри бу бәд әмәл һеч бир мәтбуат органында писләнмәмиш вә елми чәһәтдән әсасландырылан чаваба мә"руз галмамышдыр.

Көстәриләнләр бир даһа сүбут едир ки, мүасир дөврдә КБТ чәдвәлләринин Азәрбајчанда тәтбиги чидди мүзакирә објектинә чеврилмәли вә бу истигамәтдә елми-методики бахымдан әсасландырылмыш јени консепсија јарадылмалыдыр. Тәәссүф ки, һәләлик бу саһәдә китабхана ишинә даир методик мәркәзләр тәрәфиндән һеч бир иш апарылмыр. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы, саһәви республика китабханалары бу мәсәләјә даир китабханалар үчүн мүвафиг методик көстәришләр вә төвсијјәләр һазырламамышлар. Нәтичәдә китабханалар вә биринчи нөвбәдә шәһәр вә рајон МКС-ләри өз фондларынын вә системли каталогларынын гурулушунун тәкмилләшдирилмәсинә јөнәлмиш лазыми ишләр көрмүрләр.

Республикамызын бүтүн китабханаларында КБТ чәдвәлләринин тәтбигинә мане олан башлыча амил онун марксист-ленинчи тә"лимдән там азад олмасы, мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын, Азәрбајчан халгынын тарихини, милли дәјәрләрини, сосиал-игтисади вә мәдәни-мә"нәви ән"әнәләрини, еләчә дә инкишаф перспективләрини әкс етдирән јени вариантын олмамасыдыр.

КБТ-нин Азәрбајчан Республикасы үчүн тәкмилләшдирилмиш варианты өлкәмизин китабхана фондларынын вә биринчи нөвбәдә милли нәшрләр фондларынын мөвзу-тиположи хүсусијјәтләрини нәзәрә алмалы, чәдвәлләрин һәр бир бөлкүсүндә Азәрбајчан тарихи вә мүасир сосиал-игтисади реаллыглар өз әксини тапмалы, әсас, көмәкчи чәдвәлләр вә әлифба-предмет көстәричиси бу шәртә ујғун кәлмәлидир.

Мәсәлән КБТ-нин рус вариантында Азәрбајчан тарихинин /ССРИ тарихинин тәркиб һиссәси кими /чәми 2 јарым бөлкүсү/ ингилаба гәдәр вә ингилабдан сонра/ верилмишдир. Јениләшмиш

чәдвәлдә исә Азәрбајчан тарихи мүстәгил шө"бә кими верилмәли, дахилдә гәдим вә орта әсрләр, XIX вә XX әсрин әввәлләри, 1918-1920-чи илләр вә АДР, XX әср өз әксини тапмалы, даһа сонра ән јени тарих рубрикасы алтында Азәрбајчанын сијаси мүстәгиллијини, демократија, әрази бүтөвлүјү уғрунда апардығы мүбаризәни, ермәни тәчавүзүнү, халгымызын тарихиндә Һејдәр Әлијев мәрһәләсини мүстәгил бөлкүләрдә әкс етдирмәк үчүн мүвафиг рубрикалар вә индексләр јарадылмалыдыр. Шүбһәсиз, КБТ-дә Азәрбајчанла әлагәдар мүстәгил бөлкүләр јарадыларкән өлкә президенти Һејдәр Әлијевин чыхышларындакы елми мүддәалардан, еләчә дә көркәмли тарихчиләримизин, әдәбијјатшүнасларымызын, игтисадчыларымызын, һүгугшүнасларымызын вә башга мүтәхәссисләримизин елми тәдгигатларындан кениш истифадә едилмәлидир.

КБТ-нин тәкмилләшдирилмәси илә јанашы өлкәмизин методик мәркәзләри вә биринчи нөвбәдә М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун китабханачылыг факултәсинин алимләри јахын кәләчәкдә Азәрбајчан китабханаларына тәтбиг етмәк үчүн елмин мүасир тәләбләринә чаваб верә вә республикамызы дүнја информасија мәканында тәмсил едә биләчәк кејфијјәтчә јени тәснифат системинин тәртиби һаггында чидди дүшүнмәлидирләр.

Әлбәттә, тәгрибән 120 милјон нүсхә һәчминдә информасија сәрвәтинә малик олан өлкә китабханаларынын фонд вә каталогларынын јени тәснифат чәдвәлләринә ујғунлашдырылмасы чох чидди проблем кими мүстәгил тәдгигат објекти олмалыдыр. Лакин бу проблемлә әлагәдар бә"зи мүлаһизәләримизи сөјләмәји лазым билирик:

Зәннимизчә, перспективдә Азәрбајчанын бүтүн китабхана шәбәкәләриндә Универсал Онлуг Тәснифатын (УОТ) тәтбиги даһа сәмәрәли ола биләр. Фикримизи ашағыдакы дәлилләрлә әсасландыра биләрик:

-УОТ универсал тәснифат системи кими артыг 100 илдән чохдур ки, дүнја китабханалары вә информасија органларында тәтбиг едилән ән"әнәви системләшдирмә методу кими өзүнү доғрултмушдур:

-Азәрбајчан мүстәгиллији шәраитиндә өлкәмизин дүнја информасија системинә дахил олмасында мәһз УОТ даһа сәмәрәли ола биләр:

-Сон бир нечә онилликләр әрзиндә артыг Азәрбајчанын бир сыра елми вә елми-техники китабханаларында вә информасија органларында УОТ-ун тәтбиги, тәкмилләшдирилмәси саһәсиндә мүәјјән тәчрүбә әлдә едилмишдир;

-УОТ-ун гурулушу вә тәртиби принсипләри онун Азәрбајчанын информасија мүһитинә, еләчә дә халгымызын тарихи, мәдәнимә"нәви хүсусијјәтләринә ујғунлашдырылмасы үчүн олдугча әлверишлидир;

-Нәһајәт, УОТ кәләчәкдә автоматлашдырылмыш китабхана-информасија системләри јаратмаг үчүн кениш имканлара маликдир.

Бүтүн бунлар УОТ чәдвәлләрини јахын кәләчәкдә Азәрбајчанда тәтбиг едиләчәк әсас тәснифат системи кими нәзәрдә тутмаға әсас верир вә бу истигамәтдә индидән мүвафиг һазырлыг ишләринин апарылмасы зәрурәтини ирәли сүрүр.

МӘНБӘЛӘР

1. Китабханашүнаслыг: /Китабхана каталоглары/ "Китабханачылыг" ихтисасы үзрә тәһсил алан али мәктәб тәләбәләри үчүн дәрс вәсаити /А.Хәләфовун ред.илә.-Б.: БДУ, 1996.-с.7.
2. Библиотечно-библиографическая классификация: Таблицы для массовых библиотек. -М.: Книга, 1986.-с.271.

60-ЧЫ ИЛЛӘРДӘ АЗӘРБАЈЧАНДА КӘНД ӘҺАЛИСИНӘ КИТАБ ТИЧАРӘТИ ХИДМӘТИ

Рамиз ҺӘМИДОВ

баш мүәллим

Республикамызда китаб тичарәти һәмишә мүәјјән проблемләр вә чәтинликләрлә гаршылашмышдыр: нәшр олунан китабларын охучуларын тәләбатына ујғун кәлмәмәси, мәзмуну, елми сәвијјәси, бәдии вә полиграфик тәртибаты јүксәк олан китабларын аз нәшр олунмасы, китаб тичарәти шәбәкәсинин дөврүн тәләбләринә чаваб вермәмәси, мадди-техники базасынын зәиф олмасы, ихтисаслы кадрларын чатышмамасы вә с. кими мәсәләләр бу гәбилдәндир.

Сосиализм системиндә китаб идеоложи ишин бир саһәси һесаб олундуғундан онун нәшри вә јајылмасында мөвчуд олан нөгсанлар вахташыры партија вә дөвләтин гәбул етдији зәрури тәдбирләрин көмәји илә арадан галдырылырды. Лакин бир сыра саһәләр кими китаб тичарәтиндә дә елә мәсәләләр вар иди ки, онлары республика чәрчивәсиндә һәлл етмәк мүмкүн олмурду.

Совет Иттифагынын мәркәзи Москва бүтүн әсас саһәләрә, о чүмләдән китаб нәшри вә тичарәти ишинә рәһбәрлији дә өз әлиндә сахлајырды. ССРИ-нин һәр јериндә китаб тичарәтинин тәшкили гајдасы, гурулушу, китаб нәшринин вәзијјәти, китаб тәблиғи вә рекламы ејни формада иди вә ејни маһијјәт кәсб едирди.

Бу принсип китаб тичарәти тәшкилатларынын гурулушуна вә идарә олунмасына да аид иди. Јә'ни Совет Иттифагынын дикәр рекионларында китаб тичарәти нечә идарә олунур, һансы принсип әсасында ишләјирдисә, Азәрбајчанда да о чүр иди. Ишин белә

тәшкили вә мөвчуд идарәчилик системи исә китаб тичарәтинин инкишафына мане олурду. Мәркәздә республикаларын спесифик хүсусијјәтләри нәзәрә алынмырды. Белә ки, онларын чоғрафи мөвгеји, әразиси, әһалисинин сајы, милли адәт-ән'әнәси, китаба мүнасибәти, алычылыг габилијјәти, мәдәни сәвијјәси, мадди-техники базасы мүхтәлиф иди вә бу мүхтәлифлик республикаларда, о чүмләдән Азәрбајчанда китаб тичарәтинин дүзкүн тәшкилинә фәрди јанашылмасыны тәләб едирди.

Мә'лум олдуғу кими, XX әсрин 60-чы илләриндә китаб тичарәтинин тәшкили ССРИ Назирләр Советинин Мәтбуат Комитәсинә һәвалә едилмишди. Бу комитә өзүнүн "Сојузкнига" ("Иттифагкитаб") адлы баш тәшкилаты васитәси илә өлкәдәки бүтүн китаб тичарәти системинә рәһбәрлик едирди. Һәр бир мүттәфиг республика мәтбуат комитәсинин Китаб Тичарәти Бирлији фәалијјәт көстәрирди ки, бу бирлик дә "Сојузкнига"дан алдығы көстәришләри јерләрдә һәјата кечирирди.

60-чы илләрдә Азәрбајчан Мәтбуат Комитәсинин (сонрадан онун ады Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси олмушдур) табечилијиндә фәалијјәт көстәрән "Азәркитаб" Республика Китаб Тичарәти Бирлији јеканә тәшкилат иди ки, республика әразисиндә һәјата кечирилән бүтүн китаб тичарәти ишләринә рәһбәрлик едирди.

Ону да гејд едәк ки, һәмин дөврдә китаб тичарәтинин вәзијјәти ачыначаглы иди. Рајонларын чохунда китаб мағазалары учуг-сөкүк биналарда, зирзәмиләрдә, бә'зән исә шәхси евләрин бир тәрәфиндә јерләширди. Кәндләрдә китаб мағазасы вә ја китаб көшкү јох иди. Китаблар пис вәзијјәтдә сахланылдығы үчүн тезликлә хараб олуб сатыш кејфијјәтини итирирди. Китаб рекламындан, тәблиғиндән, мағазаданкәнар китаб тичарәтиндән, китаб тичарәтинин мүтәрәгги формаларынын тәтбигиндән данышмаға дәјмәзди. Китаб мағазалары әрзаг вә сәнаје маллары сатмаг үчүн нәзәрдә тутулмуш көһнә, сыныг аваданлыгларла ишләјирди. Китаб тичарәти кадрлары үмумијјәтлә чатышмырды. Һеч бир али вә ја орта ихтисас мәктәбиндә китаб тичарәти үзрә мүтәхәссисләр һазырланмырды. Баш идарә илә әлагә чох зәиф иди. Тәсәввүр етмәк чәтин дејил ки, нәглијјатын, рабитәнин пис инкишаф етдији 60-чы илләрдә Бакы шәһәриндә јерләшән "Азәркитаб" вә онун анбарлары 400-500 км узагдакы Лерик, Јардымлы, Кәлбәчәр, Лачын, Губадлы, Зәнкилан, Астара, Балакән, Ҝәдәбәј вә с. рајон мәркәзләри илә нечә әлагә сахлаја биләрди. Китаб мағазаларында телефон јох иди. Һәмин рајонларын китаб мағазаларынын ишчиләри һәр һансы кичик бир мәсәләни (әмәк һаггы алмаг, мә'зунијјәтә чыхмаг, китаб

сифариш вермәк, китаб апармаг, мағазада кичик тә'мир ишләри көрмәк вә с.) һәлл етмәк үчүн Бакыја кәлмәли олурдулар вә тәбии ки, бу мүддәтдә китаб мағазасы бағлы галырды. Мағазанын вә ишчиләрин бүтүн мәсәләләри Бакыда һәлл олунурду. Рајонда һеч бир тәшкилат китаб мағазасынын иши илә марагланмыр вә проблемләрини һәлл етмирди. Јени нәшр олунан китаблар учгар кәнд рајонларына, еләчә дә Нахчыван МССР-ә узун фасиләләрлә көндәрилирди.

"Азәркитаб" Бирлијинин мадди-техники базасы чох зәиф иди. Рајон китаб мағазаларына чап мәһсулларыны көндәрмәк үчүн нәглијјат васитәләри чатышмырды. Јени китаб мағазалары тикмәк, көһнәләрини тә'мир етдирмәк, јени аваданлыгларла тәчһиз етмәк үчүн вәсаит јох иди. Китаб мағазаларына вахтлы-вахтында нәзарәт етмәк, јохламаг, тә'лимати көстәришләр вермәк үчүн ихтисаслы кадрлара бөјүк еһтијач дујулурду. Бүтүн бу вә дикәр мәсәләләр илләрлә јығылыб галыр вә һәлл едилмирди.

Азәрбајчан һөкумәти, еләчә дә Дөвләт Мәтбуат Комитәси вәзијјәти билсә дә рајонларда китаб тичарәтинин дөврүн тәләбләри сәвијјәсиндә тәшкили үчүн тәдбир көрүлмүрдү. Иттифаг һөкумәтиндән јүксәк сәвијјәдә гәрар вә көстәриш олмадығы үчүн китаб тичарәтинин тәшкилати гурулушунда дәјишиклик етмәк мүмкүн олмурду.

Һәмин дөврдә республикада китаб тичарәти шәбәкәси јарытмаз ишләдијиндән вә онунла әлагәдар китаб тәблиғи вә рекламы ән ашағы сәвијјәдә олдуғундан нәшр олунан китаблар пис сатылыр, бу исә китаб нәшринә мәнфи тә'сир көстәрирди. Әһалинин китаба олан тәләбатынын өјрәнилмәси үмумијјәтлә јаддан чыхмышды. Нәшријјатларла әлагә зәиф олдуғуна көрә онлар өз истәдикләри китаблары нәшр едир, тәләбат вә тәклифи нәзәрә алмыр, тиражы өзләри мүәјјәнләшдирирдиләр. Китабларын кејфијјәти пис вәзијјәтдә иди. Бакыдан узагда јашајан кәнчләрин, зијалыларын зөвгүнә, марағына, һәјатына ујғун әсәрләр чох аз-аз нәшр олунурду. Бу исә нәтичәдә рајон китаб мағазаларында мал еһтијатынын лазымсыз китаблар һесабына һәддиндән артыг чохалмасына кәтириб чыхармышды.

Нәһајәт, буз әримәјә башлады. Сов. ИКП МК 1967-чи ил нојабр ајынын 14-дә "Өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндә олан чидди нөгсанлар вә онларын арадан галдырылмасы һаггында" гәрар гәбул етди.[1] Гәрарда өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндәки нөгсанлар тәнгид олунур вә онларын тә'чили олараг арадан галдырылмасы үчүн јоллар көстәрилирди. Гәрарын китаб тичарәтинин инкишафына ән бөјүк тә'сири ондан ибарәт

тәшкили вә мөвчуд идарәчилик системи исә китаб тичарәтинин инкишафына мане олурду. Мәркәздә республикаларын спесифик хүсусијјәтләри нәзәрә алынмырды. Белә ки, онларын чоғрафи мөвгеји, әразиси, әһалисинин сајы, милли адәт-ән'әнәси, китаба мүнасибәти, алычылыг габилијјәти, мәдәни сәвијјәси, мадди-техники базасы мүхтәлиф иди вә бу мүхтәлифлик республикаларда, о чүмләдән Азәрбајчанда китаб тичарәтинин дүзкүн тәшкилинә фәрди јанашылмасыны тәләб едирди.

Мә'лум олдуғу кими, XX әсрин 60-чы илләриндә китаб тичарәтинин тәшкили ССРИ Назирләр Советинин Мәтбуат Комитәсинә һәвалә едилмишди. Бу комитә өзүнүн "Сојузкнига" ("Иттифагкитаб") адлы баш тәшкилаты васитәси илә өлкәдәки бүтүн китаб тичарәти системинә рәһбәрлик едирди. Һәр бир мүттәфиг республика мәтбуат комитәсинин Китаб Тичарәти Бирлији фәалијјәт көстәрирди ки, бу бирлик дә "Сојузкнига"дан алдығы көстәришләри јерләрдә һәјата кечирирди.

60-чы илләрдә Азәрбајчан Мәтбуат Комитәсинин (сонрадан онун ады Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси олмушдур) табечилијиндә фәалијјәт көстәрән "Азәркитаб" Республика Китаб Тичарәти Бирлији јеканә тәшкилат иди ки, республика әразисиндә һәјата кечирилән бүтүн китаб тичарәти ишләринә рәһбәрлик едирди.

Ону да гејд едәк ки, һәмин дөврдә китаб тичарәтинин вәзијјәти ачыначаглы иди. Рајонларын чохунда китаб мағазалары учуг-сөкүк биналарда, зирзәмиләрдә, бә'зән исә шәхси евләрин бир тәрәфиндә јерләширди. Кәндләрдә китаб мағазасы вә ја китаб көшкү јох иди. Китаблар пис вәзијјәтдә сахланылдығы үчүн тезликлә хараб олуб сатыш кејфијјәтини итирирди. Китаб рекламындан, тәблиғиндән, мағазаданкәнар китаб тичарәтиндән, китаб тичарәтинин мүтәрәгги формаларынын тәтбигиндән данышмаға дәјмәзди. Китаб мағазалары әрзаг вә сәнаје маллары сатмаг үчүн нәзәрдә тутулмуш көһнә, сыныг аваданлыгларла ишләјирди. Китаб тичарәти кадрлары үмумијјәтлә чатышмырды. Һеч бир али вә ја орта ихтисас мәктәбиндә китаб тичарәти үзрә мүтәхәссисләр һазырланмырды. Баш идарә илә әлагә чох зәиф иди. Тәсәввүр етмәк чәтин дејил ки, нәглијјатын, рабитәнин пис инкишаф етдији 60-чы илләрдә Бакы шәһәриндә јерләшән "Азәркитаб" вә онун анбарлары 400-500 км узагдакы Лерик, Јардымлы, Кәлбәчәр, Лачын, Губадлы, Зәнкилан, Астара, Балакән, Кәдәбәј вә с. рајон мәркәзләри илә нечә әлагә сахлаја биләрди. Китаб мағазаларында телефон јох иди. Һәмин рајонларын китаб мағазаларынын ишчиләри һәр һансы кичик бир мәсәләни (әмәк һаггы алмаг, мә'зунијјәтә чыхмаг, китаб

сифариш вермәк, китаб апармаг, мағазада кичик тә'мир ишләри көрмәк вә с.) һәлл етмәк үчүн Бакыја кәлмәли олурдулар вә тәбии ки, бу мүддәтдә китаб мағазасы бағлы галырды. Мағазанын вә ишчиләрин бүтүн мәсәләләри Бакыда һәлл олунурду. Рајонда һеч бир тәшкилат китаб мағазасынын иши илә марагланмыр вә проблемләрини һәлл етмирди. Јени нәшр олунан китаблар үчгар кәнд рајонларына, еләчә дә Нахчыван МССР-ә узун фасиләләрлә көндәрилирди.

"Азәркитаб" Бирлијинин мадди-техники базасы чох зәиф иди. Рајон китаб мағазаларына чап мәһсулларыны көндәрмәк үчүн нәглијјат васитәләри чатышмырды. Јени китаб мағазалары тикмәк, көһнәләрини тә'мир етдирмәк, јени аваданлыгларла тәчһиз етмәк үчүн вәсаит јох иди, Китаб мағазаларына вахтлы-вахтында нәзарәт етмәк, јохламаг, тә'лимати көстәришләр вермәк үчүн ихтисаслы кадрлара бөјүк еһтијач дујулурду. Бүтүн бу вә дикәр мәсәләләр илләрлә јығылыб галыр вә һәлл едилмирди.

Азәрбајчан һөкумәти, еләчә дә Дөвләт Мәтбуат Комитәси вәзијјәти билсә дә рајонларда китаб тичарәтинин дөврүн тәләбләри сәвијјәсиндә тәшкили үчүн тәдбир көрүлмүрдү. Иттифаг һөкумәтиндән јүксәк сәвијјәдә гәрар вә көстәриш олмадығы үчүн китаб тичарәтинин тәшкилати гурулушунда дәјишиклик етмәк мүмкүн олмурду.

Һәмин дөврдә республикада китаб тичарәти шәбәкәси јарытмаз ишләдијиндән вә онунла әлагәдар китаб тәблиғи вә рекламы ән ашағы сәвијјәдә олдуғундан нәшр олунан китаблар пис сатылыр, бу исә китаб нәшринә мәнфи тә'сир көстәрирди. Әһалинин китаба олан тәләбатынын өјрәнилмәси үмумијјәтлә јаддан чыхмышды. Нәшријјатларла әлагә зәиф олдуғуна көрә онлар өз истәдикләри китаблары нәшр едир, тәләбат вә тәклифи нәзәрә алмыр, тиражы өзләри мүәјјәнләшдирирдиләр. Китабларын кејфијјәти пис вәзијјәтдә иди. Бакыдан узагда јашајан кәнчләрин, зијалыларын зөвгүнә, марағына, һәјатына ујғун әсәрләр чох аз-аз нәшр олунурду. Бу исә нәтичәдә рајон китаб мағазаларында мал еһтијатынын лазымсыз китаблар һесабына һәддиндән артыг чохалмасына кәтириб чыхармышды.

Нәһајәт, буз әримәјә башлады. Сов. ИКП МК 1967-чи ил нојабр ајынын 14-дә "Өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндә олан чидди нөгсанлар вә онларын арадан галдырылмасы һаггында" гәрар гәбул етди.[1] Гәрарда өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндәки нөгсанлар тәнгид олунур вә онларын тә'чили олараг арадан галдырылмасы үчүн јоллар көстәрилирди. Гәрарын китаб тичарәтинин инкишафына ән бөјүк тә'сири ондан ибарәт

иди ки, өлкәнин кәнд јерләриндә апарылан китаб тичарәти иши 1968-чи илдә Дөвләт Мәтбуат Комитәсиндән ("Сојузкнига"дан) алыныб Истеһлак Кооперасијасына ("Сентросојуз"ун нәздиндә јени јарадылмыш "Сентрокоопкнига"ја) һәвалә едилди.

Һәмин гәрарла әлагәдар олараг Азәрбајчан КП МК 1968-чи ил феврал ајынын 20-дә "Республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинин тәшкилиндәки чидди нөгсанлар һаггында" гәрар гәбул етди.[2] Гәрарда республиканын кәнд вә рајонларында китаб тичарәти ишиндә олан чидди нөгсанлар, чатышмазлыглар көстәрилир вә онларын тә'чили олараг арадан галдырылмасы үчүн тәдбирләр мүәјјәнләшдирилирди.

Азәрбајчан Истеһлак Чәмијјәтләри Иттифагынын ("Азәриттифаг"ын) нәздиндә Китаб Тичарәти Идарәси јарадылды вә республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинә рәһбәрлик "Азәркитаб"дан алыныб Китаб Тичарәти Идарәсинә (сонралар онун ады "Кәндкитаб", даһа сонра исә "Азкоопкитаб" адландырылды) верилди.

Мә'лум олдуғу кими, "Азәриттифаг" кооператив тичарәти јолу илә республиканын кәнд вә рајонларында әһалијә бүтүн саһәләр (әрзаг, сәнаје, тәсәррүфат, кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары, мәдәни маллар вә с.) үзрә хидмәт көстәрирди. Һәр бир рајонда "Азәриттифаг"а табе олан вә јахшы малијјә имканларына малик тичарәт тәшкилатлары - рајон истеһлак чәмијјәтләри јарадылмышды. Һәмин гәрара әсасән рајонларда фәалијјәт көстәрән китаб тичарәти шәбәкәси дә истеһлак чәмијјәтләринә табе едилирди.

Јени идарәнин јарадылмасы илә әлагәдар олараг республиканын 52, һабелә Нахчыван МССР-ин 5, ДГМВ-нин 4 рајонундакы китаб тичарәти шәбәкәси мал галығы илә бирликдә јени јарадылмыш идарәјә верилди.[3] Јалныз республиканын 12 шәһәриндәки китаб тичарәти "Азәркитаб"да галды.

Китаб тичарәти идарәси тәшкил едиләркән онун штатында 10 ишчи варды. Әсасән әмтәәшүнас вә тә'лиматчылардан ибарәт һәмин ишчиләр 1969-1970-чы илләрдә рајонлардакы китаб тичарәти шәбәкәсинин тәһвил алынмасы илә мәшғул олмушлар. Һәмин мүддәтдә китаб мағазаларында тичарәт, китабын тәблиғи вә рекламы апарылмагла јанашы, мал-материал дәјәринин, биналарын, көшкләрин "Азәркитаб"дан тәһвил-тәслими һәјата кечирилиб.

Илк вахтлар идарәнин топдансатыш базасы олмамышдыр. Чап мәһсуллары китаб тичарәти тәшкилатынын сифариши илә нәшријјатлардан "Азәркитаб"ын топдансатыш базасына дахил олмуш, орадан исә рајон китаб мағазаларына дашынмышдыр. Китаб тичарәти идарәси рајон китаб мағазаларыны чап мәһсуллары илә

тәчһиз етмәклә бәрабәр, һәмин мағазалара тә'лимати көстәришләр, мәсләһәтләр верир, чап мәһсулларынын тичарәт залында јерләшдирилмәси, реклам вә тәблиғ едилмәси, мағазаданкәнар китаб тичарәти формаларынын, китаб сатышы ајлыгларынын, онгүнлүкләринин, һәфтәликләринин кечирилмәсиндә, китаб базарлары, сәркиләр, сатышлар вә јармаркаларынын тәшкилиндә вә с. көмәкликләр едирди.

Гәрардан сонра "Азәриттифаг"ын малијјә имканлары чәрчивәсиндә рајон мәркәзләриндә јени типли лајиһәләр үзрә китаб евләри тикилиб истифадәјә верилмәјә башлады. Гыса мүддәтдә Загатала, Балакән, Астара, Ләнкәран, Күрдәмир, Гәбәлә, Оғуз, Имишли, Ағдам, Фүзули, Гах, Масаллы, Салјан, Саатлы, Губа, Хачмаз вә с. рајонларда икимәмртәбәли "Китаб евләри" тикилди.

Азәрбајчан Дөвләт Университетиндә али, Бакы Кооператив Техникумунда орта ихтисас тәһсилли китаб тичарәти кадрлары һазырланмаға башланды.

Артыг кәнд әһалисинә китаб тичарәти хидмәтиндә хејли ирәлиләјишләр варды. Адамбашына китаб сатышы артмаға башламыш, китаб тәблиғи вә рекламы исә күнүн тәләбләри сәвијјәсинә јүксәлмишди.

Дөвләт гајғысы вә јени китаб тичарәти системинин јарадылмасы республикамызда 60-чы илләрин икинчи јарысындан сонра бу саһәнин инкишафына тәкан верди.

МӘНБӘЛӘР

1. Өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндә олан нөгсанлар вә онларын арадан галдырылмасы һаггында: Сов. ИКП МК-нын гәрары // Коммунист. - 1967. - 15 нојабр.

2. Республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинин тәшкилиндәки чидди нөгсанлар һаггында: Азәрбајчан КП МК-нын гәрары / Коммунист. - 1968. -21 феврал.

3. Аллаһвердијев Б.В., Мәммәдзадә Р.А. Мүасир мәрһәләдә китаб тичарәтинин тәшкили. - Б.: Кәнчлик, 1996, - с.43.

КӘНД ТӘСӘРРҮФАТЫ ӘДӘБИЈЈАТЫНЫН ТИПЛӘРИ

Меһманәли МӘММӘДОВ

баш мүәллим

Азәрбајҹанда кәнд тәсәррүфаты китабы үмуми чап мәһсулу ичәрисиндә әһәмијјәтли јерләрдән бирини тутур. XX әсрин 60-чы илләриндә кәнд тәсәррүфатынын инкишафы бу саһә үзрә китаб нәшринин кенишләнмәсинә вә артмасына да өз мүсбәт тә'сирини көстәрмишдир. Мүасир шәраитдә мејдана кәлән кәнд тәсәррүфаты әдәбијјаты арасында елми нәшрләрә, дәрсликләрә, мә'лумат нәшрләринә, елми күтләси характерли материаллара тез-тез раст кәлмәк олар. Кәнд тәсәррүфаты үзрә сәнәд күтләси вә ахынынын сүр'әтли артымы шәраитиндә китабын јајылмасы саһәсиндә дә мүәјјән чәтинликләр мејдана чыхыр. Буна көрә дә кәнд тәсәррүфатына даир әдәбијјатын тәснифләшдирилмәси лазым кәлир вә бу мәгсәдлә мүхтәлиф әламәтләр - мәзмун, нәшр формасы, мүәллиф, дил, жанр, охучу истигамәти вә с. нәзәрә алыныр. Бунлар исә өз нөвбәсиндә китаб тичарәти ишчисинә ишин бүтүн мәрһәләләриндә - чешидин тәшкилиндә, хидмәтдә, библиографик васитәләрин тәртибиндә вә мә'лумат ишиндә бөјүк көмәклик көстәрир. Әдәбијјатын бу әламәтләрлә тәснифләшдирилмәси нәшрләрин нөвләрә, типләрә ајрылмасында бөјүк рол ојнајыр.

Әдәбијјатын типи дедикдә нәшрин комплекс хүсусијјәтләри - мәгсәд вә охучу тә'јинаты, мәзмунунун ачылмасы үсулу, үслуб хүсусијјәтләри, характеристикасы нәзәрдә тутулур. Кәнд тәсәррүфатына даир нәшрләрин ашағыдакы типләри вардыр:

1. Елми әдәбијјат;
2. Истеһсалат әдәбијјаты;
3. Дәрсликләр;
4. Мә'лумат әдәбијјаты;

5. Елми-күтләви әдәбијјат.[1]

Бу типләрдән һәр бири ваһид мәзмуна вә формаја маликдир.

Бунунла јанашы, һәмин әсәрләрин форма хүсусијјәтләри мәзмунун характери илә мүәјјәнләшир, һәтта мүхтәлиф типли әдәбијјатын бә'зи хүсусијјәтләри бир-биринә охшар олур. Белә ки, ајры-ајры елми ишләри дәрслик вә ја мә'лумат нәшри кими истифадә етмәк олар. Бир чох истеһсалат характерли нәшрләрдә мүһүм елми мә'луматлар верилир, дәрсликләр елми вә истеһсалат мә'луматлары илә зәнкинләшдирилир.

Гејд етдијимиз кими, кәнд тәсәррүфатына даир әдәбијјатын әсас типләриндән бири елми нәшрләр һесаб олунур вә бу әдәбијјат мүасир шәраитдә бөјүк рол ојнајыр. Елми әдәбијјат, һәр шејдән әввәл, нәзәри вә експериментал тәдгигатларын нәтиҹәләрини, елми идејалары, фикирләри ишыгландырыр. Елми әдәбијјат јалныз зеһни әмәјин мәһсулу дејил, һәмчинин онун силаһыдыр. О, елмин билаваситә мәһсулдар гүввәләрә чеврилмәсинә көмәк едир вә буна көрә дә ҹәмијјәтин һәјатында мүһүм әһәмијјәтә маликдир.

Республикамызда кәнд тәсәррүфатына даир елми әдәбијјатын нәшри ашағыдакы жанрларда инкишаф едир: монографија, елми мәгалә, мә'рузә, иҹмал, диссертасија вә һесабат.

Елми әдәбијјатын монографија жанры һәр һансы бир мөвзунун, ајры-ајры проблемин там вә һәртәрәфли ишыгландырылмасына хидмәт едир. Монографијада проблем һагтында јени сөз дејилир, фәрзијјәләр јохланылыр, һәр һансы бир тәклиф сәнәдләр әсасында тәсдиг едилир, јени елми мүлаһизәләр ирәли сүрүлүр. Елми мәгаләләр чох да бөјүк һәҹмдә олмајыб, серијалы нәшрләрдә вә ја мәҹмуәләрдә дәрҹ едилир, јахуд сәрбәст шәкилдә бурахылыр. Мүасир шәраитдә елми мәгаләләрин нәшри хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Чүнки чох һалларда јени елми ихтиралар, елми проблемләр илк дәфә елми мәгаләләрдә өз әксини тапыр. Монографијалардан фәргли олараг елми мәгаләләрдә нәзәрдән кечирилән проблем бүтүнлүкдә дејил, јалныз мүәјјән бир ҹәһәтдән ишыгландырылыр. Бурахылыш характериндән асылы олараг гејри-дөври вә арды давам едән мәҹмуәләр фәргләндирилир.

Гејри-дөври мәҹмуәләр бирдәфәлик нәшрдир вә дәгиг охуҹу үнванына маликдир. Белә мәҹмуәләрин мәзмуну елми тәдгигатларын әсас истигамәтини әкс етдирир. Бу гәбилдән олан мәҹмуәләр әсасән тәдрис мүәссисәләри тәрәфиндән нәшр олунур.[3]

Бунларла јанашы арды давам едән мәҹмуәләр дә дәрҹ олунур. Бу мәҹмуәләрин нәшри материалларын јазылмасындан асылы олараг һәјата кечирилир. Арды давам едән нәшрләр чох дүзкүн

олараг ардычыл нөмрә алыр. Белә нәшрләрин әсас һиссәси елми мүәссисәләр тәрәфиндән бурахылыр.

Елми нәшрләрин әсас жанрларындан бири елми мә'рузәләрдир. Елми мә'рузә мүвафиг аудиторија гаршысында күтләви шәкилдә охунмуш вә дәрч олунмуш елми әсәрдир. О, елми-тәдгигат вә ја али тәдрис институтлары елми шурасынын ичласында вә елми конфрансларында динләнилир вә мә'рузәләр мәчмуәсиндә дәрч олунур.

Елми ичмал да кәнд тәсәррүфатына даир елми нәшрләрин жанрларындан биридир. Елми ичмал елм үчүн хүсуси мараг доғуран бир сыра фактлар, тәдгигатлар, һадисәләр, предметләр, сәрки експонатлары, ихтира вә кәшфләр һаггында јығчам вә үмумиләшдирилмиш мә'луматдыр.

Диссертасија елми дәрәчә алмаг мәгсәдилә јазылмыш вә мүәллиф тәрәфиндән ачыг шәкилдә мүдафиә олунмуш елми әсәрдир. Диссертасија конкрет тәдгигатын мүфәссәл тәсвири вә фәрди јарадычылығын нәтичәсидир. Диссертасија материалларындан мүтәхәссисләрин истифадәсини јүнкүлләшдирмәк үчүн онлар микрофилмләшдирилир вә мүһафизә едилир. Бундан әлавә диссертасијалар мүхтәлиф каталогларда вә библиографик көстәричиләрдә өз әксини тапыр. Ону да көстәрмәк лазымдыр ки, диссертасијаларын өзләри дејил, онларына авторефераты чап олунур. Автореферат диссертасијанын гыса мәзмунуну әкс етдирир вә 150-200 нүсхәдән ибарәт олур.

Авторефератлар һаггында мәтбуат салнамәләриндә вә дикәр тәкрар мә'лумат нәшрләриндә мә'лумат верилир.

Саһә елми чәмијјәтинин фәалијјәти, елми аваданлығын сәркиси, конфранслар, е'замијјәтләр, елми тәдгигат ишләри һаггында тәртиб едилән елми һесабатлар да кәнд тәсәррүфатына даир елми нәшрләр арасында хүсуси јер тутур. Бә'зи һалларда елми һесабатлар дәрч олунур.

Елми-тәдгигат ишләри һаггында һесабат елми тәдгигат институтларында вә али мәктәбләрдә апарылан елми тәдгигатларын кедишини вә ја нәтичәләрини әкс етдирир. Бу материаллар чап олунмаса да ән јени елми тәдгигатлар һаггында оператив мә'лумат вермәк бахымындан мараг доғурур.

Дөври нәшрләр елми мә'луматларын мүтәхәссисләрә чатдырылмасында даһа мәгсәдәујғун мәнбә һесаб олунур. Белә ки, дөври нәшрләр һәр шејдән әввәл тәдгигатчыларын тәчрүбә мүбадиләси үчүн чох вачибдир. Онларын сәһифәләриндә елми мүзакирәләр ачылыр, нәзәри проблемләр һәлл олунур.

Республикамызда кәнд тәсәррүфатына даир елми әдәбијјатын сајы илдән-илә артыр. Сон илләрдә мејдана кәлән елми әдәбијјата мисал олараг ашағыдакылары көстәрмәк олар: Һәсәнов Х. Тәбиәт һаггында дүшүнчәләр; Јүзбашов И.Р. Кәнд тәсәррүфаты техникасындан истифадәнин сәмәрәлилији; Азәрбајчанда тәрәвәзчилијин инкишафынын елми әсаслары. (Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Тәрәвәзчилик Институту әсәрләринин мөвзу мәчмуәси); Мустафајев Х. Торпаг ерозијасы; Искәндәров И. Торпаг минераллары вә мүнбитлик; Рзајев Р. Азәрбајчанда үзүмчүлүјүн вә шәрабчылығын инкишаф перспективләри; Аллаһвердијев Һ. Азәрбајчан Республикасынын игтисади вә сосиал чоғрафијасы вә с.

Истеһсалат әдәбијјаты кәнд тәсәррүфатына даир үмуми чап мәһсулу ичәрисиндә хүсуси чәкисинә, ад вә тиражына көрә әсас јерләрдән бирини тутур. О, дүнјанын елми шәкилдә дәрк едилмәсинә көмәклик ишиндә истеһсалат фәалијјәтинин һәјата кечирилмәсинә хидмәт едир.[4]

Истеһсалат әдәбијјаты мүәјјән бир пешәјә јијәләнмәјә, кадрларын ихтисасынын ј үксәлдилмәсинә тә'сир көстәрир, истеһсалын мүасир вәзијјәтини әкс етдирир, һәр шејдән әввәл, истеһсал просесиндә јаранмыш олан конкрет суала дәрһал чаваб алмаг бахымындан мүһүм рол ојнајыр.

Мәгсәд вә охучу тә'јинатына көрә истеһсалат әдәбијјатыны үч група ајырмаг олар:

1. Кәнд тәсәррүфаты мүтәхәссисләри үчүн рәһбәрликләр вә вәсаитләр;
2. Колхозчулар, фермер, совхоз фәһләләри, фәрди тәсәррүфат, кәнд тәсәррүфаты мүәссисәләри, су тәсәррүфаты тәшкилатларынын ишчиләри үчүн күтләви истеһсалат әдәбијјаты;
3. Мә'лумат әдәбијјаты.[5]

Кәнд тәсәррүфаты үзрә истеһсалат әдәбијјатындан сөһбәт кедәркән сораг мә'лумат характерли әдәбијјатын кениш шәкилдә нәшрини вә истифадәсини дә гејд етмәк лазымдыр.

Сораг-мә'лумат нәшрләринин хејли һиссәсини енсиклопедик нәшрләр, изаһлы лүғәтләр, мөвзу, сораг-мә'лумат китаблары вә с. тәшкил едир. Белә әдәбијјат кениш охучу күтләси үчүн нәзәрдә тутулур, елм вә техниканын, игтисадијјатын, кәнд тәсәррүфатынын әлагәдар саһәләринин өјрәнилмәсиндә мүһүм рол ојнајыр. Бүтөвлүкдә чап олунан сораг-мә'лумат китабларыны 2 група бөлмәк олар:

1. Мүтәхәссисләр үчүн чап олунан китаблар. Мәсәлән, Зоотехникин сораг-мә'лумат китабы. 2 чилддә.

2. Күтләви пешә фәһләләрини нәзәрдә тутан сораг-мә'лумат китаблары. Мәсәлән: Тәрәвәзчи-механизаторун сораг-мә'лумат китабы.

Сон илләр нәшр олунан бу әдәбијјаты гејд етмәк мүмкүндүр: Алипијева М. Һәвәскар тәрәвәзчијә мәсләһәт; Агропромун мә'лумат китабы; Бајрамов М. Үзүмчүлүкдә еһтијат мәнбәләри; Әлијев И.Ч., Маһмудов Ф.Ш., Һүсејнзадә А.А. Бә'зи бәрк буғда һибридләринин мәһсулдарлығы вә кејфијјәти; Абдуллајев М.В. Әтлик, јунлуг гојунларын јени типинин хәзлик дәри мәһсулу. Кәнд тәсәррүфаты елми хәбәрләри; Гарајев Б.К. Фермаларда гәнаәт режими вә с.

Тәдрис әдәбијјаты педагожи истигамәтли чап нәшрләри системидир. Бу гәбилдән олан нәшрләрин әсас мәгсәди али, орта ихтисас, техники-пешә тәһсили вә истеһсалат тә'лими шәраитиндә биликләрин мәнимсәнилмәсинә тә'сир көстәрмәкдән ибарәтдир. Онлар мүәјјән бир тәдрис предмети вә тәдрис програмы даирәсиндә хүсуси вә методики чәһәтдән ишләнмиш мә'луматлары әкс етдирир. Бу нәшрләрдә фактларын вә мә'луматларын мәнтиги ардычыллығына чидди фикир верилир. Дәрслик вә дәрс вәсаитләриндә анлајышларын конкретләшдирилмәси вә деталлашдырылмасы хүсусидән үмумијә, сонра исә үмумидән хүсусијә принсипи әсасында һәјата кечирилир. Тәдрис әдәбијјаты әсас е'тибарилә ашағыдакылардан ибарәтдир:

1. Дәрсликләр;
2. Дәрс вәсаитләри;
3. Тәдрис методики материаллар.[6]

Дәрсликләр тәдрис фәнниинин тәсдиг олунмуш програмына там ујғун кәлмәлидир. Дәрсликлә дәрс вәсаити арасында мүәјјән фәрг вардыр. Бу фәрг илк нөвбәдә дәрс вәсаитләринин курсун програмынын мүәјјән бир һиссәсинә ујғун кәлмәси, тәдрис курсунун мүәјјән һиссәсинин ачылмасындан ибарәтдир. Бунунла јанашы, дәрс вәсаитләри дәрсликләри билаваситә тамамлајыр, онун ајрыајры мәсәләләрини, бөлмәләрини инкишаф етдирир.

Республикамызда сон илләр нәшр олунан дәрслик вә дәрс вәсаитләринә мисал олараг ашағыдакылары көстәрмәк олар: Ахундов Г. Фајдалы јабаны биткиләр; Тағызадә Т. Мелорасија тәсәррүфатында әмәк мүһафизәси (Али мәктәбләр үчүн дәрслик); Гасымов Н.А. Битки физиолокијасы (Али мәктәбләр үчүн дәрслик); Һәсәнов Б.А. Әмәк мүһафиһәси (Кәнд тәсәррүфаты институтлары үчүн дәрс вәсаити); Һәсәнов Т.Һ. Битки һүчејрәсинин физиолокијасы (Али мәктәбләр үчүн дәрслик); Әзимов А.М. Гулијев М.Б. Сүд вә сүд мәһсулларынын технолокијасы (Орта ихтисас мәктәбләри үчүн дәрс вәсаити) вә с.

Кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын типләри арасында мә'лумат нәшрләри дә хүсуси јер тутур. Бураја луғәтләр, енсиклопедијалар, мә'лумат китаблары, јаддашлар вә с. дахилдир. Бу типә дахил олан бүтүн нәшрләр лазыми мә'луматларын ахтарылмасыны асанлашдырыр, һәр һансы бир мәгсәд һаггында гыса вә конкрет мә'лумат вермәк мәгсәдинә хидмәт едир.

Сәрбәст нәшр олан мә'лумат әдәбијјаты хүсуси нөв нәшр һесаб олунур вә бурада әкс етдирилән мә'луматлар елми шәкилдә үмумиләшдирилир. Нәшрләрә күлли мигдарда орижинал мә'луматлар дахил едилир вә бунлар илкин сәнәд мәнбәси кими даһа чох мараг доғурур.[7]

Мүасир шәраитдә ики вә чохдилли луғәтләрин нәшринә хүсуси диггәт јетирилир. Республикамызда артыг белә луғәтләрин нәшри саһәсиндә мүәјјән тәчрүбә топланмышдыр. Буна мисал олараг ашағыдакылары көстәрмәк олар: Тағызадә Т. Изаһлы терминләр луғәти (1990); Үзүмчүлүк енсиклопедијасынын әлифба сөзлүјү; Гәнбәров Ә; Зејналов З. Зәһмәткешләрин әмәк һүгуглары: мә'лумат китабы (1988); Зоотехникин гыса мә'лумат китабы (1982); Һүсејнов И.М. Кәнд тәсәррүфаты техникасы терминләри луғәти (1987); Тәрәвәзчинин мә'лумат китабы (1989).

Кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын типләриндән бири дә елми-күтләви әдәбијјатдыр. Белә әдәбијјат мүвафиг саһәнин мүтәхәссиси олмајан охучулар үчүн дә анлашыглы формада елми мә'луматлары шәрһ едир. Онун әсас мәгсәди елми-техники наилијјәтләри күтләвиләшдирмәкдән ибарәтдир. Әкәр елми, истеһсалат, мә'лумат китаблары илә әсасән мүтәхәссисләр марагланырса, елми-күтләви әдәбијјатла кениш охучу күтләси марагланыр вә бу нәшрләри мүнтәзәм муталиә едир. Елми-күтләви әдәбијјаты елми әдәбијјатдан фәргләндирән әсас чәһәт бу нәшрләрдә конкрет пешә истигамәтинин олмамасыдыр.

Һазырда кәнд тәсәррүфаты игтисадијјаты вә тәшкилинә, биткичилијә, һејвандарлыға даир елми-күтләви әдәбијјат нәшр едилир. Елми-күтләви әдәбијјат серијаларла чапдан бурахылыр, бу, әдәбијјатын тәртибат бахымындан јахшылашдырылмасына вә јајылмасына көмәк едир. Республикамызда сон илләр елми-күтләви нәшрләрә даир ашағыдакылар чап олунмушдур: Әјләнчәли агрономија (1982), Тарланын һәјаты (1984), Рзајев Ч.Ә. Сарымсаг (1983), Тағыјев Т. Идүә (1990) вә с.

Һазырда республикамызда бүтүн чәтинликләрә бахмајараг кәнд тәсәррүфатына даир әдәбијјатын бүтүн типләринә аид китаблар аз мигдарда олса да нәшр едилир вә тәләбатчылара чатдырылыр.

МƏНБƏЛƏР

1. Бочевер А.М., Раскин Л.М. Литература по сельскому хозяйству. - М., Книга, 1975. - С. 16-27.
2. Нечкина М. Монография: ее места в науке и в издательских планах // Коммунист. - 1985. - №9. - С.77.
3. Атакишијев М. Кәнд тәсәррүфатынын әсаслары. - Б., 1985, - С.48.
4. Һәсәнова Т. Кәнд тәсәррүфатына даир јени китаблар. - Б., 1986, - С.9.
5. Кәнд әмәкчисинин тәгвими. - Б., Азәрнәшр, 1987. - С.73.
6. Тағызадә Т.Һ. Кәнд тәсәррүфатында әмәк мүһафизәси: Дәрслик. - Б.: Маариф, 1990. - С.211.
7. Агрономун мә'лумат китабы. - Б.: Азәрнәшр, 1989. - С.125.

УШАГ КИТАБХАНАЛАРЫНДА АУДИОВИЗУАЛ ХИДМӘТ ИШИНИН ТӘШКИЛИ

Елчин ӘҺМӘДОВ
лабораторија мудири,
аспирант

Мүасир дөврдә китабхана-библиографија хидмәти заманы охучу сорғуларынын тәкчә китаб вә дөврү мәтбуатла өдәнилмәси һеч дә кифајәт дејил. Мүталиә просесиндә охучу китабы охујур, охудугларыны бејниндә чанландырмаға чалышыр. Бу, әлбәттә, мүталиә просесинә ујғун хүсусијјәтдир. Лакин бунунла јанашы, мәктәбли охучу өз сорғусу илә бағлы комплекс мәлумат алмаг үчүн мүталиәдән башга ешитмәли, көрмәли, мүшаһидә етмәлидир. Бу иш хүсусијјәтләрини әлагәли шәкилдә тәшкил етмәк мәктәбли охучунун сорғусунун һәртәрәфли өдәнилмәсинә шәраит јарадыр, һәмчинин ушаг китабханаларынын ишини мүасир сәвијјәјә галдырылмасыны тәләб едир. Бунлары һәјата кечирмәк үчүн хидмәтин дикәр нөвүндән - аудиовизуал хидмәтдән истифадә едилир. Аудиовизуал хидмәт һазырда ири һәчмли ушаг китабханаларында да тәшкил олунур. Бу заман охучуја әдәбијјатла јанашы, сорғуја ујғун диафилмләр, граммофон валлары, тәсвири сәнәт нүмунәләри вә с. төвсијә олунур. Бу хидмәт ишинин ушаг китабханаларында тәшкили чох сәмәрәлидир. Мәлумдур ки, ушаг китабханаларынын охучуларынын әксәр һиссәси мәктәблиләрдир вә онларын сорғуларынын чоху тәдрис фәнләри үзрә ев тапшырыгларынын јеринә јетирилмәсинә аид олур. Бунун үчүн китабхананын фондунда тәдрис фәнләри илә бағлы аудиовизуал материалларын сахланылмасы тәләб олунур. Аудиовизуал материалларын фондда зәнкинлији онларын кениш тәблиғи үчүн шәраит јарадыр. Бу материалларын китабханаја дахил олуб охучуја вериләнәчән кечдији китабхана просесләринин өзүнәмәхсус хүсусијјәтләри вар. Әввәлчә ону гејд етмәлијик ки, аудиовизуал материаллар ушаг китабханаларында ајрыча бир фонд кими тәшкил олунур. Фонда дахил олан аудиовизуал материалларын чап әсәрләриндән фәргли

хүсуси тәсвир гајдасы вардыр. Әкәр китаба бир карточка јазылырса, граммофон валына 5-10 карточка јазмаг лазым кәлир. Сәсләнмә мүддәти узун олан граммофон валларынын һәр ики үзүндә бу вә ја дикәр бәстәкарын бир нечә әсәри, јахуд бир нечә бәстәкарын мүхтәлиф жанрларда јазылмыш әсәрләринин мүхтәлиф ифачылар тәрәфиндән сәсләнмәси картотекалар васитәси илә ачыгланыр. Тәсвирдә мәзмунун там ачылмасы үчүн бүтүн хүсусијјәтләр карточкада әкс олунур. Мәсәлән, граммофон валы системләшдирилиб тәсвир олунаркән мусиги јазылышынын нөвү (моно, стерео), мусигинин жанры (симфонија, халг маһнысы, харичи бәстәкарларын мусигиси, ушаглар үчүн тәрбијәви сөһбәтләр) вә с. хүсусијјәтләр нәзәрә алыныр.[1]

Ушаг китабханалары фондунда мүхтәлиф мәзмуну диафилмләр дә сахланылыр. Диафилмләрин нүмајиши ушаглары өзүнә даһа чох чәлб едир. Чүнки бурада әсас хүсусијјәт әјаниликдән ибарәтдир. Ушаг китабханаларынын фондуна дахил олан диафилмләр әсасән, кимја, биолокија, физика, тәбиәтшүнаслыг, тарих фәнләри, һабелә тәрбијәви характерли вә пешәјөнүмү илә бағлы олур. Мәктәблиләрин диафилмләрдән вә граммофон валларындан истифадә етмәси онларын сорғуларынын һәртәрәфли өдәнилмәсинә шәраит јарадыр.

Тәсвири сәнәт нүмунәләринин тәблиғи ушаг китабханаларында аудиовизуал хидмәтин тәркиб һиссәси сајылыр. Мәлумдур ки, бу чүр әдәбијјатын нәшри илә республикамызда "Ишыг", "Гафгаз", "Маариф" вә с. нәшријјатлар мәшғул олур. Тәсвири сәнәт нүмунәләринин ушаг китабханаларында тәблиғи ушагларын сорғусуна ујғун олмалыдыр. Сорғунун комплекс гајдада өјрәнилмәси үчүн хидмәт ишинин ардычыл тәшкили даһа сәмәрәлидир. Мәсәлән, мәктәбли охучу "Зоолокија" фәннинә даир әдәбијјат алыб охујурса, бундан сонра фәннә даир тәсвири сәнәт нүмунәләринә нәзәр салса вә ја граммофон валыны (гушларын сәси, һејванларын сәси) динләсә, сөзсүз ки, сорғусу илә бағлы һәртәрәфли мәлумат әлдә едә биләр.

Әлбәттә, аудиовизуал хидмәт ишини тәшкил етмәк үчүн ушаг китабханаларынын шәраити олмалыдыр. Сон вахтлар бу хидмәт нөвүндән сәмәрәли истифадә етмәк мәгсәдилә "Граммофон јазыларынын тәсвири вә каталогун тәшкили", "Ушаг вә мәктәб китабханаларында аудиовизуал хидмәт", "Граммофон валлары илә ишләјән китабханачыја көмәк", "Күтләви китабханаларда фонотекаларын тәшкили мәсәләләри" вә с.мәзмунлу тә'лимат вә методик характерли вәсаитләр тәртиб олунуб, китабханалара пајланмышдыр. Мәктәбли охучулар үчүн аудиовизуал хидмәт ишинин тәшкили илә һазырда Ф.Көчәрли адына Республика Ушаг Китабханасынын "Инчәсәнәт вә мусиги әдәбијјаты" шө'бәси мәшғул олур. Шө'бәнин әсас охучу контингентинә мусиги мәктәбинин шакирдләри, техникум тәләбәләри, үмумијјәтлә, бәдии вә

сәнәдли јарадычылыға мејли олан ушаглар дахилдир. Хидмәтин башлыча вәзифәси һәвәскар ушаглара лазым олан әдәбијјаты гыса мүддәтдә тапыб вермәкдән ибарәтдир. Шө'бәдә охучу ејни вахтда һәм китабдан, һәм дә нотдан, граммофон валындан вә диафилмдән истифадә едә биләр. Бурада аудиовизуал материаллар фондуну бүтүнлүклә охучуларын диггәтинә чатдыран мә'лумат-библиографија апаратынын иши чох әһәмијјәтлидир.

Фәалијјәтинин илк күнләриндә шө'бәдә јалныз әлифба каталогу мөвчуд иди. Лакин сон вахтлар аудиовизуал әдәбијјатын сајы артдыгдан сонра мә'лумат-библиографија апараты кенишләнмиш, нотларын, граммофон валларынын, диафилмләрин вә китабларын системли каталогу илә јанашы, бир сыра тематик картотекалар јарадылмышдыр. Бу мә'лумат мәнбәләриндә "Мусигичи мүәллим", "Кино мусигиси", "Тәдрис диафилмләри", "Јени граммофон валлары", "Ушаглар үчүн мусиги мәтнләри" вә башга бөлмәләр һәм Азәрбајчан, һәм дә рус дилиндә верилмишдир, Аудиовизуал материалларын тәблиғи үчүн Республика Ушаг Китабханасында бир сыра техники васитәләрдән истифадә олунур. Белә ки, китабхананын "Инчәсәнәт вә мусиги әдәбијјаты" шө'бәсиндә граммофон валларыны сәсләндирмәк үчүн "Ноктүрн 314 ст", "Каравелла 203 ст", "Мелодио ст" маркалы, диафилмләри нүмајиш етдирмәк үчүн "Ф-75-1", "Ф-75-01" маркалы техники васитәләр, муасир ушаг ојун вә әјләнчәләрини нүмајиш етдирән "Мулти-Фонт-лг-15" маркалы комтүтер мәктәбли охучуларын истифадәсинә верилмишдир.

Апарылан сорғулардан мә'лум олмушдур ки, тәсвири сәнәт нүмунәләриндән истифадә едән охучулар (рәссамлыг мәктәбинин шакирдләри, һәвәскарлар бирлијинин үзвләри вә с.) Микеланчело, Леонардо да Винчи, Рембрандт, Репин, Әчәми Ибн Әбу Бәкр, Кәмаләддин Беһзад, Әзим Әзимзадә вә с. кими мәшһур рәссам һејкәлтәраш вә ме'марларла, мусиги һәвәскарлары Бетһовен, Чајковски, Шопен, Бах, Глинка, Үзејир Һачыбәјов, Шостакович, Тофиг Гулијев кими танынмыш сәнәткарларын јарадычылыглары һаггында мүәјјән мә'лумата маликдирләр. Ушагларын танынмыш инчәсәнәт хадимләри вә онларын јарадычылығы һаггында әтрафлы мә'лумата малик олмасы аудиовизуал хидмәтин сәмәрәли тәшкилиндән асылыдыр. Белә ки, мусигијә даир нәзәри әдәбијјатдан истифадә едән охучу сонра мусиги һаггында мүкәммәл билик әлдә етмәк үчүн өз сорғусу илә бағлы граммофон валыны тәләб едир, јахуд рәссамлыг вә һејкәлтәрашлыгла бағлы тәсвири сәнәт нүмунәләри илә әјани таныш олур.

Китабхана хидмәтиндә әдәбијјата аид диафилмин нүмајиш етдирилмәси, ујғун мусигинин сәсләндирилмәси, тәсвири сәнәт нүмунәләринә бахышын тәшкил олунмасы ушагларын сорғуларынын даһа долғун өдәнилмәсинә шәраит јарадыр. Бу мәгсәдлә ушаг китабха-

наларында аудиовизуал хидмәт ишини сәмәрәли тәшкил етмәк үчүн ону үч һиссәјә ајырмаг даһа мәгсәдәујғундур.[2]

а) Охучунун фәрди сорғусуна ујғун хидмәт;

б) Күтләви тәдбирләрин кечирилмәси илә әлагәдар аудиовизуал хидмәт;

в) Тәдрис програмына ујғун аудиовизуал хидмәт.

Ушагларын фәрди сорғусуна ујғун хидмәт онларын шәхси марагындан асылы олур вә аудиовизуал васитләрдән мүстәгил истифадә үчүн шәраит јарадыр. I-IV синиф шакирди истәдији мусигини динләјир, сорғуја ујғун диафилмә бахыр вә тәсвири сәнәт нүмунәләрини нәзәрдән кечирир.

Бу просес китабханачынын нәзәриндән кәнарда галмамалыдыр. Тәчрүбәли, педагожи вә пешә билијинә малик олан китабханачы өз охучусунун мараглындығы мусигинин, бахдығы диафилмин мәзмунуну үмумиләшдирдикдән сонра һәмин охучуја лазыми китаблары да төвсијә едир. Бу да ушагларын шәхси мараг вә сорғуларынын аһәнкдар өдәнилмәсинә имкан верир. Фәрди аудовизуал хидмәт ишинин дикәр әһәмијјәтли чәһәти ондан ибарәтдир ки, јенијетмәләр китабханада тәкчә әдәбијјатла дејил, һәм дә китабхана-бибилиографија хидмәт просесиндә оперативлији тә'мин едән техники васитәләрлә дә таныш олур, онлардан истифадә бачарығына јијәләнирләр.

Сон дөврдә ушаг китабханалары әламәтдар күнләрлә вә јубилејләрлә бағлы мәктәбләрдә, ушаг бағчаларында, ушаг евләриндә, ушаг паркларында мүхтәлиф мәзмунлу мәдәни-күтләви тәдбирләри даһа чох кечирирләр. Бу заман тәдбирин мәзмунуна ујғун диафилм нүмајиши, тәсвири сәнәт нүмунәләринә бахыш, мусиги дәгигәләри тәшкил етмәк олар. Бу чәһәтдән Ф.Көчәрли адына РУК хүсуси фәаллыг көстәрир.

Тәдрис просесинә ујғун аудиовизуал хидмәт ишинин тәшкили ушагларын мәктәб програмыны, ев тапшырыгларыны дүзкүн јеринә јетирмәсинә зәмин јарадыр. Бу хидмәт просесинин сәмәрәли тәшкили комплектләшдирмә шө'бәсиндән башланыр. Шө'бәнин ишчиләри мәктәб тәдрис програмыны өјрәнмәли, јени әдәбијјат сифариш верәркән фәнләрә ујғун диафилмләр, граммофон валлары алмағы да унутмамалыдырлар. Аудиовизуал хидмәт ишчиләри бундан сонра аудаиовизуал материалларла таныш олур, ону груплашдырырлар. Бу груплашдырманы системләшдирмә илә гарышдырмаг олмаз. Системләшдирмә аудиовизуал материалларын тәснифата әсасән дүзүлмәсидирсә, груплашдырма исә тәсвири сәнәт нүмунәләринин, граммофон валларынын, диафилмләрин фондда олан тәдрис әдәбијјаты үзрә сечилиб јығылмасыдыр. Мәсәлән, "Кимја" фәнни үзрә әдәбијјатла јанашы, кимјәви реаксијалары нүмајиш етдирән диафилмләр, "Зоолокија" фәнининә даир әдәбијјатла јанашы, һејванлар вә гушлар фәслинә аид диафилм, граммофон валлары, тәсвири сәнәт нүмунәләри

ушаглара төвсијә олунса, хидмәт иши даһа сәмәрәли олар. Тәдрисә көмәк мәгсәдилә диафилмләрин нүмајиши заманы (ән чох да кимја биолокија, физика, тәбиәтшүнаслыға даир) китабханачынын апарычылыг габилијјәти дә олмалыдыр. Бу сәпкили диафилмләрдә кимјәви реаксијалар, физики ганунаујғунлуглар, тәбиәт һадисәләри әкс олунур. Ушагларын бунлары даһа јахшы гаврамасы үчүн лазыми јерләрдә кадрлары сахламаг, нүмајиш етдирилән просесләри ајдынлашдырмаг лазым кәлир. Бәдии, ичтимаи-сијаси, күтләви характерли диафилмләрә мәктәблиләрин мүстәгил бахышы мүмкүндүр. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, тәдрисә көмәк мәгсәдилә граммофон валларынын төвсијәси дә мәгсәдәујғундур. Мә'лумдур ки, граммофон валларында тәкчә мусиги өз әксини тапмыр. Бурада тәбиәт мө'чүзәләри, инсан психолокијасы, ушаг аләми һаггында тәрбијәви сөһбәтләр, һәмчинин гушларын, һејванларын сәси өз әксини тапыр. Ф.Көчәрли адына Республика Ушаг Китабханасында бу сәпкили 362 әдәд граммофон валы мәктәблиләрин истифадәсинә верилир ки, бу да ев тапшырыгларынын јеринә јетирилмәси үчүн ушагларда долғун тәсәввүр јарадыр.

Гејд етдикләримиздән белә гәнаәтә кәлә биләрик ки, аудиовизуал материалларын төвсијәси ушагларын шәхси марағынын өдәнилмәсиндә вә мәктәб програмынын јеринә јетирилмәсиндә әһәмијјәтли рол ојнајыр. Бурада мәктәбли охучулар аудиовизуал материаллардан истифадә етмәк үчүн техники васитәләрә мүрачиәт едирләр. Фәал охучулар диафилмә бахмаг вә ја һәр һансы граммофон валыны динләмәк үчүн техники апаратлардан китабханачынын көмәји олмадан белә истифадәетмә вәрдишләринә јијәләнирләр.

Сон вахтлар ушаглары өзүнә чәлб едән вә онларын зөвгүнә ујғун ојунларла зәнкин олан компүтер мәркәзләринин сајы чохалмышдыр. Сөзсүз ки, бу, ушаглары јашларына ујғун олмајан филмләрдән чәкиндирир вә онларын психолокијасына мүсбәт тә'сир көстәрир.

Мәктәблиләри күтләви шәкилдә өзүнә чәлб едән вә тәрбијәви характерли ојунлары нүмајиш етдирән бу чүр аудио-видео апаратларын ушаг китабханаларында дүзкүн јерләшдирилмәси, фикримизчә, китабханаларын фәалијјәтини даһа да кенишләндирәр.

МӘНБӘЛӘР

1.Торохина Л.Н. Об организации фонда нотных изданий и фонетики. "В помощь детским и школьным библиотекам" (сборник). Москва. Книга, 1976. Ст.75.

2.Чусовитина М.А. Аудиовизуальные материалы в педагогической работе детского библиотекаря: Учеб.пособие /ЛГИК им И.К.Крупской. - Л., 1977, 94 с.

1. Ф.Көчәрли адына РУК-ун "Инчәсәнәт вә мусиги әдәбијјаты" шө'бәсинин 1994-1996-чы ил һесабатлары.

БУ НӨМРӘДӘ

Азәрбајчан президенти Һ.Ә.Әлијев китабхана һаггында................

БДУ-нун ректору профессор М.Ч.Мәрдановун тәбрики.................

Тә'сисчи вә баш редактордан ....

Тәбрикләр (Т.Бүнјадов, К.Таһиров, Л.Гафурова, Ф.Гасымова, Ш.Јагубов, Е.Исмајыл)..

Х.И.Исмајылов, Н.И.Исмајылов. Китабханачылыг факүлтәси 50 илдә ....

А.А.Хәләфов. Мүасир шәраитдә Азәрбајчанда китабхана гуручулуғу нәзәријјә вә тәчрүбәсинин елми әсаслары..................................

Х.И.Исмајылов. Азәрбајчан Демократик Республикасы дөврүндә китабхана иши ....

З.Һ.Әлијев. Китабханачылыг факүлтәсиндә библиографија фәнләринин тәдриси ....

Б.В.Аллаһвердијев. Азәрбајчан китабшүнаслығынын инкишафына даир бә'зи мүлаһизәләрим...

К.И.Аслан. Китаб мәдәнијјәтимизин ағсаггалы (проф. А.Хәләфов һаггында)..

Т.Ф.Гулијев. Мүасир дөврдә Азәрбајчанда һәмкарлар иттифагы китабханаларынын вәзијјәти..

Р.Ә.Казымов. Мүасир дөврдә Азәрбајчанда китабхана ишинин демократикләшдирилмәси мәсәләләри...

Ә.Т.Хәләфов. Орта әсрләр Азәрбајчан әдәби библиографијасына даир...

С.М.Рзајев. Мүталиә, онун ичтимаи мәзмуну вә сосиал характери..

М.М.Һәсәнов. Китабхана фондларынын әлагәли комплектләшдирилмәси проблемләри...

З.И.Бахшәлијев. Китабханашүнаслығын мүасир инкишаф консепсијалары...

М.М.Бағыров. Мәркәзләшдирилмиш китабхана системләриндә кәнч охучулара хидмәтин вәзијјәти..

А.Ә.Чәфәров. Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Академијасы китабханасынын јаранмасы вә инкишафы тарихиндән......................

С.М.Мустафајева. Республика китабханаларында КБТ-нин тәтбигинин мүасир вәзијјәти вә тәкмилләшдирилмәси мәсәләләри............

Р.Һ.Һәмидов. 60-чы илләрдә Азәрбајчанда кәнд әһалисинә китаб тичарәти хидмәти...

М.Ә.Мәммәдов. Кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын типләри..........

Е.Ј.Әһмәдов. Ушаг китабханаларында аудиовизуал хидмәт ишинин тәшкили..

Нәшријјатын директору: ***Балакиши Агајев***

Бәдии вә техники редактору: ***Рәфаел Инчәјурд***

Корректору: ***Азадә Иманова***

Билкисајар тәртибчиси: ***Сәадәт Абдуллазадә***